

รายงานฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

The Development of Sustainable Tourism by Participatory Approach in
Songkhla Lagoon

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยรัตน์ จุสปาโล

มิถุนายน 2562

รายงานฉบับสมบูรณ์

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยรัตน์ จุสปาโล

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา งานวิจัยครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือความช่วยเหลือจากหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายท่าน คณะผู้วิจัยขอแสดงความขอบพระคุณและขอกล่าวอ้างไว้ดังนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยการประสานงานและให้ความช่วยเหลือจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภาวดี โพธิยะราช ในการศึกษาตลอดโครงการ นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะตลอดการศึกษาโครงการ และคณะทำงานทุกท่านที่ให้ความสะดวกในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพัทลุง สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานหาดใหญ่และสำนักงานนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดถึงแกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ และผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของระลึก ผู้ประกอบการที่พักในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และขอขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้กล่าวนาม

หากงานวิจัยฯ ฉบับนี้เกิดประโยชน์แก่หน่วยงานหนึ่งหรือหน่วยงานใด หรือผู้หนึ่งผู้ใดแล้ว ขอขอบคุณดี อันพึงมีแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ชุมชนและสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่ได้ให้การสนับสนุนทุกหน่วยงาน

คุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นกตัญญูตเวทิตาแด่คุณพ่อ คุณแม่ ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้ความเมตตาและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ จุสปาโล

พฤษภาคม 2562

บทสรุปผู้บริหาร

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยโครงการย่อย จำนวน 3 โครงการ คือ โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่รอบน้ำทะเลสาบ เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิตของผู้คน และงานกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลาและในเรื่องของการท่องเที่ยว การสำรวจและศึกษาสภาพทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่ามีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 246 แหล่ง โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและรวมถึงแหล่งมนุษย์ที่สร้างขึ้น จำนวน 144 แหล่ง ซึ่งจำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของสถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ และถ้ำ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 92 แหล่ง ได้แก่ ศาสนสถาน เมืองและชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น และโบราณสถานอื่น ๆ ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ราบชายฝั่งทะเลสาบ และในทะเลสาบสงขลา

คณะผู้วิจัยสามารถสรุปรายละเอียดของกิจกรรมท่องเที่ยวภายใต้รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งได้มีการกำหนดเป็นกรอบแนวทางในข้างต้น เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน เช่น กิจกรรมปลูกป่า ชายเลน/ปลูกหญ้าทะเลร่วมกับชุมชน กิจกรรมฐานเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชน เป็นต้น

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น กิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก การส่องสัตว์ การปีนหน้าผา การปั่นจักรยาน การเล่นน้ำตก การเล่นน้ำทะเลสาบ การล่องแก่ง เป็นต้น

3. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เพื่อเรียนรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์ สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น กิจกรรมการเยี่ยมชมโบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม เป็นต้น

4. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน ผ่านการแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การ

แต่งกาย ภาษา ชนเผ่า วิธีการกิน วิธีการประกอบอาชีพ เช่น กิจกรรมชมการแสดงทางศิลปวัฒนธรรม การเที่ยวชมเทศกาลงานประเพณี การชมวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น การเรียนรู้การประกอบอาหารพื้นถิ่น การพักโฮมสเตย์ชุมชน การสาธิตการทำหัตถกรรม งานฝีมือ งานช่างโบราณ

5. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศรัทธา และความเชื่อเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา (วัด โบสถ์ มัสยิด และศาสนสถานอื่น ๆ) รวมถึงการสัมผัสวิถีทางศาสนาตามศรัทธาและความเชื่อ เช่น กิจกรรมไหว้พระสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมเยี่ยมชมวัดและศาสนสถาน กิจกรรมนั่งสมาธิปฏิบัติธรรม เป็นต้น

6. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงการบำบัดและรักษาโรค เช่น กิจกรรมการนวดแผนไทย กิจกรรมสปาเพื่อสุขภาพ กิจกรรมการเล่นโยคะ กิจกรรม การปั่นจักรยานท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ กิจกรรมเรียนรู้การประกอบอาหารเพื่อสุขภาพ

7. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่อาศัยฐานทรัพยากรด้านการเกษตรเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน และเกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตร เช่น กิจกรรมเยี่ยมชมสวนผลไม้/สวนเกษตร กิจกรรมเรียนรู้พืชสมุนไพร/ไม้ดอก/ไม้ประดับ กิจกรรมการทำนา กิจกรรมเรียนรู้วิถีเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

8. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรณีวิทยา เช่น กิจกรรมเที่ยวชมและศึกษาแหล่งธรณีวิทยาหรือซากดึกดำบรรพ์ กิจกรรมสาธิตการขุดค้นด้านธรณีวิทยา กิจกรรมชมพิพิธภัณฑ์ทางธรณีวิทยา/ซากดึกดำบรรพ์ เป็นต้น

9. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศิลปวิทยาการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ ซึ่งส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถให้ความรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เช่น กิจกรรมการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี และ MICE (Meeting & Incentives & Conventions & Exhibitions) เป็นต้น

10. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนันทนาการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและสร้างความสนุกสนาน รื่นรมย์ บันเทิง และการศึกษาหาความรู้ แม้ไม่มีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม แต่มีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัย ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวย่านบันเทิง หรือสถานบันเทิง กิจกรรมท่องเที่ยวสวนสัตว์ สวนสนุก และสวนสาธารณะ และชมการแข่งขันประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

คณะวิจัยได้ทำการประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้เกณฑ์ประเมินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ ซึ่งสามารถสรุปผลการประเมินทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และชุมชนมีศักยภาพมากที่สุดที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวได้ รองลงมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่รับผิดชอบโดยอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และสวนสัตว์

สงขลา ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยส่วนมากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในพระพุทธศาสนา กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรมโบราณสถานโบราณวัตถุ และการปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งหมดมีการจัดการตามฤดูกาล มีทั้งกิจกรรมที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปีและบางช่วงฤดูกาล เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานโบราณวัตถุ และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนที่ผูกพันกับความเชื่อและความศรัทธา นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี การเล่นน้ำตกสามารถท่องเที่ยวได้ระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม ชุมชนได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามกฎระเบียบ ข้อกำหนด หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตงนาช้าง รับผิดชอบบริเวณน้ำตกโตงนาช้าง น้ำตกโดนปลิว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดรับผิดชอบพื้นที่ป่าในอำเภอป่าบอน ตะโหมด กงหรา และศรีนครินทร์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย รับผิดชอบบริเวณทะเลน้อย เขตรักษาสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา รับผิดชอบบริเวณเกาะหมาก หมู่เกาะสี่ เกาะห้า อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาเงา รับผิดชอบบริเวณอำเภอศรีบรรพต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของอบต.และเทศบาล หน่วยงานราชการส่วนกลาง เช่น หน่วยงานภายใต้กระทรวงวัฒนธรรมที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานโบราณวัตถุ กรมป่าไม้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่า นอกจากแหล่งท่องเที่ยวบางพื้นที่ยังมีหน่วยงานที่เป็นคณะกรรมการประจำของแต่ละพื้นที่รับผิดชอบด้วย เช่น วัดแต่ละวัดมีคณะกรรมการ รับผิดชอบ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการจัดทำรายงานความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมท่องเที่ยว ได้นำข้อมูลไปแก้ไข พบว่า ยังไม่ได้ดำเนินการแต่ในบางชุมชนมีสมุดเยี่ยมสำหรับกลุ่มที่ติดต่อประสานงานล่วงหน้า

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยคนในชุมชนทั้งสิ้น เช่น การเดินป่า บริการเรือ ตลาดนัดชุมชน กลุ่มทอผ้า หัตถกรรมกะลามะพร้าว ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน ชุมชนท่าหิน วิถีโหนด นา เล เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติบริเวณอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังไม่ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ่อน้ำร้อนเขาชัยสนมีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดำเนินการผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก ในขณะที่เขตรักษา สัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการใช้พื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้า บริการเรือท่องเที่ยว และจัดงานกิจกรรมต่าง ๆ การกระจายได้ไปสู่ชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นของคนในพื้นที่ ส่วนการเปิดโอกาสให้เครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนพัฒนาและนำ นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน พบว่า สวนสละลุงถันได้มีการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเสนอขายกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสวนผลไม้ ส่วนในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังไม่ได้ดำเนินการ

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวมี พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนในการรักษา ป้องกัน พื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เช่น การอนุรักษ์วิถีการผสมพันธุ์เกสรสละ การอนุรักษ์รูปแบบผลิตภัณฑ์การทำ โพน กะลามะพร้าว กระจุต การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนผ่านการเรียนรู้จากฐานต่าง ๆ ตามวิถีพุทธคลองแดน การอนุรักษ์วิถีชีวิตโดยให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท่าหิน วิถีโหนด นา เล และกิจกรรมท่องเที่ยวมีระบบการ สร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน แต่ไม่ได้เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการ

ท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทุกวัดได้ดำเนินการผ่านคณะกรรมการวัดที่ตั้งขึ้นมา ส่วนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้เผยแพร่ไว้ในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ใน ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวข้อมูลแนะนำแหล่งท่องเที่ยว หรือป้ายสื่อความหมายภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น ทะเลน้อย น้ำตกโตนงาช้าง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา วัดเขาอ้อ วัดเจดีย์งาม วัดสุวรรณคีรี วัดแหลมพ้อ วัดถ้ำเขารูปช้าง สำนักปฏิบัติธรรมแม่ชีสุขชี วัดยางงาม วัดคลองแดน วัดเจ้าเมือง มัสยิดกลางสงขลา

4. การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้ ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมาย ท้องถิ่น กฎหมายประจำชาติและกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการเก็บเกี่ยว การล่า การแสดงและการค้า สิ่งมีชีวิตจากป่า ทั้งพันธุ์ไม้และสัตว์ แต่กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจาก การท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทางไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบ

การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามที่ มุ่งเน้นการเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจาก ชุมชนท้องถิ่นเป็นการสร้างคุณค่าให้กับชีวิตจากประสบการณ์การท่องเที่ยวและส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อน สู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนะทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้คือ

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพจะนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นำไปสู่การสร้าง ประสบการณ์ได้

2. การเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนในชุมชนและสามารถดำเนินการในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน อาทิ เจ้าของธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หากมีการสร้างความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจะทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการ ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. การวางแผนระยะยาว ได้แก่ การวางแผนล่วงหน้าในการจัดการท่องเที่ยวและการวางแผน การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องโดยการ วางแผนระยะยาวอาจอิงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีวาระ 5 ปี การวางแผนให้สอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะช่วยให้การบริหารจัดการมีทิศทางที่แน่นอนพร้อมทั้งสามารถ สามารถ ขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐได้ด้วยเช่นกันขณะเดียวกันต้องวางแผนการบริหารทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้คง สภาพเดิมพร้อมสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งถือว่ามีความสำคัญมาก

5. การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนต้องระบุให้ชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ต้องการนำเสนอ ประเด็นอะไรบ้าง

6. รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ไม่ซ้ำแบบใครเป็นการสร้างจุดแข็งให้กับชุมชนได้

7. การที่ชุมชนมีอิสรภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ผู้ที่เกี่ยวข้องควรได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ทั้งสถานประกอบการและชุมชนไม่ควรได้รับผลประโยชน์เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โครงสร้างการบริหารจัดการควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิสระในการดำเนินงาน

8. การสื่อสารและการตลาดที่ดี เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันขณะเดียวกันเทคโนโลยีการสื่อสารสามารถช่วยให้นักท่องเที่ยวเปิดรับข้อมูลด้านการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้

9. การมีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอสำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนในปริมาณมากปัจจุบันหลายองค์กรให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10. การมีผู้นำที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และทักษะในการพัฒนาคน เนื่องจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนเป็นหลักผู้นำชุมชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถด้านการท่องเที่ยวเพื่อช่วยในการกำหนดทิศทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

อย่างไรก็ดีในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีความจำเป็นเร่งด่วนต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สำคัญ ได้แก่ การขาดเงินทุนที่เพียงพอเนื่องจากชุมชนประสงค์จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันค่อนข้างสูง และขาดผู้นำที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นยังขาดความรู้เรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้เกิดต้นแบบที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยและชุมชนที่เกี่ยวข้องได้กำหนดพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณทะเลสาบสงขลาตอนกลางซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่เขตจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จาก 3 ชุมชนได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน และนำองค์ความรู้เรื่องจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบในพื้นที่เกาะหมาก ในการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้พื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน เป็นตัวแทนของชุมชนรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน มีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมากกว่า 10 ปี และเห็นได้ชัดเจนการท่องเที่ยวของ 3 ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีโปรแกรม เส้นทาง การท่องเที่ยว การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ก่อให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง และระบบสังคมและวัฒนธรรมเดิมได้รับการฟื้นฟู การท่องเที่ยวที่เกิดในชุมชนไม่ได้ส่งผลกระทบทางลบ และยิ่งไปกว่านั้นได้นำอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวของชุมชนได้เป็นอย่างดี และประการสุดท้ายการท่องเที่ยวของชุมชนไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน เนื่องจากทั้ง 3 ชุมชนขายอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นหลักมากกว่าขายความสวยงามทางธรรมชาติทำให้ไม่เกิดปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม แนวการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนทั้ง 3 ที่อยู่บนหลักการการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้ง 3 ชุมชนได้รับรางวัลที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวหลายรางวัลเช่น ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน ได้รับกินนรี 3 ครั้ง ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนได้รับรางวัลองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชนะเลิศระดับประเทศได้รับเงินรางวัล 5 ล้านบาท ส่วนชุมชนท่องเที่ยวท่าหินได้รับรางวัล

ต่าง ๆ มากเช่นกัน นอกจากนี้ชุมชนทำหินเป็นชุมชนท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่สำคัญของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ส่วนการเลือกชุมชนในพื้นที่เกาะหมากเพื่อพัฒนาระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าโครงการวิจัยย่อยเรื่องศักยภาพในการบริหารจัดการของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า ต้นปี 2559 ชุมชนเกาะหมากเพิ่งเริ่มขับเคลื่อนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ 1-2 ปี ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่กำลังก่อตัวให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก ได้ดำเนินงานและส่งเสริมให้ชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนตามแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแนวทางการทำงานของเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลเกาะหมากครอบคลุมตามแนวทางของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ โดยมีกระบวนการพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นดังนี้

จากผลการศึกษาที่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่าพื้นที่หรือชุมชนที่ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3 ชุมชนได้แก่ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวทำหิน ทั้ง 3 ชุมชนมีผลงานด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดดเด่นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนรู้ที่ได้เดินทางศึกษาดูงานทั้ง 3 ชุมชน ต่อมาคณะผู้วิจัยได้นำกลับมาพัฒนาต้นแบบพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเกาะหมาก โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ ต้องการให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวและเกิดการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นและควรคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมากเป็นดังนี้ คือ 1) การปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการวางรากฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเกาะหมากที่เน้นการสร้างพันธมิตรแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวให้รู้จักผู้ประกอบการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อร่วมคิดร่วมทำให้เกิดการบูรณาการ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง 2) การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการหรือการจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเกาะหมากอย่างยั่งยืน ต้องใช้ความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นปัจจัยทางการตลาดเพื่อเป็นตัวตั้งต้นให้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์โครงการพัฒนารวมถึงกิจกรรมที่จะเกิดการปฏิบัติและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว 3) แนวทางการบริหารจัดการที่กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ควรอยู่บนพื้นฐานที่สามารถวัดความสำเร็จในเชิงปริมาณได้ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่ เพิ่มขึ้น จำนวนรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น และควรวัดจากการรับรู้ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมาก เช่น การรับรู้เรื่องแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) การขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณระยะยาวทั้งงบประมาณจากส่วนกลาง งบประมาณกลุ่มจังหวัด งบประมาณจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและงบประมาณสนับสนุนผ่านกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้หน่วยงานที่มีงบประมาณในการบูรณาการ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยตระหนักว่าแนวทางการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนได้อย่างเป็นองค์รวม จากการวิจัยนี้สังเกตเห็นได้ว่าหน่วยงานภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงโครงสร้างเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การพัฒนาถนน ป้ายบอกทาง อาคารขายของที่ระลึก เป็นต้น จึงละเลยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเฉพาะการมองข้ามการพัฒนาสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน อันจะทำให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของชุมชน

จากการค้นหาความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่าสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ต้องการพัฒนามี 5 มิติ ได้แก่ 1) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 2) สมรรถนะด้านการสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน 3) สมรรถนะด้านการลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม 4) สมรรถนะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 5) สมรรถนะด้านการให้บริการอย่างประทับใจ ซึ่งสมรรถนะ 4 มิติแรกสอดคล้องกับ GSTC (Global Sustainable Tourism Council) ส่วนสมรรถนะมิติที่ 5 “สมรรถนะในมิติด้านการบริการอย่างประทับใจ” จะเป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้กับประเทศไทยได้

จากประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนี้ แผนงานวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทะเลสาบสงขลาพบว่า ศักยภาพทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีชุมชนที่ให้บริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงมากกว่าจังหวัดสงขลา ส่วนในสงขลาที่มีจุดที่โดดเด่น 2 ชุมชนคือ ชุมชนท่องเที่ยววิถีพุทธบ้านคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน ส่วนในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มีชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ทั้ง 3 ชุมชนปัจจัยพื้นฐานด้านทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีความใหม่ สด และหลายแหล่งยังอุดมสมบูรณ์ และบางชุมชนมีวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ ต้นทุนเหล่านี้ จะมีความหมายมากต่ออนาคตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สามารถดำเนินการโดยชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะถูกนำมาพัฒนาสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งพัฒนา แรงบันดาลใจ และให้ความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนให้กลุ่มหรือชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่สนใจนำการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ควรเดินทางศึกษาดูงานเรียนรู้จากชุมชนท่องเที่ยววิถีพุทธบ้านคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน ส่วนในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มีชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน และแผนงานวิจัยได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วการเรียนรู้กันเองภายในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ โดยได้คัดเลือกชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก เดินทางไปดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำองค์ความรู้มาพัฒนา และมีการอบรมความรู้ และฝึกปฏิบัติจริงก็จะนำสู่ความสำเร็จได้ด้วยต้นทุนที่ไม่สูงมากนักและอยู่ใกล้ตัวชุมชน ดังนั้นแผนงานวิจัยเสนอแนะเพื่อขยายผลการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนชุมชน ส่วนราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาควรใช้ชุดความรู้ ทั้ง 4 ชุมชนนี้เป็นแหล่งเรียนกันเองภายในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทะเลสาบสงขลาต่อไป โดยเฉพาะประเด็นด้านผู้นำชุมชนด้านท่องเที่ยว สภาพโดยรวมเรื่องผู้นำชุมชน พบว่ากลุ่มผู้นำชุมชนคลองแดนจะเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งที่สุดมีแนวบริหารการท่องเที่ยวและควบคุมกิจกรรมท่องเที่ยวโดยเฉพาะรูปแบบตลาดน้ำวิถีพุทธ

บ้านคลองแดน ได้เห็นชัดเจนและโดดเด่นที่สุดในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากชุมชนท่องเที่ยวคลองแดนเติบโตมาจากรากฐานภายใน มีกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างกลไกการขับเคลื่อนมาจากชาวบ้าน โดยมีนักวิชาการและนักวิจัยเข้าช่วยทำวิจัยสนับสนุนการทำงานของชาวบ้าน ทำให้เกิดความเข้มแข็งในตลอดระยะ 5 – 6 ปีที่ผ่านมา ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากกิจกรรมตลาดน้ำวิถีพุทธและกิจกรรมท่องเที่ยว ปีหนึ่งๆ มากกว่า 12 ล้าน ที่กระจายไปถึงเมืองชาวบ้าน โดยผู้นำชุมชนที่เจ้าอาวาสและกลุ่มชาวบ้านได้กำหนดกฎระเบียบการท่องเที่ยวของชุมชนที่สอดคล้องกับ อัตลักษณ์และวิถีชีวิตของคนคลองแดน ส่วนชุมชนอื่นๆ อยู่ในระหว่างพัฒนาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

ส่วนด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาควรให้ความสำคัญกับเครือข่ายการท่องเที่ยวเพื่อแสดงจุดร่วมและสงวนจุดต่าง โดยแสดงจุดร่วมในแง่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสงวนจุดต่างในแง่ตำแหน่งของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชนตนเองที่มีความโดดเด่น ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่มีฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่มีทุนในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนตนเอง โดยปัจจุบันเครือข่ายการท่องเที่ยวชุมชนจังหวัดพัทลุงได้เกิดขึ้นใน 5 ปีที่ผ่านมา มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันต่อเนื่อง ส่วนจังหวัดสงขลาแม้ว่าจะมีการท่องเที่ยวอยู่ในบางกลุ่มรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดสงขลา ยังไม่มีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดสงขลา และในระดับกลุ่มพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังไม่มีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้วยเช่นกัน ดังนั้นการเร่งพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดพัทลุง และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสงขลาและเสนอให้มีการสร้างเครือข่ายท่องเที่ยวชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: RDG61T0021
 โครงการ: การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 นักวิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัยรัตน์ จุสปาโล
 Email: chairat.jus@hotmail.com
 ระยะเวลาโครงการ: 1 ปี (ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม 2560 – 31 พฤศจิกายน 2561)

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2) เพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบมีส่วนร่วม พบว่าแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรคิดสร้างสรรค์เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนโดยนำแหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต มาเป็นพื้นฐานเพื่อการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ศึกษาดูงานเรียนรู้จากชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำนวน 3 ชุมชน และได้ชุดความรู้ดังกล่าวนำไปพัฒนาชุมชนต้นแบบก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถสร้างได้ให้กับชุมชน ชุมชนมีแนวทางการปกป้องระบบสังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรมีสมรรถนะที่ครอบคลุม 5 มิติ ได้แก่ 1) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 2) สมรรถนะด้านการสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน 3) สมรรถนะด้านการลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม 4) สมรรถนะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 5) สมรรถนะด้านการให้บริการอย่างประทับใจ และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้กรอบยุทธศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์ดังกล่าวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชาติไทยโดยมีประเด็นยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบครอบคลุมเรื่องคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การตลาด และการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำหลัก: การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการมีส่วนร่วม ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Abstract

Project Code: RDG61T0021
Project Name: The Development of Sustainable Tourism by Participatory Approach in Songkhla Lagoon
Researcher: Assistant Professor Dr. Chairat Jussaapalo
Email: chairat.jus@hotmail.com
Project Duration: 1 year (from 1 December 2017 to 31 November 2018)

The research titled “the development of sustainable tourism by participatory approach in Songkhla Lagoon” has 3 objectives; which are 1) to propose guidelines for the development of sustainable tourism activities in Songkhla Lagoon area 2) to develop a model of sustainable tourism management in Songkhla Lagoon area 3) to propose recommendations for human resource development to support the sustainable tourism in Songkhla Lagoon 4) to propose guidelines for sustainable tourism development in the Songkhla Lagoon. This research uses qualitative research methodology with participatory approach. The research found that the guidelines for the development of sustainable tourism activities should be in creative ways and emphasize in the participation approach between tourists and the community. The basis of activity development for sustainable tourism should include tourism resources, natural resources, culture, identity, and lifestyle. The model of sustainable tourism management is learning activities from 3 communities with experience in sustainable tourism management. In doing this the community obtained sets of knowledge to develop the sustainable tourism in the community. The community has its own way to protect the social system and environment. Suggestion for human resource development to support sustainable tourism is competency development in 5 dimensions; including 1) sustainable management competency, 2) economic support capacity for the community, 3) the ability to reduce the impact on local communities, tourist, and cultural heritage, 4) competency in environmental management, and 5) impressive service performance. The guidelines for sustainable tourism development are having a strategic plan and a strategic framework that affect the economy, society and environment. Such strategy is need to be aligned with the national tourism strategy. The issue of the strategy in Lagoon area is covered the quality of tourism attractions, human resource development, marketing and building a sustainable tourism network.

Keywords: Sustainable tourism, Participation process, Songkhla Lagoon

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	(1)
บทสรุปผู้บริหาร	(2)
บทคัดย่อไทย	(10)
Abstract	(11)
สารบัญ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 กรอบแนวคิดของการวิจัย	4
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย	4
1.5 ขอบเขตการวิจัย	5
1.6 นิยามศัพท์	8
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 เอกสารและวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว	9
2.2 ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	9
2.3 แนวคิด หลักการ และเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	11
2.4 การประเมินการจัดการท่องเที่ยวตามมาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	15
2.5 มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	21
2.6 การมีส่วนร่วมของชุมชน	25
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
3.1 วิธีการวิจัย	32
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	32
3.3 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล	32
3.4 แผนการบริหารแผนงานวิจัยและแผนการดำเนินงานพร้อมทั้งขั้นตอนตลอดแผน	35
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	36
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
4.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	37
4.2 การพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	47
4.3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	61
4.4 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	68

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปภาพรวมการวิจัย	80
5.2 ข้อเสนอแนะ	91
บรรณานุกรม	94
ภาคผนวก	98

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกวัตถุประสงค์การวิจัย	33
ตารางที่ 4.1 แสดงสิ่งบ่งชี้ที่สะท้อนสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนต้นแบบ และชุมชนเป้าหมายก่อน-หลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ	63
ตารางที่ 4.2: สมรรถนะหลักด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 5 มิติ ที่ประกอบ ด้วยสมรรถนะย่อยใน 3 องค์ประกอบ (K = Knowledge, S = Skills, A = Attribute)	66
ตารางที่ 4.3 TOWS (TOWS Matrix) ในพื้นที่เกาะหมาก	76

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย	4
ภาพที่ 2.1 แหล่งท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทะเลสาบสงขลา	10
ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	14
ภาพที่ 3.1 กระบวนการดำเนินการวิจัยของแผนงานวิจัย	35
ภาพที่ 4.1 ขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก	49
ภาพที่ 4.2 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากอย่างยั่งยืน	57
ภาพที่ 4.3 แผนที่แหล่งท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลเกาะหมาก	59
ภาพที่ 4.4 แสดงคะแนนเฉลี่ยของสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรายมิติของชุมชน ต้นแบบและชุมชนเป้าหมายก่อนและหลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ	62
ภาพที่ 4.5 กระบวนการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 5 มิติ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	67
ภาพที่ 4.6 การจัดทำ SWOT ชุมชนเกาะหมาก	75
ภาพที่ 4.7 ประชุมระดมความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	75

บทที่ 1

บทนำ

แผนงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในส่วนของ บทที่ 1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการ กรอบแนวคิดของการวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัย ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูง และมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีบทบาทที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ นำมาซึ่งการสร้างงาน สร้างรายได้ และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมขนส่ง รวมไปถึงการค้าและการลงทุน เมื่อประเทศประสบภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการสร้างรายได้ให้กับประเทศสามารถช่วยให้เศรษฐกิจฟื้นตัวได้ในเวลาที่รวดเร็วกว่าภาคผลิตและบริการอื่น ๆ รัฐบาลไทยมีนโยบายทางเศรษฐกิจได้ใช้แนวคิดเรื่อง ประเทศไทย 4.0 เพื่อจัดระบบ ปรับทิศทาง และหาทางพัฒนาประเทศ ให้สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงในศตวรรษที่ 21 โดยกลุ่มเป้าหมายหลักในการพัฒนาประเทศ ได้แก่ 1) กลุ่มอาหาร เกษตร และเทคโนโลยีชีวภาพ 2) กลุ่มสาธารณสุข 3) กลุ่มเครื่องมือและหุ่นยนต์ 4) กลุ่มดิจิทัล และ 5) กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ด้านการบริการและการท่องเที่ยว

การดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นั้น สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของเครือข่ายธุรกิจท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยวในระดับพื้นที่หรือระดับท้องถิ่น ซึ่งมีคนในชุมชนเป็นเป้าหมายสำคัญในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวและถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเรื่องการหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาและการบริหาร 3 ประการ คือ 1) เศรษฐกิจ 2) สังคม และ 3) สิ่งแวดล้อม

ในปี พ.ศ. 2559 ตลอดทั้งปีมีนักท่องเที่ยวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวจำนวน 32.6 ล้านคน และมีรายได้จากการท่องเที่ยว 1.65 ล้านล้านบาท (กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ส่วนตลาดไทยเที่ยวไทยมากถึง 145 ล้านคน/ครั้ง เพิ่มขึ้นร้อยละ 4.32 ทำให้เกิดจำนวนเม็ดเงินหมุนเวียนถึง 8.66 แสนล้านบาท เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.84 โดยรวมทั้งสองตลาดแล้วคิดเป็นจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ 11 ทำให้เกิดรายได้ 2.52 ล้านล้านบาท บรรลุเป้าหมายที่ของปี 2559 ที่ตั้งยอดรายได้จากการท่องเที่ยวไว้ที่ 2.4 ล้านล้านบาท (กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) และทำให้ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมจากหลายภาคส่วน จะเห็นได้ว่าจากข้อมูลข้างต้นการท่องเที่ยวได้สร้างรายได้อย่างมหาศาลและมีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นในทุกปี

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันโดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้กับอนุชนรุ่นหลัง รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจและความสุนทรีย์ภาพ สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมและระบบนิเวศได้ด้วย ประเด็นเรื่องการ

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนี้ สอดคล้องกับนโยบาย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.,2559) ได้กำหนดให้เป็นปีท่องเที่ยววิถีไทยหรือ Thainess หมายถึง วัฒนธรรมไทยซึ่งทุกสิ่งที่มีในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นคน ประเพณี วิถีชีวิต สถาปัตยกรรม ธรรมชาติ ภาษา การแต่งกาย เป็นต้น ที่ถูกส่งมอบจากรุ่นสู่รุ่น หรือ ถูกปรับปรุง ให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งอาจจะมีในลักษณะที่เป็นแบบดั้งเดิม และแบบร่วมสมัย ซึ่งปัจจัยทั้งหมดถูกนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศเดินทางเข้าท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยการสร้างจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับแก่นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยววิถีไทยจึงเป็นการเปิดเผยตัวตนที่จริงของความเป็นไทยในรูปของผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ สร้างประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ เป็นความท้าทายต่อการท่องเที่ยวของประเทศไทย และมีหน่วยงานได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ท่องเที่ยวของประเทศไทย และกรอบนโยบายรัฐบาล ที่ต้องการให้ประเทศไทยต้องเป็นประเทศที่มั่นคง ประชาชนมีค้ำ อย่างยั่งยืน ส่วนกรอบในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของแผนการตลาดท่องเที่ยว และนโยบายรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับแนวคิดพัฒนาเศรษฐกิจของชาติโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญ เพื่อให้การท่องเที่ยวได้สร้างนวัตกรรมหรือความคิดสร้างสรรค์สนับสนุนให้เกิดแหล่งเที่ยวใหม่เพื่อเพิ่มมูลค่า ได้มุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้องค์การภาคธุรกิจและชุมชนเกิดความยั่งยืนตามแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนโดยสะท้อนวิถีไทย ที่มีจุดประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาให้ชุมชนนั้นๆ ให้เกิดความยั่งยืน โดยมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตในชุมชนในเชิงการเรียนรู้ นอกจากนั้นภาคธุรกิจและชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใช้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นเครื่องมือในการรักษาความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในพื้นที่และผลประโยชน์ที่คนในพื้นที่จะได้รับ

พื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิตของผู้คน และงานกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ พัทลุงทั้งจังหวัด จังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช ชัยรัตน์ จุสปาโล (2560) ได้ทำการสำรวจและศึกษาสภาพทรัพยากรทางการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่าแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่รอบลุ่มน้ำทั้งหมด 246 แหล่ง โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งจำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของสถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ และถ้ำ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ เมืองและชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น จากสภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากลงพื้นที่และการจัดประชุมเพื่อทำยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความต้องการให้การพัฒนายั่งยืน หลักการการพัฒนาพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นดังนี้ การท่องเที่ยวควรมีการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีการกระจายผลประโยชน์เข้าสู่ชุมชนอย่างเป็นธรรม เน้นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ให้ประสบการณ์ที่สร้างคุณค่า และก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเยือนพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้เข้าบริบททางธรรมชาติและวิถีชีวิตของผู้คนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา บริบทความต้องการของพื้นที่ สอดคล้องกับ Stipanovic and Rudan (2014) ที่กล่าวว่า

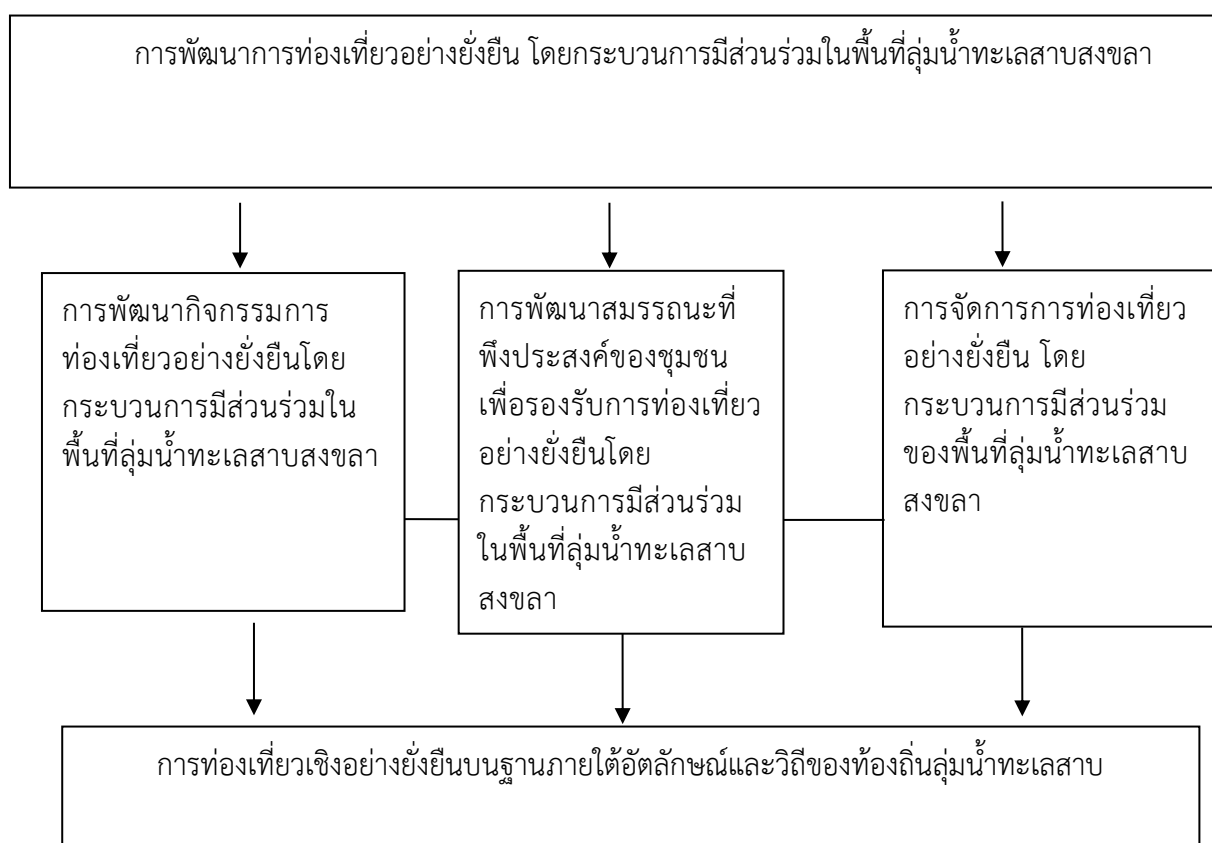
ปลายทางแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ควรเร่งพัฒนาแหล่งและกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยนำแนวทางการท่องเที่ยวยั่งยืนมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยว

ดังนั้นด้วยเหตุผลที่กล่าวมา ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามิทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวนั้นที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ราบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้แนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาต่อยอดจากแผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยว หลายแหล่งมีศักยภาพสูง มีความหลากหลายและเป็นที่น่าสนใจ และได้ทำการทดสอบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวจากประเทศอังกฤษและทวีปยุโรป พบว่า แหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่รอบลุ่มสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวได้หลากหลายรูปแบบ และจากการประชุมกับภาคผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความต้องการให้ศึกษาวิจัยเชิงลึกเพื่อพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีความต้องการให้คนในพื้นที่สนใจทำเรื่องการท่องเที่ยว ได้แนวทางการจัดการเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และพื้นที่ต้องการให้มีการรวบรวมและทำการคัดเลือกข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลเกี่ยววัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่สามารถนำมาพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและรวมไปถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนหรือผู้ประกอบการให้มีความรู้ ความสามารถและทักษะเพื่อดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้นแผนงานวิจัยครั้งนี้จำเป็นต้องศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาการวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการวิจัยของโครงการย่อย 3 โครงการ 1) การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยจะเน้นทำการศึกษารูปแบบและการพัฒนากิจกรรมที่จะนำสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การศึกษารูปแบบการจัดการและการพัฒนาด้านแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) ศึกษาการพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยทำการศึกษาระดับสมรรถนะของชุมชนด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและพัฒนาชุมชนให้มีความรู้และได้ทำประเมินซ้ำเพื่อให้เห็นผลของการพัฒนาและทำให้ทราบช่องว่างความรู้ที่พัฒนาต่อไปในอนาคต แผนงานครั้งนี้จะบูรณาการโดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการย่อยดังกล่าวและดำเนินการศึกษาในบางประเด็นโดยจะได้เป็นข้อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และได้ข้อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและจะนำไปสู่การจัดการอย่างเป็นระบบและประสบความสำเร็จ ในอนาคตแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สำคัญของประเทศไทย กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้จะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายนักวิจัย ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ และรวมถึงส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และกลายเป็นพลังในการสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อย่างมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. เพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.3 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยโครงข่ายย่อย จำนวน 3 โครงข่าย คือ

1. โครงข่ายย่อยที่ 1 การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

2. โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. โครงการวิจัยย่อยที่ 3 การพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิธีการในการดำเนินการวิจัยตามรายละเอียดดังนี้

1.4.1 แบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ซึ่งเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ (field survey) การสังเกต (observation) สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับผู้คนในชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.4.2 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล

ใช้วิธีการในการศึกษาผสมผสานระหว่าง การศึกษาจากเอกสาร (documentary research) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการศึกษาจากเอกสาร สำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม ทดสอบและประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนาด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การศึกษาจากสำรวจ การสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง และการสนทนากลุ่ม การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 3 การจัดประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ขั้นตอนที่ 4 การจัดประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตการณ์ เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.5 ขอบเขตการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุง ปากพะยูน ป่าบอน บางแก้ว เขาชัยสน ตะโหมด กงหรา ควนขนุน ศรีบรรพต ป่าพะยอม และศรีนครินทร์ จังหวัดสงขลา 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา หาดใหญ่ สะเดา นาหม่อม คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ

ความนิยม สิงหนคร สทิงพระ กระแสสินธุ์ และระโนด และจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร

ขอบเขตพื้นที่เพื่อการพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้เกิดต้นแบบที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยและชุมชนที่เกี่ยวข้องได้กำหนดพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณ ทะเลสาบสงขลา ตอนกลางซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่เขตจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จาก 3 ชุมชนได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน และนำองค์ความรู้เรื่องจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบในพื้นที่เกาะหมาก ในการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้พื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน เนื่องจากแผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) และโครงการวิจัยย่อยเรื่องศักยภาพในการบริหารจัดการของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ, 2560) และพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน มีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมานานกว่า 10 ปี และเห็นได้ชัดเจนการจัดการท่องเที่ยวของ 3 ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีโปรแกรม เส้นทางท่องเที่ยว การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ก่อเกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง และระบบสังคมและวัฒนธรรมเดิมได้รับฟื้นฟูไม่ได้รับผลกระทบทางลบ และนำอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวของชุมชนได้เป็นอย่างดี และประการสุดท้าย การวิจัยพบว่าสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในชุมชน และได้รับผลกระทบทางลบค่อนข้างน้อยเนื่องจากทั้ง 3 ชุมชนขายอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นหลักมากกว่าขายความสวยงามทางธรรมชาติทำให้ไม่เกิดปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวไม่มากนัก แนวการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนทั้ง 3 ที่อยู่บนหลักการการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้ง 3 ชุมชนได้รับรางวัลที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวหลายรางวัลเช่น ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน ได้รับกินรี 3 ครั้ง ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนได้รับรางวัลองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชนะเลิศระดับประเทศได้รับเงินรางวัล 5 ล้านบาท ส่วนชุมชนท่องเที่ยวท่าหินได้รับรางวัลต่าง ๆ มากเช่นกัน นอกจากนี้ชุมชนท่าหินเป็นชุมชนท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่สำคัญของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ส่วนการเลือกชุมชนในพื้นที่เกาะหมากเพื่อพัฒนายกระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าโครงการวิจัยย่อยเรื่องศักยภาพในการบริหารจัดการของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ต้นปี 2559 ชุมชนเกาะหมากเพิ่งเริ่มขับเคลื่อนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ 1-2 ปี ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่กำลังก่อตัวให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากโครงการวิจัยดังกล่าวผลการวิจัยก่อนหน้านี้พบว่าชุมชนในพื้นที่เกาะหมากเองยังขาดความรู้ ทักษะ และความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 3 ด้านได้แก่ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และประกอบกับพื้นที่บริเวณนี้ สะท้อนอัตลักษณ์และลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่เรียกว่า เขา ป่า นา เล (ทะเลสาบสงขลา) ได้อย่างสมบูรณ์แบบ และพื้นที่แห่งนี้มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ และหลายจุดเป็นพื้นที่เปราะบางมีความเสี่ยงที่การท่องเที่ยวที่กำลังจะขยายตัวเข้ามาในพื้นที่เกาะหมากอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะบางจุด บางพื้นที่เป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ นกน้ำ และระบบนิเวศกลาง ทะเลสาบสงขลา ยังมีความสมบูรณ์ และยิ่งไปกว่านั้นแผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์

และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) ได้ทดลองการท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติจากประเทศในแถบยุโรป พบว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้มีความประทับใจและชื่นชอบทรัพยากรธรรมชาติของทะเลสาบสงขลา และประทับใจในความเป็นอยู่ อัตลักษณ์ วิถีการทำประมงพื้นบ้านของผู้คน รวมถึงอาหารการกิน ประเพณีสัตว์น้ำ จำพวกกุ้ง ปลา ดังนั้นสรุปได้ว่าการเลือกพื้นที่เกาะหมากตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต้องการปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในสังคม ได้มีความรู้ความสามารถ ปกป้อง ป้องกันสิ่งแวดล้อมทั้งธรรมชาติ และปกป้องสังคมและวัฒนธรรมให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด เพื่อแลกกับเม็ดเงินหรือรายได้ ที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวคาดว่าจะการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกาะหมากมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นก่อให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในพื้นที่เกาะหมาก

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้แก่ โดยมีการเกณฑ์ประเมินแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ องค์ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.5.3 ขอบเขตด้านประชากร

- 1) หน่วยวิจัยที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางตรง ประกอบด้วย

ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน และชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก
- 2) หน่วยวิจัยที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางอ้อม ประกอบด้วย

กลุ่มประชากรสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ขอกำหนดเป็นหน่วยวิจัยที่เกี่ยวข้อง (stakeholders) จำนวน 100 คน จากองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว 5 ประเภท คือ

 - 1) หน่วยงานที่เป็นราชการส่วนกลาง ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่ และสำนักงานนครศรีธรรมราช อุทยานแห่งชาติเขาปู่ เขาย่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา
 - 2) หน่วยงานประจำจังหวัด ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานการเกษตรจังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด
 - 3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา สำนักงานเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบลที่รับผิดชอบสถานที่ท่องเที่ยว
 - 4) ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ประกอบด้วย สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพจังหวัดสงขลา ชมรมมัคคุเทศก์จังหวัดพัทลุง สภาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
 - 5) แกนนำชุมชน และประชาชนในชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

1.6 นิยามศัพท์

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุง ปากพะยูน ป่าบอน บางแก้ว เขาชัยสน ตะโหมด กงหรา ควนขนุน ศรีบรรพต ป่าพะยอม และศรีนครินทร์ จังหวัดสงขลา 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา หาดใหญ่ สะเดา นาหม่อม คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ ควนเนียง สิงหนคร สทิงพระ กระแสสินธุ์ และระโนด และจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวไปสู่คุณภาพและความยั่งยืนของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงคุณภาพของประสบการณ์ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่นมีความสอดคล้องต้องการของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การพัฒนาบุคลากรด้านท่องเที่ยว หมายถึง การดำเนินการให้บุคลากรด้านการท่องเที่ยวได้รับ ประสบการณ์และการเรียนรู้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนได้

กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การจัดรูปแบบการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่ สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเพื่อให้ตอบสนองความต้องการในการท่องเที่ยว โดยสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้ การสร้างประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวใหม่ที่น่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ที่ สอดคล้องกับทรัพยากรทางธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดรายได้ และส่งผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด

แนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง เกี่ยวข้องกับเรื่องการจัดการ ท่องเที่ยวในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทาง เศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและ ผลกระทบด้านลบ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้แนวทางการแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา
2. ได้ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. ได้ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา
4. ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

บทที่ 2

การทบทวนเอกสารและวรรณกรรม

แผนงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในส่วนของ บทที่ 2 การทบทวนเอกสารและวรรณกรรม มีรายละเอียดการนำเสนอเป็นดังนี้

2.1 แนวคิดการจัดการท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเข้าใจถึงระบบจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวนั้นเป็นการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบในมิติต่าง ๆ ที่อยู่ภายในระบบ ที่ช่วยสนับสนุนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวและสามารถจัดการการท่องเที่ยวดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน การศึกษาระบบการท่องเที่ยวเป็นการพิจารณาถึงสภาพและการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงระบบย่อยและองค์ประกอบ หน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยต้องพิจารณารวมไปถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย ได้แก่ ระบบนิเวศวิทยานบนบก ในน้ำและในอากาศ สภาพภูมิอากาศ ชุมชน กิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ในพื้นที่ ระบบการบริหาร ระบบการปกครองพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมนอกระบบเหล่านี้ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวในทางอ้อมแล้ว ยังอาจได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกด้วย (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระนอง, 2560)

องค์ประกอบทางการท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ๆ คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resources) อันประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อาทิเช่น ทรัพยากรทางธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของท้องถิ่น

2) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) ได้แก่ การบริการเพื่อการท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่

3) ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market) เป็นส่วนของอุปสงค์ (Demand) ในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว การตลาดอาจพิจารณาได้ทั้งตัวนักท่องเที่ยวเอง กิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ระบบการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมนี้ จะเป็นตัวแบ่งกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับให้ชัดเจนเป็นสัดส่วนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ต่อการท่องเที่ยว (Tourism Function) เป็นด้านอุปสงค์ (Demand) อุปทาน (Supply) ทรัพยากร (Resource) รองรับผลกระทบ (Impact) และมีผลต่อการท่องเที่ยว (Effect)

2.2 ข้อมูลเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทางทิศตะวันตกมีเทือกเขาบรรทัดเป็นสันปันน้ำ ทอดตัวยาวในแนวเหนือ - ใต้ ทางทิศใต้เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาสันกาลาคีรี เทือกเขาทั้งสองปกคลุมด้วยป่าไม้และเป็นแหล่งต้นน้ำของลุ่มน้ำนี้ ถัดจากพื้นที่ภูเขาสูงมาจะเป็นที่ราบสลับเนิน เขาเตี้ยๆ ส่วนใหญ่

เป็นพื้นที่ปลูกยางพารา สวนผลไม้ ถัดลงมาเป็นทีราบขนาดใหญ่ล้อมรอบด้วยทะเลสาบสงขลาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาข้าว ทางตอนเหนือของทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดใหญ่เรียกว่า "พรุควนเคร็ง" ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 137 ตารางกิโลเมตร (รวมทะเลน้อย) ส่วนทางด้านตะวันออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลติดต่อกับอ่าวไทย ทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งกักเก็บน้ำและระบายน้ำตามธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์พิเศษ คือ มีระบบนิเวศ 3 น้ำ ที่มีการผสมผสานทั้งน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ทะเลน้อยซึ่งอยู่ทางเหนือสุดเป็นน้ำจืด ถัดลงมา คือ ทะเลสาบสงขลาตอนบน ส่วนใหญ่ของรอบปีจะเป็นน้ำจืด ทะเลสาบสงขลาตอนกลางมีความเค็มของน้ำเปลี่ยนแปลงระหว่างน้ำจืดและน้ำกร่อยขึ้นกับฤดูกาล ทางใต้สุด คือ ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง ซึ่งเป็นน้ำกร่อยและน้ำเค็ม และทะเลสาบสงขลาตอนล่างเชื่อมกับอ่าวไทย ทำให้ความเค็มของน้ำในทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล

ภาพที่ 2.1 แหล่งท่องเที่ยวรอบกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานไม่น้อย 6,000 ปี มีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิตของ ผู้คน และงานกิจกรรมประเพณีต่างๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ พัทลุงทั้ง จังหวัด ประกอบด้วย อำเภอเมืองพัทลุง ปากพะยูน ป่าบอน บางแก้ว เขาชัยสน ตะโหมด กงหรา ควนขนุน ศรีบรรพต ป่าพะยอม และศรีนครินทร์ จังหวัดสงขลา 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสงขลา หาดใหญ่ สะเดา นาทม่อม คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ ควนเนียง สิงหนคร สทิงพระ กระแสสินธุ์ และระโนด และจังหวัด นครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอชะอวด และอำเภอหัวไทร ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 8,727 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็นแผ่นดิน 7,685 ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นที่ทะเลสาบสงขลา 1,042 ตารางกิโลเมตร ความยาวจากเหนือจรดใต้ประมาณ 150 กิโลเมตร และจากตะวันออกถึงตะวันตกประมาณ 65 กิโลเมตร ปาริชาติ วิสุทธิสมาจารและคณะ (2548: 68) ได้ทำการสำรวจและศึกษาสภาพทรัพยากร การท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่ามี จำนวน 212 แหล่ง โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภท ใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 79 แหล่ง ซึ่งจำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของ สถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ จำนวน 54 แหล่ง และถ้ำ จำนวน 25 แหล่ง เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 133 แหล่ง ได้แก่ ศาสนสถาน จำนวน 76 แหล่ง เมืองและ ชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น จำนวน 22 แหล่ง และโบราณสถานอื่นๆ จำนวน 35 แหล่ง ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ราบชายฝั่ง ทะเลสาบสงขลา และในทะเลสาบสงขลา สามารถกำหนดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวได้ 10 ประเภท ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ การท่องเที่ยวทางโบราณสถานโบราณวัตถุ การท่องเที่ยวเพื่อการทำสมาธิ การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ปรีชญากรณ์ ไชยคช ,2554)

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีประวัติศาสตร์ ไหลเวียน อย่างยาวนาน พบ หลักฐานทางประวัติศาสตร์นับพันปี ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปตาม กาลเวลาแต่ยุคสมัย ทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นสนใจของผู้คนในหลากหลายเรื่องราว และนอกจากนี้ในพื้นที่ลุ่ม น้ำทะเลสาบสงขลา มีความหลากหลายของพื้นที่รองรับการท่องเที่ยว มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และรูปแบบอื่น ๆ อีกหลายหลาย เนื่องมาจากพื้นที่ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณี มีโบราณสถานที่เป็นอัตลักษณ์ ในเชิงพหุวัฒนธรรมที่หลากหลายจากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่าพื้นที่นี้มีฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม ที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

2.3 แนวคิด หลักการ และเป้าหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) มีนักวิชาการได้ ศึกษา ค้นคว้า ไว้ได้ท่านได้แก่ บุญ เลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยว ให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุง คุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็น

ธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมที่สุดอย่างยั่งยืนยาว

1. ลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการดังนี้ คือ

 - 1.1 เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทุกแห่ง
 - 1.2 เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
 - 1.3 เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
 - 1.4 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
 - 1.5 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยาว
 - 1.6 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนผลประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น
2. หลักการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการดังนี้ (อุษาวดี พูลพิพัฒน์, 2545)

 - 2.1 การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) ทั้งในส่วนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเน้นการทำธุรกิจในระยะยาว
 - 2.2 การลดการบริโภคที่เกินความจำเป็นและการลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยวด้วย
 - 2.3 การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ (Maintaining Diversity) สังคม และวัฒนธรรม จะช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต
 - 2.4 การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยว
 - 2.5 การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมในท้องถิ่น (Supporting Local Economic) โดยคำนึงถึงราคาและพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย
 - 2.6 เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) ในด้านการจัดการผลตอบแทนของประชาชน และสิ่งแวดล้อมเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและการจัดการการท่องเที่ยว
 - 2.7 การประสานความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง (Consulting Stakeholders and the Public) เพื่อลดข้อขัดแย้งและร่วมแก้ปัญหา
 - 2.8 เป็นการฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนแก่บุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

2.9 ข้อมูลข่าวสารที่สื่อให้กับนักท่องเที่ยว โดยมุ่งสร้างความเข้าใจในการเคารพต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) อีกทั้งเป็นการช่วยยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

2.10 การวิจัยและติดตามผล (Undertaking Research) เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพในการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อนำไปสู่แนวทางการแก้ไขที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3. ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ (อุษาวดี พูลพิพัฒน์ผล, 2545)

3.1 เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และความต่อเนื่องของวัฒนธรรมซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยว และสามารถมอบประสบการณ์นันทนาการที่ดีให้นักท่องเที่ยว

3.2 เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) หมายถึงการเน้นคุณภาพของสามส่วนหลัก คือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

3.3 เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) หมายถึงความสมดุลระหว่างความต้องการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือ Sustainable Tourism จัดว่าเป็นแนวคิดการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นที่ยอมรับของนานาชาติ สาเหตุหลักเนื่องมาจากรายงานของ World Commission of Environment and Development หรือเรียกโดยย่อว่า Brundtland Report เมื่อปี ค.ศ. 1987 ซึ่งระบุว่าสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของโลกมีค่อนข้างจำกัด ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด ป้องกันไม่ให้เกิดการสูญเสียหรือก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด เพื่อให้การใช้ประโยชน์อย่างยาวนาน เหมาะสำหรับประชาชนในยุคนี้และรวมถึงลูกหลานในอนาคตด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ การประชุมระดับโลกขององค์การสหประชาชาติ (United Nation Conference on Environment and Development) ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี ค.ศ. 1992 ได้นำรายงาน Brundtland Report มาจัดทำโปรแกรมและข้อกำหนดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ในการพัฒนาของประชาคมโลก ซึ่งผลลัพธ์ที่สำคัญประการหนึ่งที่ได้คือ แผนปฏิบัติการที่ 21 หรือ UN Agenda 21 เพื่อให้ประเทศต่างๆ ใช้เป็นกรอบในการปฏิบัติสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วย

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงกลายเป็นแนวคิดสากลที่ได้รับการยอมรับจากทุกประเทศ องค์การสหประชาชาติ องค์การสังคมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และบริการด้านการท่องเที่ยวระดับโลก และระดับภูมิภาคต่างๆ ทั้งนี้องค์การการท่องเที่ยวโลก หรือ World Tourism Organization ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าเป็น “การท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาความมั่นคงของระบบนิเวศ รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นเพื่อเอื้อให้สามารถใช้ประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต” (World Tourism Organization, 1997)

องค์การการท่องเที่ยวโลกอย่างได้กำหนดกรอบหลักการในการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 7 ประการดังนี้ (World Tourism Organization, 1997)

1. การพัฒนาและบริหารจัดการต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถรองรับได้ (Carrying Capacity) ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ และสังคม/วัฒนธรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรฐานและถ้าจำเป็นก็จะต้องมีการฟื้นฟูหรือทดแทน รวมทั้งควบคุมระบบของธรรมชาติให้สามารถผลิตและให้บริการต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ต้องตระหนักถึงความต้องการของชุมชนท้องถิ่น เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม (Local Needs/Benefit)

3. กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือนันทนาการที่จัดขึ้นต้องยอมรับการให้ประสบการณ์และคุณค่าแก่ผู้มาเยือน (Quality Experience)

4. ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวที่เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากร ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น (Learning and Understanding)

5. เน้นการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่สะท้อนหรือกลมกลืนกับธรรมชาติหรือสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และพยายามใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น (Nature and Local Architecture)

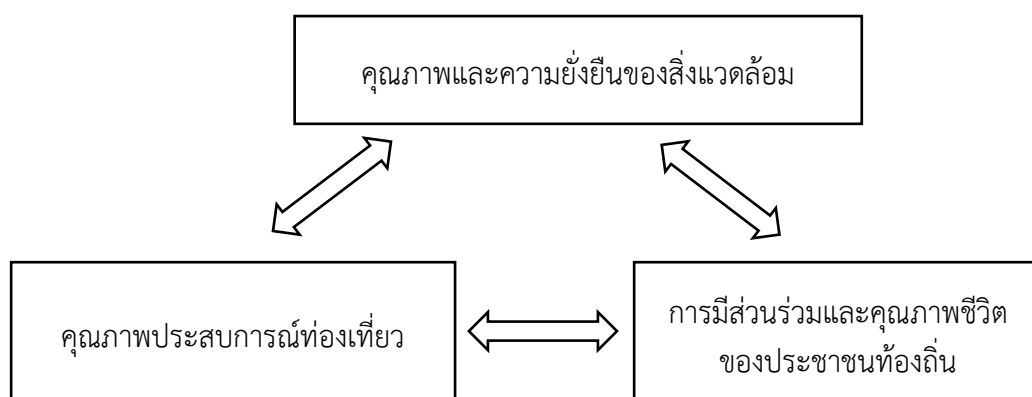
6. ผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ (Integrated Development)

7. พัฒนาระบบข้อมูลเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและตัดสินใจ (Database)

หลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น มุ่งให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาและการบริหาร 3 ประการ คือ

1. คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม
2. คุณภาพของประสบการณ์การท่องเที่ยว
3. การมีส่วนร่วมและคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่น

โดยสามารถแสดงเป็นภาพความสัมพันธ์ของเป้าหมายดังกล่าว ได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2.2 ความสัมพันธ์ของเป้าหมายหลัก 3 ประการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ตามข้างต้น เห็นได้ว่าสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านธรรมชาติและ/หรือสังคมวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรฐานของการพัฒนาและการให้บริการ หากได้รับการดูแลรักษาและจัดการให้มีคุณภาพและคงไว้อย่างต่อเนื่อง ก็จะสามารถเอื้อให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือมีคุณค่าตามที่คาดหวังไว้และที่สำคัญจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดิมและนักท่องเที่ยวใหม่มาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ทำให้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถได้ผลตอบแทนหรือยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นตามไปด้วย แต่การที่สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวจะมีคุณภาพและยั่งยืนได้เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและ/หรือชุมชนท้องถิ่น จะต้องมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีรวมทั้งมีการจัดการผลิตภัณฑ์ กิจกรรม และการบริการให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และสอดคล้องกับความคาดหวังหรือความต้องการของผู้มาเยือน โดยมีเงื่อนไขว่าปริมาณของผู้มาเยือนและความต้องการจะต้องไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว

โดยสรุป การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นแนวคิดและหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่นานาประเทศได้นำไปประยุกต์ในการวางแผนและการพัฒนาท่องเที่ยวมากขึ้น เพราะเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบ ยั่งยืน ได้แก่ คุณภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ท่องเที่ยว และคุณภาพชีวิตของประชาชนท้องถิ่นมีความสอดคล้องกับปัญหาหรือประเด็นปัญหาที่แต่ละประเทศประสบอยู่ในปัจจุบัน โดยแนวคิดและหลักการดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์กับการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ได้ และสำหรับในการศึกษาเพื่อประเมินรูปแบบทางเลือกการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนนี้ ก็ได้ยึดแนวคิดของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดหลักในการศึกษา จากแนวคิด หลักการ และเป้าหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในที่กลับมาพอสังเขปข้างต้นชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาและการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจของเมืองท่องเที่ยวและบริเวณโดยรอบมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับหลายประการ ทั้งนี้ไม่ว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะพัฒนาและบริหารจัดการให้เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบใดก็ตาม

2.4 การประเมินการจัดการท่องเที่ยวตามมาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นรากฐานของการท่องเที่ยวทางเลือกโดยเฉพาะการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้รับการประยุกต์มาจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เรียกเฉพาะว่า “The Global Sustainable Tourism Criteria Partnership” ได้นำเสนอ “เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ในที่ประชุม The World Conservation Congress ในปี ค.ศ. 2008 ณ นคร Barcelona ประเทศ Spain มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์มาตรฐาน โดยยึดหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ และแต่ละเกณฑ์มาตรฐานนั้นประกอบด้วยรายละเอียดที่บ่งบอกว่าควรจะดำเนินการหรือปฏิบัติในเรื่องใดบ้าง จึงสามารถนำไปสู่ความเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (Global Sustainable Tourism Council, 2012)

ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

1) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว (Tourism strategy) มีการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการในระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน สุขภาพ และความปลอดภัย

2) การจัดการองค์การการท่องเที่ยว (Tourism management organization) มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

3) การติดตามประเมินผล (Monitoring) มีระบบตรวจสอบประเมินผลและรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

4) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change adaptation) มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ยึดหลักของการก่อสร้างอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

5) ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Inventory of attraction sites) มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นต้น

6) การวางแผนนโยบาย (Planning regulations) มีการวางแผนแนวทาง กฎระเบียบ และนโยบาย เพื่อควบคุมการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างมีทิศทาง เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว ปฏิบัติตามประกาศของผังเมืองหรือเขตการใช้ที่ดิน และปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ โบราณสถาน โบราณวัตถุหรือพื้นที่หวงห้าม อื่นๆ

7) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Access for all) มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งสำหรับคนพิการ เด็กเล็ก และผู้สูงอายุ

8) สิทธิการครอบครองที่ดิน (Property acquisitions) มีกฎระเบียบข้อบังคับในการซื้อขายที่ดิน และการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการคุกคามสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสำหรับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนมีสิทธิในการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกมาตั้งถิ่นฐานหรือประกอบกิจการในพื้นที่

9) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Tourist satisfaction) มีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

10) มาตรฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability standards) มีระบบบริหารจัดการภายใต้มาตรฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

11) ความปลอดภัย (Safety and security) มีการจัดการด้านความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินสำหรับนักท่องเที่ยว

12) การเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน (Crisis and emergency preparedness and response) มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว มีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานสำหรับบุคคลากร

13) การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Promotion) สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และไม่สัญญาเสนอสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แก่ผู้รับบริการมากเกินไปกว่าที่องค์กรหรือบริษัทสามารถทำได้

ด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น

- 1) การตรวจสอบทางเศรษฐกิจ (Economic monitoring) องค์กรหรือบริษัทให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ อาทิ การศึกษา สุขอนามัย ความสะอาด ฯลฯ
- 2) โอกาสการจ้างงานในท้องถิ่น (Local career opportunities) องค์กรหรือบริษัทมีการจ้างงานคนท้องถิ่นเข้าทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ และจัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะหากจำเป็น
- 3) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder participation) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว
- 4) ความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่น (Local community opinion) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
- 5) การเข้าถึงท้องถิ่น (Local access) เคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบ โดยสะท้อนให้เห็นจากการวางผังบริเวณ การออกแบบ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการใดมาซึ่งสิทธิในที่ดิน
- 6) ความตระหนักต่อการท่องเที่ยว (Tourism awareness) มีการปลูกฝังจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับนักท่องเที่ยวในแง่ของการท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- 7) การป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ (Preventing exploitation) องค์กรหรือบริษัท มีการดำเนินนโยบายที่เป็นการต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอารัดเอาเปรียบต่อเด็กและเยาวชน เช่น การใช้แรงงาน การค้าประเวณี ฯลฯ
- 8) การสนับสนุนชุมชน (Support for community) องค์กรหรือบริษัทให้การสนับสนุนจัดทำกฎกติกา หรือจรรยาบรรณ สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ ของชุมชน แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการยินยอมและความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น
- 9) สนับสนุนผู้ประกอบการในชุมชนและสินค้าที่ถูกกฎหมาย (Supporting local entrepreneurs and fair trade) องค์กรหรือบริษัทเสนอให้ความช่วยเหลือแก่ร้านค้ารายย่อยในชุมชนเพื่อพัฒนาและขยายผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ซึ่งทำมาจากวัตถุดิบหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ เครื่องหัตถกรรม ศิลปะการแสดง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ฯลฯ

ด้านการลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว รวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรม

- 1) การปกป้องแหล่งท่องเที่ยว (Attraction protection) มีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว
- 2) การจัดการผู้มาเยือน (Visitor management) มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันประาบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด
- 3) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Visitor behavior) มีการควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด
- 4) การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage protection) ไม่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือจัดแสดงโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ยกเว้นสิ่งที่ได้รับอนุญาตหรือถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

5) การสื่อความหมายในพื้นที่ (Site interpretation) มีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ใช้บริการพร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

6) ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ช่วยสนับสนุนการปกป้องรักษาสถานที่และทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์โบราณคดีวัฒนธรรม และสิ่งที่เป็นความเชื่อของท้องถิ่น รวมทั้งเปิดเส้นทางให้คนในท้องถิ่นเข้าถึงสถานที่และทรัพย์สินดังกล่าวได้

7) การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว (Visitor contributions) มีรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมเป็นอาสาสมัครในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ

ด้านสิ่งแวดล้อม

1) ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental risks) มีการประเมินความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม และระบุถึงความเสี่ยงที่สำคัญ

2) การปกป้องสิ่งแวดล้อมที่เปราะบาง (Protection of sensitive environments) มีระบบในการตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีความเปราะบาง เช่น เป็นแหล่งอาศัยของหรือขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ เป็นต้น

3) สัตว์ป่าคุ้มครอง (Wildlife protection) ไม่มีการกักขังสัตว์ป่า ยกเว้นกฎหมายจะอนุญาตและต้องกระทำอย่างเหมาะสม และสัตว์ป่าชนิดหวงห้ามหรือชนิดคุ้มครองที่ยังมีชีวิตอยู่ควรมอบให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายเป็นผู้ดูแล โดยจัดให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมและมีการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

4) การปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse gas emissions) มีการตรวจวัดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งที่มาต่างๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรหรือบริษัท พร้อมมีกระบวนการ วิธีการลดและสร้างสมดุลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่จะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

5) การอนุรักษ์พลังงาน (Energy conservation) มีการตรวจวัดการใช้พลังงาน ทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้พลังงานโดยรวม พร้อมทั้งพยายามใช้พลังงานทดแทน

6) การจัดการน้ำ (Water management) มีการตรวจวัดการใช้น้ำ ทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้น้ำ

7) การตรวจสอบทรัพยากรน้ำ (Water security) มีการตรวจสอบปริมาณการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์

8) คุณภาพน้ำ (Water quality) มีการตรวจสอบคุณภาพน้ำอุปโภคและบริโภคอย่างสม่ำเสมอ ให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน

9) การบำบัดน้ำเสีย (Wastewater) มีการบำบัดน้ำเสีย และน้ำทิ้งอย่างมีประสิทธิภาพและหากกระทำได้อีกก็นำกลับมาใช้ใหม่

10) ลดของเสีย (Solid waste reduction) การจัดการของเสียและขยะอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายให้มีของเสียและขยะเป็นปริมาณน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียและขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก ลดการใช้สารที่มีอันตราย ได้แก่ ยากำจัดวัชพืช สีทาบ้าน น้ำยาฆ่าเชื้อโรค ในสระว่ายน้ำและน้ำยาทำความสะอาดให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามทดแทนการใช้สารที่ไม่มีพิษมีภัยต่อสุขภาพ นอกจากนี้การใช้สารเคมีทุกชนิดต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

11) มลพิษทางแสงและเสียง (Light and noise pollution) มีวิธีปฏิบัติที่ช่วยลดมลภาวะทางเสียงและแสง มลภาวะอันเกิดจากน้ำไหลบ่าหน้าดิน การกัดเซาะพังทลายของดิน การใช้สารประกอบที่ทำลายโอโซน และสารพิษตกค้างในอากาศและดิน

12) การขนส่งที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Low impact transport) ลดการใช้พลังงานเพื่อการขนส่งที่เกินความจำเป็น ใช้ระบบขนส่งที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เช่น การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ การปั่นจักรยาน การพายเรือ หรือใช้เชื้อเพลิงที่ก่อให้เกิดมลพิษน้อยที่สุด

จากวรรณกรรม GSTC คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางนี้และพัฒนาเป็นเครื่องมือสำหรับการวิจัยครั้งเป็นดังนี้

แบบประเมินการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การตรวจเยี่ยมชุมชนท่องเที่ยว การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีการเกณฑ์ประเมินแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและการลดผลกระทบเชิงลบ

1.ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

1) ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

2) ชุมชนมีการวางแผนระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน และความปลอดภัย

3) ชุมชนมีการจัดทำระเบียบ กฎ กติกา สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ โดยได้รับการยินยอมและความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น

4) ชุมชนมีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวของชุมชนมีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย

6) ชุมชนมีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

7) ชุมชนมีระบบการรักษาความปลอดภัยและมีวิธีการจัดการด้านความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินสำหรับนักท่องเที่ยว

8) การเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว มีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานสำหรับบุคลากรเป็นอย่างไร

9) การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ชุมชนมีสื่อที่เพื่อการเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความเป็นจริง

10) ชุมชนไม่มีการติดตามประเมินผล มีระบบตรวจสอบประเมินผลและรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ

1) คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในวางแผน ออกแบบ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

3) การท่องเที่ยวของชุมชนมีส่วนทำให้เกิดการจ้างงาน และ มีส่วนทำให้อำเภอให้เกิดการกระจายได้ไปสู่ชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

4) ส่วนราชการหรือภาคเอกชนให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจในชุมชนขยายตัว สร้างรายได้ให้กับชุมชน

5) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

6) การท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน นักท่องเที่ยวตระหนักและเคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ

1) การท่องเที่ยวชุมชนได้นำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์นำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว

2) การท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนในการรักษา ปกป้อง พื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

3) กิจกรรมท่องเที่ยวมีแนวทางในปฏิบัติตัวในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลต่อความรู้สึกด้านจิตใจ และความศรัทธา

4) ชุมชนท่องเที่ยวมีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้องแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

5) มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด

6) ชุมชนมีการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด

7) ชุมชนมีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ให้บริการพร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

8) การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว มีรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและอนุรักษ์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ

9) ชุมชนมีศูนย์บริการท่องเที่ยว

4. การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ

- 1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว
- 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการระบุความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อมและมีระบบการแก้ปัญหาความเสี่ยงกับสิ่งแวดล้อม
- 3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม
- 4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- 5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่เปราะบาง มีระบบในการตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีความเปราะบาง เช่น เป็นแหล่งอาศัยของหรือขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ เป็นต้น
- 6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- 7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน
- 8) การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกและคนในชุมชนได้เข้ามาตรวจสอบผลกระทบที่มาจากการท่องเที่ยว

2.5 มาตรฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นรากฐานของการท่องเที่ยวทางเลือกโดยเฉพาะการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งได้รับการประยุกต์มาจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เรียกเฉพาะว่า “The Global Sustainable Tourism Criteria Partnership” ได้นำเสนอ “เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ในที่ประชุม The World Conservation Congress ในปี ค.ศ. 2008 ณ นคร Barcelona ประเทศ Spain มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์มาตรฐาน โดยยึดหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ และแต่ละเกณฑ์มาตรฐานนั้นประกอบด้วยรายละเอียดที่บ่งบอกว่าควรจะดำเนินการหรือปฏิบัติในเรื่องใดบ้าง จึงสามารถนำไปสู่ความเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (Global Sustainable Tourism Council, 2012)

ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

- 1) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว (Tourism strategy) มีการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการในระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน สุขภาพ และความปลอดภัย
- 2) การจัดการองค์กรการท่องเที่ยว (Tourism management organization) มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม
- 3) การติดตามประเมินผล (Monitoring) มีระบบตรวจสอบประเมินผลและรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

4) การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change adaptation) มีการพัฒนาในด้านต่างๆ ที่คำนึงถึงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ยึดหลักของการก่อสร้างอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

5) ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Inventory of attraction sites) มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นต้น

6) การวางแผนนโยบาย (Planning regulations) มีการวางแผนแนวทาง กฎระเบียบ และนโยบาย เพื่อควบคุมการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างมีทิศทาง เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว ปฏิบัติตามประกาศของผังเมืองหรือเขตการใช้ที่ดิน และปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ โบราณสถาน โบราณวัตถุหรือพื้นที่หวงห้ามอื่น ๆ

7) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Access for all) มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งสำหรับคนพิการ เด็กเล็ก และผู้สูงอายุ

8) สิทธิการครอบครองที่ดิน (Property acquisitions) มีกฎระเบียบข้อบังคับในการซื้อขายที่ดิน และการประกอบธุรกิจท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการคุกคามสิทธิการใช้ประโยชน์ทรัพยากรสำหรับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนมีสิทธิในการอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกมาตั้งถิ่นฐานหรือประกอบกิจการในพื้นที่

9) ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว (Tourist satisfaction) มีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

10) มาตรฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability standards) มีระบบบริหารจัดการภายใต้มาตรฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

11) ความปลอดภัย (Safety and security) มีการจัดการด้านความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินสำหรับนักท่องเที่ยว

12) การเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน (Crisis and emergency preparedness and response) มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว มีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานสำหรับบุคลากร

13) การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Promotion) สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความเป็นจริง และไม่สัญญาเสนอสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แก่ผู้รับบริการมากกว่าที่องค์กรหรือบริษัทสามารถทำได้

ด้านเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่น

1) การตรวจสอบทางเศรษฐกิจ (Economic monitoring) องค์กรหรือบริษัทให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภค-สาธารณูปการ อาทิ การศึกษา สุขอนามัย ความสะอาด ฯลฯ

2) โอกาสการจ้างงานในท้องถิ่น (Local career opportunities) องค์กรหรือบริษัทที่มีการจ้างงานคนท้องถิ่นเข้าทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ และจัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะหากจำเป็น

3) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder participation) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว

4) ความคิดเห็นของชุมชนท้องถิ่น (Local community opinion) เปิดโอกาสให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

5) การเข้าถึงท้องถิ่น (Local access) เคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบ โดยสะท้อนให้เห็นจากการวางผังบริเวณ การออกแบบ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการคมนาคมซึ่งสิทธิในที่ดิน

6) ความตระหนักต่อการท่องเที่ยว (Tourism awareness) มีการปลูกฝังจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับนักท่องเที่ยวในแง่ของการท่องเที่ยวอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

7) การป้องกันการแสวงหาผลประโยชน์ (Preventing exploitation) องค์กรหรือบริษัท มีการดำเนินนโยบายที่เป็นการต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบเชิงพาณิชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอารัดเอาเปรียบต่อเด็กและเยาวชน เช่น การใช้แรงงาน การค้าประเวณี ฯลฯ

8) การสนับสนุนชุมชน (Support for community) องค์กรหรือบริษัทให้การสนับสนุนจัดทำกฎกติกา หรือจรรยาบรรณ สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการยินยอมและความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น

9) สนับสนุนผู้ประกอบการในชุมชนและสินค้าที่ถูกกฎหมาย (Supporting local entrepreneurs and fair trade) องค์กรหรือบริษัทเสนอให้ความช่วยเหลือแก่ร้านค้ารายย่อยในชุมชนเพื่อพัฒนาและขายผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ซึ่งทำมาจากวัตถุดิบหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารและเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ เครื่องหัตถกรรม ศิลปะการแสดง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ฯลฯ

ด้านการลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว รวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรม

1) การปกป้องแหล่งท่องเที่ยว (Attraction protection) มีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

2) การจัดการผู้มาเยือน (Visitor management) มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด

3) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Visitor behavior) มีการควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด

4) การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage protection) ไม่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือจัดแสดงโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ยกเว้นสิ่งที่ได้รับอนุญาตหรือถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

5) การสื่อความหมายในพื้นที่ (Site interpretation) มีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่

ผู้ให้บริการพร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

6) ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ช่วยสนับสนุนการปกป้องรักษาสถานที่และทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์โบราณคดีวัฒนธรรม และสิ่งที่เป็นความเชื่อของท้องถิ่น รวมทั้งเปิดเส้นทางให้คนในท้องถิ่นเข้าถึงสถานที่และทรัพย์สินดังกล่าวได้

7) การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว (Visitor contributions) มีรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมเป็นอาสาสมัครในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ

ด้านสิ่งแวดล้อม

1) ความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental risks) มีการประเมินความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม และระบุถึงความเสี่ยงที่สำคัญ

2) การปกป้องสิ่งแวดล้อมที่เปราะบาง (Protection of sensitive environments) มีระบบในการตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีความเปราะบาง เช่น เป็นแหล่งอาศัยของหรือขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ เป็นต้น

3) สัตว์ป่าคุ้มครอง (Wildlife protection) ไม่มีการกักขังสัตว์ป่า ยกเว้นกฎหมายจะอนุญาตและต้องกระทำอย่างเหมาะสม และสัตว์ป่าชนิดหวงห้ามหรือชนิดคุ้มครองที่ยังมีชีวิตอยู่ควรมอบให้พนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายเป็นผู้ดูแล โดยจัดให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมและมีการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

4) การปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse gas emissions) มีการตรวจวัดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งที่มาต่างๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรหรือบริษัท พร้อมมีกระบวนการ วิธีการลดและสร้างสมดุลการปล่อยก๊าซเรือนกระจกที่จะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

5) การอนุรักษ์พลังงาน (Energy conservation) มีการตรวจวัดการใช้พลังงาน ทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้พลังงานโดยรวม พร้อมทั้งพยายามใช้พลังงานทดแทน

6) การจัดการน้ำ (Water management) มีการตรวจวัดการใช้น้ำ ทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้น้ำ

7) การตรวจสอบทรัพยากรน้ำ (Water security) มีการตรวจสอบปริมาณการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำเพื่อให้เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์

8) คุณภาพน้ำ (Water quality) มีการตรวจสอบคุณภาพน้ำอุปโภคและบริโภคอย่างสม่ำเสมอ ให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน

9) การบำบัดน้ำเสีย (Wastewater) มีการบำบัดน้ำเสีย และน้ำทิ้งอย่างมีประสิทธิภาพและหากกระทำได้อีกก็นำกลับมาใช้ใหม่

10) ลดของเสีย (Solid waste reduction) การจัดการของเสียและขยะอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายให้มีของเสียและขยะเป็นปริมาณน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียและขยะที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก ลดการใช้สารที่มีอันตราย ได้แก่ ยากำจัดวัชพืช สีทาบ้าน น้ำยาฆ่าเชื้อโรคในสระว่ายน้ำและน้ำยาทำความสะอาดให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามทดแทนโดยการใช้สารที่ไม่มีพิษมีภัยต่อสุขภาพ นอกจากนี้การใช้สารเคมีทุกชนิดต้องใช้ความระมัดระวังเป็นพิเศษ

11) มลพิษทางแสงและเสียง (Light and noise pollution) มีวิธีปฏิบัติที่ช่วยลดมลภาวะทางเสียงและแสง มลภาวะอันเกิดจากน้ำไหลบ่าหน้าดิน การกัดเซาะพังทลายของดิน การใช้สารประกอบที่ทำลายโอโซน และสารพิษตกค้างในอากาศและดิน

12) การขนส่งที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Low impact transport) ลดการใช้พลังงานเพื่อการขนส่งที่เกินความจำเป็น ใช้ระบบขนส่งที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เช่น การใช้รถพลังงานแสงอาทิตย์ การปั่นจักรยาน การพายเรือ หรือใช้เชื้อเพลิงที่ก่อให้เกิดมลพิษน้อยที่สุด

2.6 การมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชนบท ทั้งนี้ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้พยายามเปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top - down) มาเป็นจากระดับล่างขึ้นบน (Bottom - up) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของโอกเลย์ (Oakley. 1984 : 17) ได้กล่าวว่า แนวทางจากระดับล่างขึ้นบนนี้ เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดหาย (Missing ingredient) ในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้อธิบายและให้ความหมายปัจจัย ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยได้นำมากล่าวไว้เท่าที่จำเป็นและสอดคล้องกับแนวทางการศึกษา ดังนี้

การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff. 1981 : 6) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการโดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค องค์การสหประชาชาติ (United Nation. 1981 : 5) และ รีเดอร์ (Reeder. 1974 : 39) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (ออนไลน์. 2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ และ 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจาก เป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพันการเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้ การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของ การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเข้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้ Koufman (1949) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ การได้รับข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ ความถี่ในการรับรู้ข่าวสาร และแหล่งที่มาของข่าวสาร

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้ ฟอรันาโรฟ (Fornaroff. 1980 : 104) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้ การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล การดำเนินงาน การใช้บริการจากโครงการ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ส่วนอภิญญา กังสนารักษ์ (2544) กล่าวว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ 2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยากรที่จะใช้ในโครงการ 3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ว่าการดำเนินการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

จากแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมดสรุปได้ว่า ขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมี 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไข 2) ตัดสินใจกำหนดความต้องการ 3) ลำดับความสำคัญ 4) วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร 5) วางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน ทรัพยากร 6) ดำเนินงานตามโครงการ และ/หรือ สนับสนุนการดำเนินงาน 7) ประเมินผล

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา จากขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น บนพื้นฐานของการเข้ามามีส่วนร่วม ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (ออนไลน์. 2547) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” สรุปการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ 1)การมีส่วนร่วมของประชาชนที่รัฐ

เป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้เป็นการมองมาจากเบื้องบนหรือมาจากรัฐ ประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม 2) การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยที่รัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผล ต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ทั้งนี้ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมต้องคำนึงถึงวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เพราะกลุ่มคนในชุมชนมีความแตกต่างกันในลักษณะส่วนบุคคล ลักษณะทางเศรษฐกิจ และการได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนโดยสรุปมีขั้นตอนทั้งสิ้น 5 ขั้นตอนคือ 1) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2) การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3) การกำหนดกิจกรรม 4) การดำเนินกิจกรรม และ 5) การประเมินผลกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนของการเข้ามามีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญโดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยมีหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกเท่านั้น

กระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการผนึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกัน ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป

การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกครอบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยว เป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน ตามที่พจนา สวนศรี (2546: 189-190) ได้กล่าวไว้ว่าดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ มาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อดังนี้

- ☐ การสำรวจทางกายภาพ
 - ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)
 - แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ)
- ☐ ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
- ☐ ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว
- ☐ ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน

ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ

- ☐ รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป
- ☐ ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น
- ☐ ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ
- ☐ ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วง ๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนาองค์กร การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น และการศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนแล้ว จะนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้คนท้องถิ่นได้รู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็นการเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยว นอกจากปลูกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม และที่สำคัญหากมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชนจะก่อให้เกิดรายได้ส่งผลให้เศรษฐกิจชุมชนรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขยายตัวได้เป็นอย่างดี

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในตอนต้นนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา อัจฉรา วงศ์พัฒนามงคล (2553) ได้ดำเนินโครงการวิจัยลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการสร้างฐานข้อมูล องค์ความรู้ท้องถิ่น แหล่งวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีการสร้างชุดการเรียนรู้การสอน และสื่อเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกสาธารณะ ความรักและความหวงแหนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ยังได้พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติไปสู่การท่องเที่ยวจริงในหลายจุดเนื่องจากงานนี้เป็นการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวหลัก ๆ ที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวในปัจจุบันเพียงเท่านั้น ประมาณ เทพสงเคราะห์และจรินทร์ เทพสงเคราะห์ (2554) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก โดยศึกษารูปแบบการจัดการแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดโปรแกรมท่องเที่ยวของชุมชน พบแหล่งท่องเที่ยวอยู่รอบทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก เป็นแหล่งธรรมชาติจำนวน 63 แหล่ง แหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมจำนวน 55 แหล่ง แหล่งท่องเที่ยวผลิตภัณฑ์ชุมชนอีก 19 แหล่ง แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 8 แหล่ง และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประเพณี 6 แหล่ง ส่วนคันทรรส พวงแก้วและคณะ (2552) ที่ได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยงานวิจัยได้ทำการสรุปเส้นทางที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส พบข้อมูลที่พัฒนาและยกระดับให้เป็น เส้นทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในพื้นที่

ลุ่มน้ำหลายจุดคาดว่าเส้นทางปรากฏอยู่ในงานวิจัยจะนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เกี่ยวข้องกับเส้นทางดังกล่าวต่อไป

ส่วนวิจัยด้านท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาอื่น ๆ พบว่า สุริยนต์น์ (2554) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณทะเลสาบสงขลา บุษกร ถาวรประสิทธิ์ (2550) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อมา บุษกร ถาวรประสิทธิ์ (2554) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และในปีเดียวกัน มณฑารพ ยมาภัย และคณะ (2554) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จิราภรณ์ นวลทอง (2553) ได้ศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยว ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง สมชาย เลี้ยงพรพรรณ (2542) ได้ศึกษาการศึกษาแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในบริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และ ทะเลสาบสงขลา และแคล้ว ทองสม (2526) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาทะเลสาบสงขลา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

นอกจากงานวิจัยด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำแล้ว พบว่า นันทน์ นามบุรี และคณะ (2550) ศึกษาเรื่อง การปรับปรุงแผนการท่องเที่ยวสำเร็จรูปเพื่อสนองความต้องการพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสำหรับประเทศไทย กรณีศึกษา 14 จังหวัดของภาคใต้ พบว่า สถานการณ์ท่องเที่ยวมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากภัยธรรมชาติ และการก่อการร้ายในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ และโปรแกรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ มักเป็นโปรแกรมที่มีเส้นทางและแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแวะพักซ้ำ ๆ ทำให้ไม่เป็นที่น่าใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการมาเที่ยวซ้ำ ดังนั้นการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวอิสระ และนักท่องเที่ยวกลุ่มทัวร์ ควรออกแบบโปรแกรมให้ผสมผสานกับการท่องเที่ยวในเส้นทางธรรมชาติ และเส้นทางวัฒนธรรม ควรมีระยะเวลา 1 วัน 2 วัน และ 3 วัน เพื่อพหุเหมาะกับจุดแวะพัก

วิชานันท์ และ สมพงษ์ (2550) ได้นำเสนอบทความเรื่อง การสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่ อำเภอลำเจ็ดยี่สิบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำรวจสถานการณ์การใช้ทรัพยากรและประเมินศักยภาพในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อสร้างแบบอย่างการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการและเพื่อวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของแบบอย่างการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการโดยทำการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาโดยใช้รูปแบบการท่องเที่ยวเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านเวินบึก ตำบลโขงเจียม หมู่บ้านตามุย หมู่บ้านท่าล้ง ตำบลห้วยไผ่ และบ้านชะจอม ตำบลนาโพธิ์กลาง ผลการวิจัยพบว่า ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวอยู่ในเกณฑ์ดีมาก การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวพบว่า หมู่บ้านเวินบึก ได้รูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นหลัก เพราะอยู่ใกล้เขตอุทยานแห่งชาติแก่งตะนะและปากแม่น้ำมูลซึ่งไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง หมู่บ้านตามุยได้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เพราะมีการทำสวนเกษตรไม้ผลริมแม่น้ำโขง บ้านท่าล้ง ได้รูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพราะเป็นหมู่บ้านของชนเผ่าขม บ้านชะจอม ได้รูปแบบการท่องเที่ยวเกษตรผสมผสานในหลักการเกษตรทฤษฎีใหม่ บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะมีการทำนาข้าว และการท่องเที่ยวโฮมสเตย์ เพราะเป็นหมู่บ้านแห่งแรกที่มีการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของอำเภอลำเจ็ดยี่สิบ

จากผลการศึกษา พบว่า การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาสามารถสร้างสรรค์รูปแบบของการท่องเที่ยวได้หลากหลายรูปแบบและมีความแตกต่างกันตามทรัพยากรและลักษณะนิเวศน์ของแต่ละหมู่บ้าน จากการสำรวจถึงรูปแบบการท่องเที่ยวพื้นที่ศึกษา พบว่า รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่สร้างสรรค์ขึ้น

ประกอบด้วย ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว การรวมกลุ่มของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของท้องถิ่น การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน

สุธาทิพย์ เข็มน้อย (2554) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา : ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมของชุมชนและความผูกพัน และการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทั้ง 3 เรื่อง พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนตลาดบางหลวง มีความสัมพันธ์กับปัจจัยสภาพแวดล้อมและความผูกพันต่อชุมชน

ประกอบศิริ ภัคดิพนิจ. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา การท่องเที่ยวทางน้ำชุมชนริมคลองเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีศักยภาพการท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวิถีชีวิตริมคลอง ศาสนสถาน การประกอบอาชีพสวนกล้วยไม้และสวนผัก ทรัพยากรเหล่านี้สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ และแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ทั้งทางบกและทางน้ำ มีความปลอดภัย ส่วนเรื่องความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ชุมชนใช้แนวคิดการหมุนกันรับนักท่องเที่ยว ส่วนเรื่องผลประโยชน์มี การร่วมกิจกรรมและร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน

แสงสรรค์ ภูมิสถาน (2558) ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีศักยภาพสูงต่อการท่องเที่ยว ดังนั้นต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวสอดคล้อง สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติ เน้นตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มที่สนใจ เรียนรู้เรื่องราวการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ

สรุปจากการทบทวนกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด คณะผู้วิจัยแผนงานวิจัย ได้สรุปแนวทางดำเนินงาน เพื่อให้การวิจัยสร้างภาคีร่วมโดยเฉพาะชุมชนและภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต้องคำนึงถึงความต้องการของคนในพื้นที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจากภายนอกชุมชน และเพื่อใช้การท่องเที่ยวสร้างการเรียนรู้ ความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เพื่อให้เกิดความรัก ความภูมิใจในอัตลักษณ์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการเกิดการพึ่งตนเอง โดยใช้พื้นที่ลุ่มน้ำเป็นศูนย์กลาง ใช้ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่จะสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อสร้างมูลค่าทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยคำนึงการสร้างคามเข้มแข็งภายใน โดยเฉพาะชุมชนรอบพื้นที่ ที่สนใจทำเรื่องการท่องเที่ยว รวมถึงให้การวิจัยครั้งนี้เป็นการสร้างกระบวนการรับรู้ และการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมและเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเพื่อให้เกิดความรักและความภูมิใจในอัตลักษณ์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

สุดท้ายเพื่อให้การท่องเที่ยวของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สร้างรายได้ให้คนในชุมชน ก่อให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจ คนในชุมชนมีภูมิคุ้มกันที่เกิดจากการท่องเที่ยวสามารถปกป้องสังคมและวัฒนธรรมให้ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวให้น้อยที่สุดและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ได้รับการดูแลโดยคนในชุมชนและหาแนวทางป้องกันผลกระทบที่อาจก่อให้เกิดจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว

บทที่ 3 การดำเนินการวิจัย

แผนงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำเสนอการดำเนินการวิจัยเป็นดังนี้

3.1 วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (PAR). ซึ่งเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ (field survey) การสังเกต (observation) สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง (in-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวและผู้คนในชุมชนพื้นที่ โดยแยกรายละเอียดเป็นดังนี้

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาจากเอกสาร และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (documentary research) ทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย แผนงานวิจัยเรื่อง ศึกษาศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ : นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดยมีขอบข่ายเนื้อหา 1) เรื่องแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2) เรื่องพฤติกรรม และความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ 3) แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ และสภาพของพื้นที่ เพื่อองค์ความรู้เหล่านี้มาเป็นฐานสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยพิจารณาจากชุมชนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

3.3 วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล

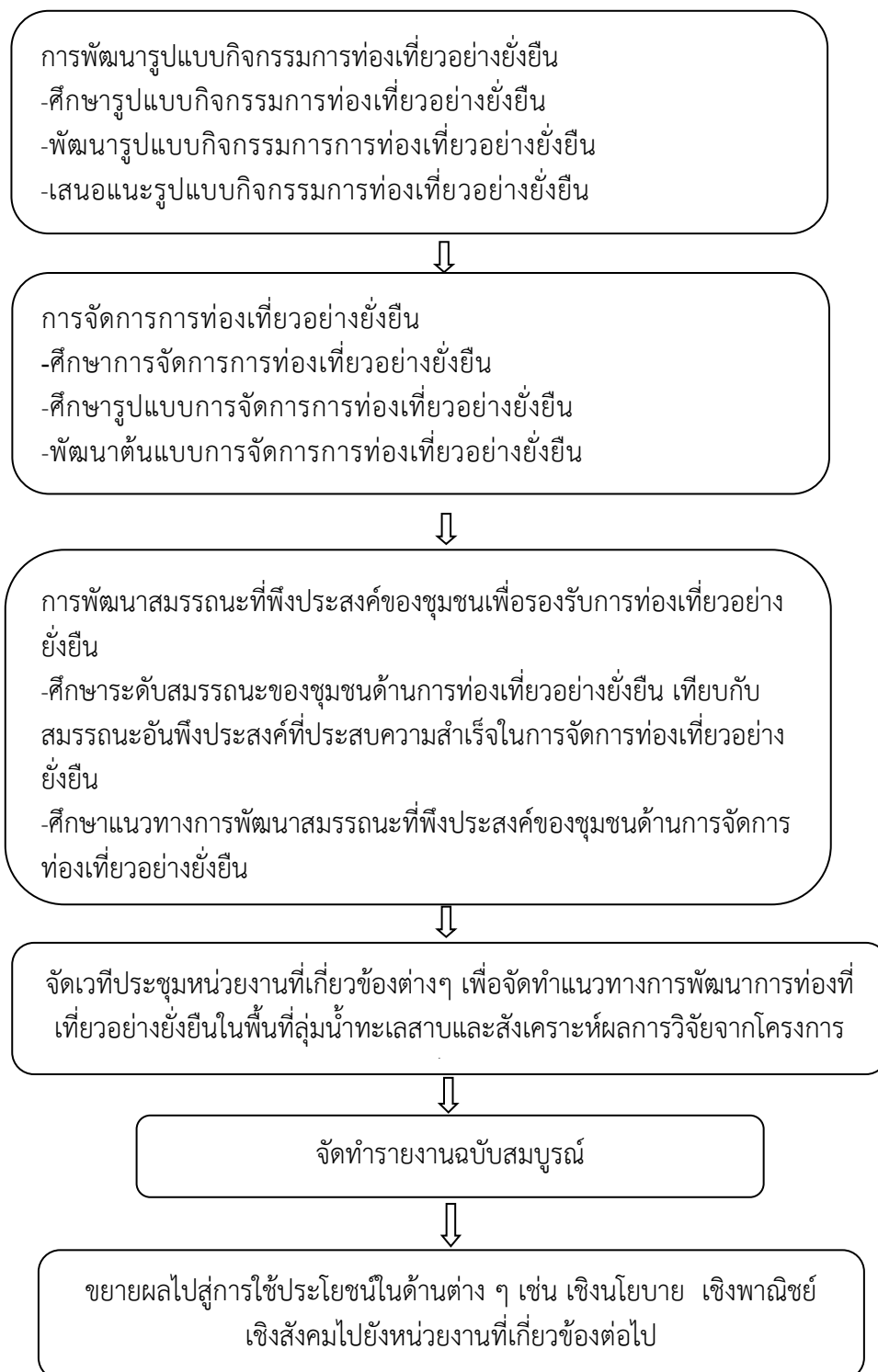
วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการในการศึกษาผสมผสานระหว่าง การศึกษาจากเอกสาร (documentary research) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร หนังสือ ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสำรวจ การสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องการสนทนากลุ่ม การจัดประชุมระดมความคิดเห็น การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยว การทดสอบโปรแกรมและเส้นทาง การท่องเที่ยว และรวมถึงการสังเคราะห์ผลการวิจัยจากโครงย่อยทั้ง 3 โครงการ โดยแยกรายละเอียดตามเป็นดังนี้

ตารางที่ 3.1 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	กลุ่มเป้าหมาย
1. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	ประชุมระดมความคิดเห็นการสำรวจ การสังเกตการณ์ สันทนากลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึก ศึกษาดูงาน พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวบริบทที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยที่ 1	ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยว ธุรกิจโรงแรมที่พัก ธุรกิจจัดนำเที่ยว ธุรกิจร้านอาหาร และธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน 200 คน
2. เพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	การสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ สันทนากลุ่มย่อย กิจกรรมสำรวจเส้นทาง และทดสอบการท่องเที่ยวร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย ผู้ประกอบการนำเที่ยว และสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยที่ 2	ชุมชนท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมาย ผู้ประกอบการนำเที่ยวไทย จำนวนทั้งหมด 100 คน
3. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่มย่อย จัดประชุมระดมความคิดเห็นกับผู้ประกอบการ ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยที่ 3	-ชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 50 คน -ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจโรงแรมที่พัก ธุรกิจจัดนำเที่ยว ธุรกิจร้านอาหาร และธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก จำนวน 20 คน -หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน

วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล	กลุ่มเป้าหมาย
4. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	จัดประชุมระดมความคิดเห็นกับผู้ประกอบการ ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา วิเคราะห์และสังเคราะห์งานจากโครงการวิจัยย่อยที่ 1, 2 และ 3 และประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	-ชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำนวน 50 คน -ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจโรงแรมที่พัก ธุรกิจจลัดนำเที่ยว ธุรกิจร้านอาหาร และธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก จำนวน 20 คน -หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน

3.4 แผนการบริหารแผนงานวิจัยและแผนการดำเนินงานพร้อมทั้งขั้นตอนตลอดแผนงานวิจัย

ภาพที่ 3.1 กระบวนการดำเนินการวิจัยของแผนงานวิจัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนำข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต สัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง การสนทนากลุ่ม การจัดประชุมระดมความคิดเห็น การศึกษาดูงาน การพัฒนาต้นแบบกิจกรรม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการทดสอบโปรแกรมและเส้นทางการท่องเที่ยว มาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล คัดกรองข้อมูล และจัดแยกเป็นประเด็นต่างๆ วิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามประเด็นที่ค้นพบ (topic) แล้วนำมาพรรณนาเชิงอุปนัย (inductive)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เป็นการบูรณาการวิจัยของโครงการย่อย 3 โครงการ 1) การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยจะเน้นทำการศึกษารูปแบบและการพัฒนากิจกรรมที่จะนำสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวโดยกระบวนการมีส่วนร่วมโดยศึกษารูปแบบการจัดการและการพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และ 3) ศึกษาการพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยทำการศึกษาระดับสมรรถนะของชุมชนด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและพัฒนาชุมชนให้มีความรู้และได้ทำประเมินซ้ำเพื่อให้เห็นผลของการพัฒนาและทำให้ทราบช่องว่างความรู้ที่พัฒนาต่อไปในอนาคต แผนงานครั้งนี้จะบูรณาการโดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากโครงการย่อยดังกล่าวและดำเนินการศึกษาในบางประเด็นโดยจะได้เป็นข้อเสนอแนะทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และได้ข้อเสนอแนะการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีข้อค้นพบของการวิจัยดังนี้

4.1 ข้อเสนอแนะทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

พื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนานมีทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ วิถีชีวิตของผู้คน และงานกิจกรรมประเพณีต่างๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด และในเรื่องของการท่องเที่ยว การสำรวจและศึกษาสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่ามีสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่ามี จำนวน 246 แหล่ง โดยจัดแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและรวมถึงแหล่งมนุษย์สร้างขึ้น จำนวน 144 แหล่ง ซึ่งจำแนกออกได้เป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะของสถานที่ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก หาดทราย พื้นที่ชุ่มน้ำ เกาะ และถ้ำ เป็นต้น และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 92 แหล่ง ได้แก่ ศาสนสถาน เมืองและชุมชนโบราณ ที่มีจุดเด่นสำคัญ เช่น เจดีย์ วัด ถ้ำโบราณ เป็นต้น และโบราณสถานอื่น ๆ ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวดังกล่าวมีที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบเชิงเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ราบชายฝั่งทะเลสาบสงขลา และใน ทะเลสาบสงขลา

จากข้อมูลสถิติระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาของสำนักงานการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพบว่านักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวประเทศที่เดินทางเข้ามาใช้พื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อการท่องเที่ยวยังจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นทะเลฝั่งอันดามัน หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคอื่น ๆ และข้อมูลที่สุดคดล้องกันว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช ทั้งชาวไทย ชาวต่างชาติมีจำนวน จำนวนการวันการพักค้างคืน และจำนวนวันการพำนักร้อย รายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยว จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นจังหวัดที่พื้นที่มากที่สุดที่ติดอยู่เขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า เม็ดเงินได้จากการท่องเที่ยวที่น้อยที่สุด รวมถึงจำนวนการเข้าพักของนักท่องเที่ยวก็มีจำนวนน้อยที่สุดเช่นกัน ส่วนจังหวัดสงขลา และจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการ

กำหนดจุดขายโดยใช้ทรัพยากร รูปแบบ และแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ไม่รวมแหล่งท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของตนเองชัดเจน ส่วนแหล่งท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยเฉพาะมาเลเซีย เริ่มรู้จักมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามียกท่องเที่ยวมากนิยมเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวเพียงบางแหล่งในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพียงเท่านั้น เช่นพื้นที่ เกาะยอ และทะเลน้อย เป็นต้น ทั้ง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยว อื่น ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นพื้นน้ำของทะเลสาบสงขลา และรวมถึงแหล่งอื่น ๆ ที่กระจายตัวอยู่รอบทะเลสาบสงขลา นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวไม่น้อยมาก

ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขาดข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ในแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยว และกลไกที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว คือผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า การบริหารจัดการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะพื้นที่พหุชุมชนหลายชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว ยังไม่พร้อมในหลายประเด็นโดยเฉพาะความสามารถในการบริหารจัดการ การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางน้ำและทางบก การประสานงานเพื่อร่วมมือกันในการเชื่อมแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ที่มีหลากหลายในพื้นที่ไม่ได้ร้อยเรียงเตรียมการรองรับไว้ให้เหมาะกับการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งๆ ที่ภาครัฐได้ส่งเสริมท่องเที่ยววิถีไทย โดยให้ความสำคัญส่งเสริมให้หนึ่งตำบลหนึ่งแหล่งท่องเที่ยว โดยเน้นใช้ชุมชนและสถานประกอบการ ใช้สื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ที่รวดเร็วและเข้าถึงมากยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นกลุ่มจังหวัดท่องเที่ยวและกระจายเชื่อมโยงเมืองหลักเมืองรอง สร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามพบว่าประเด็นดังกล่าวหลายเรื่องยังไม่ได้มีแนวทางที่ปฏิบัติที่ชัดเจน

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดพบว่าแหล่งท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีสภาพความพร้อมของแหล่งทั้งเชิงนิเวศ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตของชุมชนรอบรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่เนื่องจากปัจจุบันยังไม่สามารถใช้พื้นที่และเส้นทางการท่องเที่ยวดังกล่าวได้อย่างเต็มที่และเต็มศักยภาพเท่าที่ควร เนื่องจากแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพิ่งเริ่มดำเนินการในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เมื่อไม่นานมานี้ ทำให้หลายชุมชนการระบบการจัดการที่ดี ทำให้การใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นั้นมีน้อยมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อขยายระยะเวลาพำนักของนักท่องเที่ยวให้มีโอกาสได้สัมผัสธรรมชาติ อัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของผู้คนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในการกระจายรายได้สู่ชุมชน

คณะผู้วิจัยสามารถสรุปรายละเอียดของกิจกรรมท่องเที่ยวภายใต้รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งได้มีการกำหนดเป็นกรอบแนวทางในข้างต้น เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

1. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องและส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ มีการจัดการสิ่งแวดล้อม และก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน เช่น กิจกรรมปลูกป่าชายเลนร่วมกับชุมชน กิจกรรมฐานเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชน เป็นต้น

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการเที่ยวชมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น กิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การดูนก การส่องสัตว์ การปีนหน้าผา การปั่นจักรยาน การเล่นน้ำตก การเล่นน้ำทะเลสาบสงขลา การล่องแก่ง เป็นต้น

3. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เพื่อเรียนรู้ถึงความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์ สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น กิจกรรมการเยี่ยมชมโบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม เป็นต้น

4. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตชุมชน ผ่านการแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า วิถีการกิน วิถีการประกอบอาชีพ เช่น กิจกรรมชมการแสดงทางศิลปวัฒนธรรม การเที่ยวชมเทศกาลงานประเพณี การชมวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น การเรียนรู้การประกอบอาหารพื้นถิ่น การพักโฮมสเตย์ชุมชน การสาธิตการทำหัตถกรรม งานฝีมือ งานช่างโบราณ

5. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศรัทธา และความเชื่อเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา (วัด โบสถ์ มัสยิด และศาสนสถานอื่น ๆ) รวมถึงการสัมผัสวิถีทางศาสนาตามศรัทธาและความเชื่อ เช่น กิจกรรมไหว้พระสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมเยี่ยมชมวัดและศาสนสถาน กิจกรรมนั่งสมาธิปฏิบัติธรรม เป็นต้น

6. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ รวมถึงการบำบัดและรักษาโรค เช่น กิจกรรมการนวดแผนไทย กิจกรรมสปาเพื่อสุขภาพ กิจกรรมการเล่นโยคะ กิจกรรม การปั่นจักรยานท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ กิจกรรมเรียนรู้การประกอบอาหารเพื่อสุขภาพ

7. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่อาศัยฐานทรัพยากรด้านการเกษตรเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน และเกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตร เช่น กิจกรรมเยี่ยมชมสวนผลไม้/สวนเกษตร กิจกรรมเรียนรู้พืชสมุนไพร/ไม้ดอก/ไม้ประดับ กิจกรรมการทำนา กิจกรรมเรียนรู้วิถีเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น

8. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยาเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรณีวิทยา เช่น กิจกรรมเที่ยวชมและศึกษาแหล่งธรณีวิทยาหรือซากดึกดำบรรพ์ กิจกรรมสาธิตการขุดค้นด้านธรณีวิทยา กิจกรรมชมพิพิธภัณฑสถานธรณีวิทยา/ซากดึกดำบรรพ์ เป็นต้น

9. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศิลปวิทยาการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ ซึ่งส่วนใหญ่จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถให้ความรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เช่น กิจกรรมการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานเฉพาะทาง แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อุทยานธรรมชาติและ MICE (Meeting & Incentives & Conventions & Exhibitions) เป็นต้น

10. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนันทนาการเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนและสร้างความสนุกสนาน รื่นรมย์ บันเทิง และการศึกษาหาความรู้ แม้ไม่มีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม แต่มีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัย ตัวอย่างเช่น การท่องเที่ยวย่านบันเทิง

หรือสถานบันเทิง กิจกรรมท่องเที่ยวสวนสัตว์ สวนสนุก และสวนสาธารณะ การเล่นเรือยอร์ช การเที่ยวชายหาด และชมการแข่งขันประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

จากการสำรวจข้อมูลกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และการสนทนากลุ่มการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น และยังสามารถให้บริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีดังนี้ คือ 1) อำเภอป่าบอน รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร สวนสละลุงถันซึ่งได้รับรางวัล Tourism Award ในปี 2558 2) อำเภอกงหรา ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ เล่นน้ำตกไพรวัลย์และน้ำตกมโนราห์ เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติเขาเจ็ดยอด 3) อำเภอเขาชัยสน ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ อาบน้ำแร่ และนวดแผนโบราณ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ คือ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และชมสถาปัตยกรรมวัดเขียนบางแก้ว 4) อำเภอควนขนุน ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้แก่ ล่องเรือเพื่อชมทะเลบัวควายน้ำและนกนานาชนิดมากกว่า 287 ชนิดช่วงที่เหมาะสมไปดูนกคือ ช่วงเดือนตุลาคม-เมษายน กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ได้แก่ เยี่ยมชมตลาดโต้เหนดที่ได้รับรางวัล พร้อมประกาศนียบัตร “ตลาดต้องชม” หมู่บ้านทำกระจุต ซึ่งสามารถพบเห็นผู้หญิงกับการสานกระจุตได้ทุกวัน และสวนไผ่ขวัญใจ เป็นตลาดสินค้าปลอดภัย อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รักโลก เน้นสร้างความสุขให้ทุกคนซื้อ คนขาย และสิ่งแวดล้อมและสามารถเรียนรู้การทำเกษตร เปิดทุกวันเสาร์และวันอาทิตย์ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศรัทธา และความเชื่อ ได้แก่ เยี่ยมชมวัดเขาอ้อ วัดดอนศาลา วัดสุนทราวาส เพื่อการทำบุญ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชมสถาปัตยกรรม และเข้าวัดถ่มงค 5) อำเภอศรีบรรพต ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติอุทยานเขาปู่เขาย่า ชมน้ำตกสวย ผจญภัยในโถงถ้ำ เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ถ้ำมัจฉา จุดชมวิวดาผึ่ง 6) อำเภอศรีนครินทร์ ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศรัทธา และความเชื่อ การปฏิบัติธรรมโดยใช้พื้นที่บริเวณถ้ำเป็นสถานที่นั่งสมาธิและเดินจงกรมวัดถ้ำสุมนโน 7) อำเภอป่าพะยอม ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สอบถามข้อมูลและลงมือปฏิบัติ และกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทล่องแก่ง เช่น หนานลุงจวน หนานสองพี่น้อง หนานมดแดง หนานยาว และหนานไม้ไผ่ 8) อำเภอเขาชัยสน ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และนวดแผนโบราณ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฟังธรรม นั่งสมาธิ สวดมนต์ และชมสถาปัตยกรรม วัดเขียนบางแก้ว 9) อำเภอปากพะยูน ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมู่เกาะสี่เกาะห้า เรียนรู้ประวัติศาสตร์ การเสด็จของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงรัชกาลที่ 5 และมีรอยจารึก จปร. ไว้ที่ผนังถ้ำ และเรียนรู้การทำรงนกนางแอ่น 10) อำเภอบางแก้ว ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ศูนย์ศิลปหัตถกรรม นักท่องเที่ยวจะได้ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการแกะสลักรูปหนังตะลุง การระบายสี เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของหนังตะลุง 11) อำเภอระโนด ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ได้แก่ ชมสถาปัตยกรรมเก่าสักการะพระพุทธรูปทองคำ ฝึกการทำของเล่น ร้อยลูกปัดมโนราห์ ซ่อมข้าว นวดข้าว และเลือกซื้ออาหารท้องถิ่นและของที่ระลึกในวันที่มีตลาดนัดคลองแดน และพระธาตุเจดีย์ที่วัดเจดีย์งาม นักท่องเที่ยวสามารถไปสักการะพร้อมเรียนรู้ลักษณะทางสถาปัตยกรรม 12) อำเภอสทิงพระ ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศรัทธา เส้นทางตามรอยหลวงปู่ทวด กิจกรรมท่องเที่ยววัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต เรียนรู้ วิถีโหนด นา เล ขึ้นในพื้นที่ 3 ตำบลของอำเภอสทิงพระ ประกอบด้วย ตำบลท่าหิน ตำบลคูขุด และตำบล 13) อำเภอเมืองสงขลา กิจกรรมในพื้นที่ย่านเมืองเก่าสงขลาและบริเวณเกาะยอ 14) อำเภอหาดใหญ่ กิจกรรมท่องเที่ยว

ศึกษาอัตลักษณ์วิถีชีวิตคนคูเต่า ตลาดน้ำคลองแห 15) อำเภอบางกล่ำ ตลาดน้ำบางกล่ำ ท้องเที่ยวเชิงเกษตรฝักบางเหริยาง

การประเมินสถานการณ์ปัจจุบันของรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

คณะวิจัยได้ทำการประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้เกณฑ์ประเมินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนนักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ ซึ่งสามารถสรุปผลการประเมินทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และชุมชนมีศักยภาพมากที่สุดที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวได้ รองลงมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่รับผิดชอบโดยอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และสวนสัตว์สงขลา ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยส่วนมากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในพระพุทธศาสนา กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และการปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งหมดมีการจัดการตามฤดูกาล มีทั้งกิจกรรมที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปีและบางช่วงฤดูกาล เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนผูกพันกับความเชื่อและความศรัทธา นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี การเล่นน้ำตกสามารถท่องเที่ยวได้ระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม ชุมชนได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามกฎระเบียบ ข้อกำหนด หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้างรับผิดชอบบริเวณน้ำตกโดนงาช้าง น้ำตกโดนปลิว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดรับผิดชอบพื้นที่ป่าในอำเภอบางบอน ตะโหมด กงหรา และศรีนครินทร์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย รับผิดชอบบริเวณทะเลน้อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทะเลสาบสงขลา รับผิดชอบบริเวณเกาะหมาก หมู่เกาะสี่ เกาะห้า อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขายอด รับผิดชอบบริเวณอำเภอสทิงพระ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ อบต.และเทศบาล หน่วยงานราชการส่วนกลาง เช่น หน่วยงานภายใต้กระทรวงวัฒนธรรมที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถาน โบราณวัตถุ กรมป่าไม้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่า นอกจากแหล่งท่องเที่ยวบางพื้นที่ยังมีหน่วยงานที่เป็นคณะกรรมการประจำของแต่ละพื้นที่รับผิดชอบด้วย เช่น วัดแต่ละวัดมีคณะกรรมการรับผิดชอบ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการจัดทำรายงานความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมท่องเที่ยว ได้นำข้อมูลไปแก้ไข พบว่า ยังไม่ได้ดำเนินการแต่ในบางชุมชนมีสมุดเยี่ยมสำหรับกลุ่มที่ติดต่อประสานงานล่วงหน้า

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วน

ใหญ่จะดำเนินการโดยคนในชุมชนทั้งสิ้น เช่น การเดินป่า บริการเรือ ตลาดนัดชุมชน กลุ่มทอผ้า หัตถกรรม กะลามะพร้าว ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน ชุมชนท่าหิน วิถีโหนด นา เล เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติบริเวณอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังไม่ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ่อน้ำร้อนเขาชัยสนมีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดำเนินการผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก ในขณะที่เขตรักษาสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการใช้พื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้า บริการเรือท่องเที่ยว และจัดงานกิจกรรมต่างๆ การกระจายได้ไปสู่ชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นของคนในพื้นที่ ส่วนการเปิดโอกาสให้เครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนพัฒนาและนำนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน พบว่า สอนสละลุง ถิ่นได้มีการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเสนอขายกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสวนผลไม้ ส่วนในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังไม่ได้ดำเนินการ

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวมี พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนในการรักษา ป้องกัน พื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เช่น การอนุรักษ์วิธีการผสมพันธุ์เกสรสละ การอนุรักษ์รูปแบบผลิตภัณฑ์การทำโพน กะลามะพร้าว กระจุต การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนผ่านการเรียนรู้จากฐานต่าง ๆ ตามวิถีพุทธคลองแดน การอนุรักษ์วิถีชีวิตโดยให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท่าหิน วิถีโหนด นา เล . และกิจกรรมท่องเที่ยวมีระบบการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน แต่ไม่ได้เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทุกวัดได้ดำเนินการผ่านคณะกรรมการวัดที่ตั้งขึ้นมา ส่วนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้เผยแพร่ไว้ในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวข้อมูลแนะนำแหล่งท่องเที่ยว หรือป้ายสื่อความหมายภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น ทะเลน้อย น้ำตกโตนงาช้าง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา วัดเขาอ้อ วัดเจดีย์งาม วัดสุวรรณคีรี วัดแหลมพ้อ วัดถ้ำเขารูปช้าง สำนักปฏิบัติธรรมแม่ชีสุขชี วัดยางงาม วัดคลองแดน วัดเจ้าเมือง มัสยิดกลางสงขลา

4.การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายประจำชาติและกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการเก็บเกี่ยว การล่า การแสดง และการค้าสิ่งมีชีวิตจากป่า ทั้งพันธุ์ไม้และสัตว์ แต่กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทางไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมของภาคใต้ตอนล่างทั้งในด้านของโบราณสถาน โบราณวัตถุ กิจกรรมงานประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นมรดกล้ำค่าสามารถพัฒนาให้เกิดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดทฤษฎีของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติโดยมีพี่เลี้ยงในการให้ความรู้หรือช่วยสอน (Reymond,2006) ซึ่งในพื้นที่มีกิจกรรมที่สามารถต่อยอดก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ อย่างไรก็ตามในผลการศึกษารั้งนี้ได้คัดเลือกจากประเด็นความพร้อมที่มีในด้านของสถานที่ และผู้ที่จะถ่ายทอดให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้

จริงจัง โดยลักษณะเด่นของกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่ต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1. กิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตร ได้แก่ เรียนรู้การเย็บตุ้มจาก อยากรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ วิถีคนใต้ไหนค ประติมากรรมหินทราย ปลีกแสงนีออน นอนดูดาว เฝ้าร้านยอ ปั่นจักรยาน ทานมื้อเช้าแล้วเฝ้าดู เป็นต้น

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอาหารโดยการใช้แนวคิดประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งกำเนิดของการผลิตอาหาร การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา การทดลองทำอาหาร ภูมิปัญญาของการแปรรูปอาหารโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประกอบด้วย ปลาชนิดต่าง ๆ ไข่เป็ด กุ้งหัวมัน เป็นต้น ได้แก่ เรียนรู้ภูมิปัญญาการผลิตไข่ในหิน การทำปลาส้ม การแปรรูปประมงอินทรีย์ บ้านช่องพิน

3. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมที่ได้เรียนรู้ระบบนิเวศของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ศึกษาพันธุ์ไม้ น้ำ ศึกษาพันธุ์นกนานาชนิด ศึกษาพันธุ์บัว ได้แก่ ชมวิว เขานางฟ้าทำประลองยิงปวงปลูกเมล็ดพันธุ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

4. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เข้าถึงความภาคภูมิใจของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับพื้นที่เกาะสี่เกาะห้ากับการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวง ร.5 ประกอบด้วย กิจกรรมเรียนรู้ตามรอยเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นต้น

การพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการผสมผสานระหว่างกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ได้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่นในพื้นที่ตำบลเกาะหมากอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง จากการศึกษาศักยภาพทางการตลาดของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2559) พบว่า พฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในการท่องเที่ยวพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ความต้องการโปรแกรมนำเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ คือ โปรแกรม 2 วัน 1 คืน มีระดับราคาเฉลี่ย 2,001 - 2,500 บาท ส่วนโปรแกรมนำเที่ยวรูปแบบที่นักท่องเที่ยวชาวไทยต้องการมากที่สุด คือ โปรแกรม 1 วัน ควรมีระดับราคาเฉลี่ย 1,000 - 1,500 บาท ส่วนสถานที่หรือกิจกรรมที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว มากที่สุดคือ หมู่เกาะสี่ เกาะห้า เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศมีความต้องการรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เช่น การจับปลา การทำเครื่องมือประมง การแปรรูปสัตว์น้ำที่จับมาได้ และการเลี้ยงควายน้ำ เป็นต้น และนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศมีความต้องการด้านอาหารคือ เมนูอาหารที่เกี่ยวกับกุ้งสามน้ำ และเครื่องดื่มรังก

จากการศึกษาดังกล่าวทำให้ค้นพบโปรแกรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตอนกลาง จำนวน 3 โปรแกรม โดยมีรายละเอียดแต่ละโปรแกรดังนี้

1 โปรแกรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 1 วัน : เที่ยวเกาะ ยกไข่ กินกุ้งสามน้ำ เล่นน้ำ โดยการนำเสนอ กิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ “ทำไข่ดักเงินดักทองของตัวเอง” เรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการแปรรูปอาหารที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำไข่เค็มในหิน OTOP 5 ดาว เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในหมู่เกาะสี่ เกาะห้า

เยือนเส้นทางการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ล่องเรือมาถึงหาดต๋องกัน หาดกรวดไต้หวัน (1 เดียวในทะเลสาบสงขลาที่ไม่มีโคลน) สามารถเล่นน้ำ ชมแสงสุดท้ายในทะเล

2. โปรแกรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 1 วัน : เริ่มต้นที่เกาะเสือสกุสเตย์ -ผลิตภัณฑ์ประมงอินทรีย์ - หมู่เกาะสี่ เกาะห้า โดยการนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก ได้แก่ เรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการแปรรูปอาหารที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเกี่ยวกับการทำไข่เค็มในหิน OTOP 5 ดาว เรียนรู้การทำประมงอินทรีย์และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ประมงอินทรีย์บ้านช่องฟืนที่ได้รับการรับรองจาก UN สหภาพยุโรป เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในหมู่เกาะสี่ เกาะห้า เยือนเส้นทางการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ล่องเรือผ่านคลองปากบางนาคราช ชมความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ต้นลำพู ต้นสมอ ชมนกนานาชนิด และหน่วยพิทักษ์อ่าวท่ายาง เรียนรู้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน

3. โปรแกรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2 วัน 1 คืน : สัมผัสวิถี ที่เกาะหมาก เมืองลุง “ท่องเที่ยววิถีไทย เก๋ไก๋สไตล์ลึกลับ” โดยการนำเสนอกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำไข่เค็มในหิน OTOP 5 ดาว เรียนรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ “ทำไข่ดักเงินดักทองของตัวเอง” เรียนรู้วิถีคนใต้โหนด การขึ้นตาลโหนด การเก็บน้ำตาลมาใช้ประโยชน์ เกิดกระบวนการแปรรูปเป็นน้ำตาลโหนดเชื่อมโยกกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในหมู่เกาะสี่เกาะห้า เยือนเส้นทางการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ล่องเรือสัมผัสชีวิตจริงประมง 3 น้ำ และสนุกสนานกับการเล่นน้ำที่ “หาดต๋องกัน (หาดทรายไต้หวัน)” ชมพระอาทิตย์ตก ที่หมู่เกาะสี่เกาะห้าในยามเย็น ชมควายไล่ทุ่ง วัวเล็มหญ้าบนหาดปลา หมูทำนาแห้ว ที่บ้านเกาะโคบ เข้าเกาะกระ สักการะพระโพธิสัตว์กวนอิม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต บุซารูปเหมือนและรอยพระบาทหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด (วัดพะโคะ) ให้มีความโชคดีปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ต้นโพธิ์ รากเงิน รากทอง ขอพร เสี่ยงโชค เลขมงคล อธิฐาน ขออำนาจหินมั่งกร ช่วยลดบันดาลให้รุ่งเรือง และเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

คณะวิจัยได้ประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้เกณฑ์ประเมินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนนักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ ซึ่งสามารถสรุปผลการประเมินทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้วิถีชีวิตการทำประมง เช่น การจับปลา การทำเครื่องมือประมง การแปรรูปปลาที่จับมาได้ และการเลี้ยงควาย เป็นต้น ที่ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ไว้เป็นอย่างดี นอกจากนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในหมู่เกาะสี่เกาะห้า ศึกษาเส้นทางการเสด็จประพาสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กิจกรรมท่องเที่ยวทั้งหมดมีการจัดการตามฤดูกาล มีทั้งกิจกรรมที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปีและบางช่วงฤดูกาล ช่วงเวลาที่เหมาะสมคือ เดือนมกราคม-ตุลาคม ซึ่งชุมชนได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามกฎระเบียบ ข้อกำหนด หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในหมู่เกาะสี่เกาะห้า มีข้อปฏิบัติให้นักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เนื่องจากเป็นเกาะให้สัมปทานรังนก กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีเตรียมความพร้อมเรื่องความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งจะต้อง

วางแผนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต่อไป ส่วนการประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ผ่านทางสื่อของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น หาดทองรีสอร์ท

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก ชุมชนท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกาะเสือ ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการใช้พื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้า บริการเรือท่องเที่ยว การทดลองทำร่วมกับนักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร ได้แก่ เรียนรู้ภูมิปัญญาการผลิตไข่ในหิน การทำปลาต้ม การแปรรูปประมงอินทรีย์บ้านช่องพิน กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ การเย็บตับจาก อยากรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ วิถีคนใต้ไหนด ประติมากรรมหินทราย ปลีกแสงนืออน นอนดูดาว ฝักร้านยอ ปั่นจักรยาน ทานมื้อเช้าแล้ว ฝักร้านยอ เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนทำให้เกิดการกระจายได้ไปสู่ชุมชน และได้เข้าร่วมกับบริษัทประชารัฐรักสามัคคี (วิสาหกิจเพื่อสังคม) จังหวัดพัทลุง ในการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวเพื่อเสนอขาย กิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาการผลิตไข่ในหิน อยากรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ ปลีกแสงนืออน นอนดูดาว ฝักร้านยอ เป็นต้น

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีส่วนในการรักษา ป้องกัน พื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีการจัดงานน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 งานย้อนรอยประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ร. 5 ในทุกปี ณ หน้าผาเทวดาเกาะสี่ เกาะห้า มีกิจกรรมมากมาย ทั้งการแข่งขันเรือ การแข่งขันกรงห้วยจุก การแข่งขันปรุงอาหารทะเลสด และกิจกรรมรอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาปากพะยูน แต่ยังไม่ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและได้เผยแพร่ไว้ในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ยกเว้นที่พระบรมรูปของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 บนเกาะสี่ เกาะห้า มีประวัติรายละเอียดอย่างชัดเจน

4. การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายประจำชาติและกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการเก็บเกี่ยว การล่า การแสดง และการค้าสิ่งมีชีวิตจากป่า ทั้งพันธุ์ไม้และสัตว์ แต่กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทางไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบ

การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามที่ยั่งยืนการเรียนรู้ ศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวจากชุมชนท้องถิ่นเป็นการสร้างคุณค่าให้กับชีวิตจากประสบการณ์การท่องเที่ยวและส่งเสริมการผลิตสินค้าท้องถิ่นป้อนสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้คือ

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่มีศักยภาพจะนำมาพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์นำไปสู่การสร้างประสบการณ์ได้

2. การเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนและสามารถดำเนินการในทางปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน อาทิ เจ้าของธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หากมีการสร้างความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจะทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. การวางแผนระยะยาว ได้แก่ การวางแผนล่วงหน้าในการจัดการท่องเที่ยวและการวางแผนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องโดยการวางแผนระยะยาวอาจอิงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งมีวาระ 5 ปี การวางแผนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะช่วยให้การบริหารจัดการมีทิศทางที่แน่นอนพร้อมทั้งสามารถสามารถขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐได้ด้วยเช่นกันขณะเดียวกันต้องวางแผนการบริหารทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้คงสภาพเดิมพร้อมสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งถือว่ามีความสำคัญมาก

5. การมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ได้แก่ การกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องระบุให้ชัดเจนว่าวัตถุประสงค์ของการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ต้องการนำเสนอในแง่ใด

6. การมีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ไม่ซ้ำแบบใครเป็นการสร้างจุดแข็งให้กับชุมชนได้

7. การที่ชุมชนมีอิสรภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ผู้ที่เกี่ยวข้องควรได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสถานประกอบการและชุมชนไม่ควรได้รับผลประโยชน์เพียงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โครงสร้างการบริหารจัดการควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิสระในการดำเนินงาน

8. การสื่อสารและการตลาดที่ดี เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันขณะเดียวกันเทคโนโลยีการสื่อสารสามารถช่วยให้นักท่องเที่ยวเปิดรับข้อมูลด้านการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้

9. การมีแหล่งเงินทุนที่เพียงพอสำหรับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุนในปริมาณมากปัจจุบันหลายองค์กรให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

10. การมีผู้นำที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และทักษะในการพัฒนาคนเนื่องจากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนเป็นหลัคนำชุมชนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถด้านการท่องเที่ยวเพื่อช่วยในการกำหนดทิศทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

อย่างไรก็ดีในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ พบว่า ปัจจัยที่มีความจำเป็นเร่งด่วนต่อการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่สำคัญ ได้แก่ การขาดเงินทุนที่เพียงพอเนื่องจากชุมชนประสงค์จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองให้เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกิดการแข่งขันค่อนข้างสูง และขาดผู้นำที่เข้มแข็งและทีมงานที่มั่นคง ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนท้องถิ่นยังขาดความรู้เรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

4.2 การพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

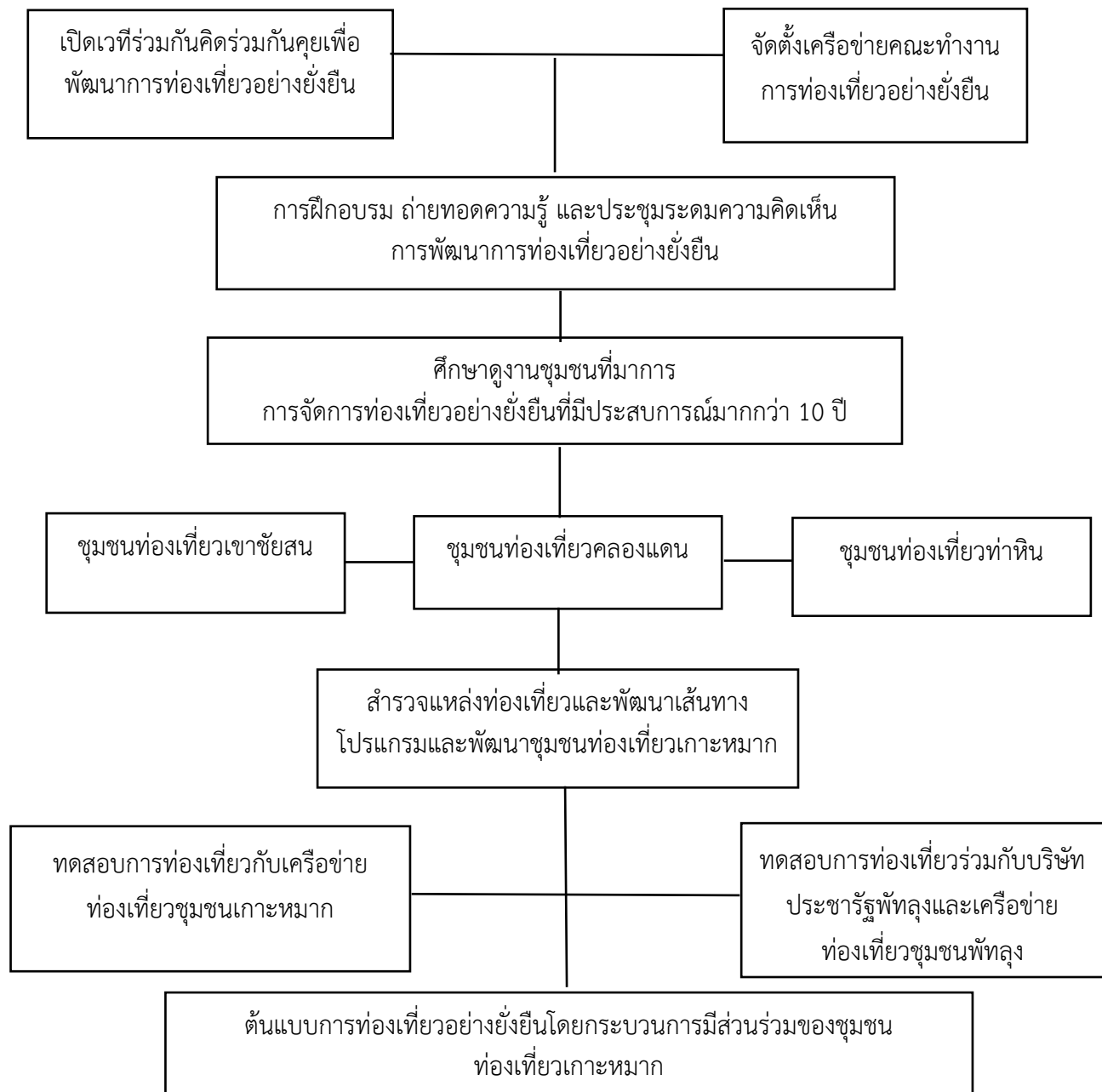
การพัฒนาจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อให้เกิดต้นแบบที่จับต้องได้เป็นรูปธรรม สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยและชุมชนที่เกี่ยวข้องได้กำหนดพื้นที่โดยเฉพาะบริเวณ ทะเลสาบสงขลา ตอนกลางซึ่งมีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่เขตจังหวัดพัทลุงและจังหวัดสงขลา ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จาก 3 ชุมชนได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน และนำองค์ความรู้เรื่องจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบในพื้นที่เกาะหมาก ในการวิจัยครั้งนี้เลือกใช้พื้นที่ทั้ง 4 ชุมชน เนื่องจากแผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) และโครงการวิจัยย่อยเรื่องศักยภาพในการบริหารจัดการของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ, 2560) และพบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน มีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมากกว่า 10 ปี และเห็นได้ชัดเจนการจัดการท่องเที่ยวของ 3 ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีโปรแกรม เส้นทางท่องเที่ยว การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ให้กับคนในชุมชน ก่อเกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง และระบบสังคมและวัฒนธรรมเดิมได้รับฟื้นฟูไม่ได้รับผลกระทบทางลบ และนำอัตลักษณ์วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมมาบูรณาการกับการท่องเที่ยวของชุมชนได้เป็นอย่างดี และประการสุดท้ายพบว่าในด้านสิ่งแวดล้อมได้รับผลกระทบทางลบค่อนข้างน้อยเนื่องจากทั้ง 3 ชุมชนขยายอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมเป็นหลักมากกว่าขายความสวยงามทางธรรมชาติทำให้เกิดปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม แนวการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนทั้ง 3 ที่อยู่บนหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้ง 3 ชุมชนได้รับรางวัลที่เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวหลายรางวัลเช่น ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน ได้รับกินนรี 3 ครั้ง ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนได้รับรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวชนะเลิศระดับประเทศได้รับเงินรางวัล 5 ล้านบาท ส่วนชุมชนท่องเที่ยวท่าหินได้รับรางวัลต่าง ๆ มากเช่นกัน นอกจากนี้ชุมชนท่าหินเป็นชุมชนท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่สำคัญของพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ส่วนการเลือกชุมชนในพื้นที่เกาะหมากเพื่อพัฒนายกระดับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าโครงการวิจัยย่อยเรื่องศักยภาพในการบริหารจัดการของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่า ต้นปี 2559 ชุมชนเกาะหมากเพิ่งเริ่มขับเคลื่อนเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ 1-2 ปี ทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่กำลังก่อตัวให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากโครงการวิจัยดังกล่าวผลการวิจัยก่อนหน้านี้พบว่าชุมชนในพื้นที่เกาะหมากเองยังขาดความรู้ ทักษะ และความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 3 ด้านได้แก่ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และประกอบกับพื้นที่บริเวณนี้ สะท้อนอัตลักษณ์และลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่เรียกว่า เขา ป่า นา เล (ทะเลสาบสงขลา) ได้อย่างสมบูรณ์แบบ และพื้นที่แห่งนี้มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ และหลายจุดเป็นพื้นที่เปราะบางมีความเสี่ยงที่การท่องเที่ยวที่กำลังจะขยายตัวเข้ามาในพื้นที่เกาะหมากอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะบางจุด บางพื้นที่เป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำ นกน้ำ และระบบนิเวศกลาง ทะเลสาบสงขลา ยังมีความสมบูรณ์ และยิ่งไปกว่านั้นแผนงานวิจัยการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (ชัยรัตน์ จุสปาโล, 2560) ได้ทดลองการท่องเที่ยวกับกลุ่ม

นักท่องเที่ยวต่างชาติจากประเทศในแถบยุโรป พบว่านักท่องเที่ยวเหล่านี้มีความประทับใจและชื่นชอบทรัพยากรธรรมชาติของทะเลสาบสงขลา และประทับใจในความเป็นอยู่ อัตลักษณ์ วิธีการทำประมงพื้นบ้านของผู้คน รวมถึงอาหารการกิน ประเภทสัตว์น้ำ จำพวกกุ้ง ปลา ดังนั้นสรุปได้ว่าการเลือกพื้นที่เกาะหมากตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต้องการปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสร้างภูมิคุ้มกันให้คนในสังคม ได้มีความรู้ความสามารถ ปกป้อง ป้องกันสิ่งแวดล้อมทั้งธรรมชาติ และปกป้องสังคมและวัฒนธรรมให้ได้รับผลกระทบน้อยที่สุด เพื่อแลกกับเม็ดเงินหรือรายได้ ที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวคาดว่าจะการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกาะหมากมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น

การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก ได้ดำเนินงานและส่งเสริมให้ชาวบ้านที่รวมกลุ่มกันพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนตามแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะดำเนินให้ครอบคลุมตามแนวทางของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ โดยมีกระบวนการพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดังนี้

ในการศึกษาและพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยได้ทำการการเลือกพื้นที่เกาะหมากและมีขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมากดังภาพข้างล่างนี้และคาดว่าจะมีเผยแพร่องค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อไป

ภาพที่ 4.1 ขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก

ข้อค้นพบจากแผนงานวิจัยและโครงการย่อยที่ 2 ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสงขลา ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและต่อมา คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์ สังเกต แบบส่วนร่วม สามารถเก็บข้อมูลได้ทั้ง 28 ชุมชน ตามเกณฑ์ประเมินแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ องค์ความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ดังนั้นสามารถสรุปผลการประเมินเพื่อรายงานการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวมเป็นดังนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายแบบ สามารถสรุปการจัดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดังนี้ ชุมชนท่องเที่ยวหรือกลุ่มชมรมท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีหลายกลุ่มสนใจรวมตัวกันทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบางกลุ่มยังไม่ได้รับรองจากหน่วยงานราชการ และมีหลายกลุ่มที่จดทะเบียนกับหน่วยงานรัฐ เช่น กลุ่มรัฐวิสาหกิจ อีกส่วนหนึ่งเป็นเป็นกลุ่มแบบมีโครงสร้าง สนับสนุนโดย ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสงขลาและพัทลุง พัฒนาการจังหวัดพัทลุง อุตสาหกรรมจังหวัดพัทลุง และพาณิชย์จังหวัดพัทลุง บางกลุ่มเป็นกลุ่มแบบมีโครงสร้าง สนับสนุนโดย องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา สามารถสังเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน

การท่องเที่ยวของชุมชนคลองแดน ชุมชนได้นำทุนทางอัตลักษณ์ วิถีชีวิต มาสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาเป็นเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงได้นำทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นลำคลองผ่านกลางหมู่บ้านมาผูกโยงกับทุนทางอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และพัฒนาเป็นตลาดน้ำคลองแดน

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีคณะกรรมการของชุมชนท่องเที่ยว ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่คลองแดนและมีผู้นำที่สำคัญเป็นเจ้าอาวาสวัดคลองแดนที่คอยให้คำปรึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนคลองแดน การทำงานจะมีโครงสร้างหลัก ๆ จะประกอบด้วยฝ่ายติดต่อประสานงานกับนักท่องเที่ยว ฝ่ายบริหารตลาดน้ำคลองแดนจะดูแลและจัดการการค้าขายในบริเวณตลาดน้ำ ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยว และฝ่ายจัดการเรื่องที่พบนักท่องเที่ยว ในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวหรือกรณีที่มาศึกษาดูงานต้องติดต่อมาก่อนล่วงหน้า การบริการของชุมชนคลองแดนเน้นให้บริการนักท่องเที่ยวในตลาดน้ำคลองแดนในวันเสาร์เพียงวันเดียว และนอกจากนี้หากนักท่องเที่ยวสนใจท่องเที่ยว ชุมชนมีรูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวมีทั้งแบบวันเดียวและ 2 วัน 1 คืน มีบริการที่พักและอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวตลอดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดขึ้นท่องเที่ยวคลองแดน นักท่องเที่ยวติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์และเดินทางเข้าติดต่อ ณ สถานที่ติดต่อบริเวณศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวชุมชนคลองแดน ไกด์ท้องถิ่นคอยให้บริการในเรื่องการนำเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับการศึกษาดูงานที่สำคัญโดยการเดินทางด้วยการเดินเท้าเพื่อชมแหล่งเรียนรู้ การจัดการท่องเที่ยวชุมชน และนอกจากชุมชนยังมีเรือนำเที่ยวชมความงามลำคลองต่าง ๆ ได้ด้วยเช่นกัน

ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดนมีการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ยุทธศาสตร์ การดำเนิน ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ครบทั้ง 3 มิติ ก่อให้เกิดความสมดุลในการ ท่องเที่ยวของชุมชน เห็นได้ชัดเจนนว่า ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น เปิดตลาดน้ำคลองแดนในวัน เสาร์เพียงวันเดียวเท่านั้น เป็นการทำการท่องเที่ยวแบบพอเพียง ส่วนวันอื่น ๆ ชาวบ้านจะได้กลับไปประกอบ อาชีพหลักของแต่ละ ในการเปิดน้ำคลองแดนทุกเช้าวันเสาร์จะมีการประชุม เพื่อเตรียมพร้อมในการบริการ ในหลังเที่ยง ส่วนเรื่องของสมาชิกและกรรมการ ได้จัดทำทะเบียนประวัติทุกคน รวมทั้งพ่อค้าแม่ค้า ที่ได้ อนุญาตให้นำสินค้ามาขายในตลาดน้ำ ก็ได้จัดทำทะเบียนประวัติและกรรมการจะเป็นผู้พิจารณาว่าสินค้าที่ นำมาขาย เข้าพวกกับกลุ่มสินค้าของชุมชนหรือไม่ และเป็นตามไปกฎกติกาของชุมชน ส่วนในเรื่องการ จัดสรรรายได้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของสมาชิก จะต้องนำส่งเข้ากองกลางจำนวนร้อยละ 3 ของรายได้ เพื่อพัฒนาชุมชน และนอกจากเงินสมาชิกทุกคน จะเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนวันที่ชุมชนนัดหมาย เพื่อพัฒนาชุมชน ในเรื่องข้อตกลงร่วมกันในการจัดการทรัพยากรด้านสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมเพื่อ การท่องเที่ยว พร้อมกับได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการใช้ ทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษา ทรัพยากร เหล่านั้นให้ไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆกำหนดมีกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่อิงกับทรัพยากรหลักคือคลองแดน และวัฒนธรรม มีการแสดงมโนราห์ ศิลปะท้องถิ่น และรวม ไปถึงมีข้อตกลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับความเสียหายจากการท่องเที่ยว โดยชุมชนได้ข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ไม่เกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ต่างๆที่จะเป็นผลเสียต่อชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาศาสนาให้มี ความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการอบรม เข้าร่วมประชุม ในเรื่องจัดการการ ท่องเที่ยวในชุมชน ส่งผลให้ คณะกรรมการ และสมาชิก ศักยภาพ ความรู้ และ ทักษะที่จำเป็นต่อการ พัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในเวทีการประชุม มีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนใน การรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน และเปิดรับสมาชิกใหม่เป็นประจำโดยให้อาสาสมัครในชุมชนก่อน ชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ จากภาครัฐและภาคเอกชนที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนให้ ยั่งยืน มีเครือข่ายการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชน สร้างเป็นกลุ่มไลน์

ชุมชนท่องเที่ยวมีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้องแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม โดยเปิดให้บริการเฉพาะวันเสาร์เพียงวันเดียวเท่านั้น มีการวางกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยว สร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด ชุมชนมีข้อมูลและการสื่อ ความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ ท้องถิ่น แก่ผู้ใช้บริการพร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความ ระมัดระวังและเหมาะสม ที่สำคัญชุมชนมีการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอันไม่พึงประสงค์ของ นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะการควบคุมเรื่องสิ่งเสพติดและของมีค่า

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของ สมาชิกและสาธารณประโยชน์ผ่านกองทุนพัฒนาชุมชนกลางเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม มีการระบุความเสี่ยง ระบบการควบคุมและดูแล ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อ

สิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การห้ามสูบบุหรี่ในบริเวณตลาด เป็นต้น ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ (Zoning) เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีการร่วมวางแผน และจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวตามแผนผังการใช้พื้นที่ เพื่อให้การท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบต่อด้านลบกับการใช้พื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ ชุมชนมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่น เป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว และสื่อประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ และสมาชิกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง

ชุมชนท่องเที่ยวทำหิน

การดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยวทำหินอยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 3 ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีคณะกรรมการของชุมชนท่องเที่ยว และกลุ่มแปรรูปวิสาหกิจชุมชน ทำหินเป็นดำเนินการหลักมีโครงสร้างหลัก ๆ จะประกอบด้วยฝ่ายติดต่อประสานงานกับนักท่องเที่ยว ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายกิจกรรมการท่องเที่ยวแยกตามฐานและกิจกรรมการท่องเที่ยว และฝ่ายจัดการเรื่องที่พักนักท่องเที่ยว ในการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวหรือกรณีที่มาศึกษาดูงานต้องติดต่อมาก่อนล่วงหน้า รูปแบบโปรแกรมท่องเที่ยวมีทั้ง แบบวันเดียวและ 2 วัน 1 คืน มีบริการที่พักและอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว ตลอดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้กำหนดขึ้น

เส้นทางท่องเที่ยวบ้านทำหิน อยู่บนฐานวิถีวัฒนธรรม โหนด นา เล ต้องการนำเสนอบริบทปัจจุบัน เชื่อมโยงกับเรื่องราวหรือสตอรี่ของแคว้นสทิงพระ หรือเกาะสทิงพระ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนบนแผ่นดินบกกหรือคาบ “สมุทรสทิงพระ” จะมีความผูกพันกับ โหนด-นา-เล ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคนนานนับพันปีจวบจนถึงปัจจุบัน ความโดดเด่นและเอกลักษณ์เฉพาะตัวของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้ถูกผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ ๆ ที่สนใจในวิถีชีวิตเข้ามาสัมผัสประสบการณ์ความงามทางธรรมชาติ วิถีชีวิตเชิงเกษตรและเชิงประมงพื้นบ้าน โดยเฉพาะการทำนา หาสัตว์น้ำในทะเลสาบ และที่สำคัญพื้นที่บ้านทำหินมีการทำอาชีพที่เกี่ยวข้องตลาดโตนด นอกจากนั้นและชาวบ้านทำหินหากินกับทะเลสาบสงขลา ก็จะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน โดยเฉพาะทะเลสาบสงขลา นั้น มีทรัพยากรทางการประมง มีทั้งกุ้ง หอย ปู ปลาที่อุดมสมบูรณ์มาก และยังคงสวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามอีกแห่งหนึ่งของอำเภอสทิงพระ และมากมายด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่น่าเรียนรู้ เส้นทางท่องเที่ยววิถีโหนด นา เล ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวบ้านทำหินได้พัฒนาเป็นกิจกรรมที่ใช้แนะนำต่อนักท่องเที่ยว

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนทำหิน ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนทำหิน มีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ทำหิน โดยมีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน เข้ามามีส่วนช่วยในการหนุนเสริมเกิดการท่องเที่ยวชุมชนในชุมชน ต่อมาหลายหน่วยงานได้ให้การรับรองการดำเนินการ การท่องเที่ยวของชุมชนทำหิน ปัจจุบันชุมชนทำหิน มีโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน มีคณะกรรมการที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการจากชุมชน มีการแบ่งฝ่ายในการทำงานและมีความรับผิดชอบอย่างชัดเจนว่าแต่ละฝ่ายทั้งหมดเป็นคนในชุมชน ประธานชุมชนท่องเที่ยว

ชุมชนทำหินเป็นกำลังสำคัญในการบริหารจัดการและช่วยในการดำเนินงานกิจกรรมของชุมชนในหลาย ๆ เรื่อง มีบทบาทสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน ในการบริหารจัดการ ชุมชนท่องเที่ยวทำหินมีการกำหนด วิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ ยุทธศาสตร์ การดำเนินครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ครบ ทั้ง 3 มิติ ก่อให้เกิดความสมดุลในการท่องเที่ยวของชุมชน เห็นได้ชัดเลยว่า ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ดีขึ้นเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามชุมชนไม่ทำการท่องเที่ยวของชุมชนโดยมุ่งหวังรายได้ให้มากเกินไป ความสามารถในการรองรับของชุมชน เน้นการท่องเที่ยวไปที่กลุ่มศึกษาดูงานวิถีชีวิต โหนด นา เล ให้เปิด ให้บริการทุกวัน แต่หากวันไหนที่นักท่องเที่ยวไม่เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ของชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะกลับไปประกอบอาชีพด้านการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ วัว หมู ในกรณีที่มี นักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่เข้ามาจะมีการประชุม เพื่อเตรียมพร้อมในการต้อนรับและเตรียมความพร้อมฐานการเรียนรู้ของชุมชน ส่วนเรื่องของสมาชิกและกรรมการ ได้จัดทำทะเบียนประวัติทุกคน ก็ได้จัดทำทะเบียนประวัติ และกรรมการและแจ้งให้สมาชิกทราบถึงกฎกติกาของชุมชน ส่วนในเรื่องการจัดสรรรายได้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของสมาชิก จะต้องนำส่งเข้ากองกลางเพื่อพัฒนาชุมชน และนอกจากเงินสมาชิกทุกคน จะเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในวันที่ชุมชนนัดหมายเพื่อพัฒนาชุมชน ที่ผ่านสมาชิกได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการพัฒนาและร่วมกิจกรรมของชุมชน ในเรื่องข้อตกลงร่วมกันในการจัดการทรัพยากรด้านสังคม ประเพณี และวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว พร้อมกับได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีการร่วมกัน กำหนดข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษาทรัพยากรไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่างๆในชุมชน ได้ กำหนดมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อิงกับทรัพยากรหลัก ตามแนวทางการท่องเที่ยว โหนด นา เล และรวมไปถึงมีข้อตกลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับความเสียหายจากการท่องเที่ยว โดยชุมชนจัดทำข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ชุมชนมีการร่วมกันกำหนดข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ส่งผลให้ไม่เกิดพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ต่างๆ ที่จะเป็ผลเสียต่อชุมชน การส่งเสริมการพัฒนาศาสนาการให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน โดยการอบรม เข้าร่วมประชุม ในเรื่องจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ส่งผลให้คณะกรรมการ และสมาชิก ได้เพิ่มศักยภาพในด้านความรู้ และ ทักษะที่จำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ในเวทีการประชุม มีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน และเปิดรับสมาชิกใหม่เป็นประจำโดยให้โอกาสคนในชุมชน ก่อน ชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ จากภาครัฐและภาคเอกชนที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืน แต่ยังมีเครือข่ายการตลาดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย แต่ก็มีข้อมูลบน อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ facebook แผ่นพับ ป้ายบอกจากถนนใหญ่ ผ่านสื่อต่างๆ พร้อมทั้งมีปฏิทินกิจกรรมท่องเที่ยว และ แผนที่ท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้นักท่องเที่ยวทราบข้อมูลต่างๆ ชุมชนมีระบบการบริหารจัดการเงิน การบัญชี และมีบุคลากรดูแลการทำบัญชีโดยสามารถตรวจสอบได้และมีความโปร่งใส ชุมชนมีความสำคัญกับเยาวชนในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดสรรรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของสมาชิก และ สาธารณประโยชน์ผ่านกองทุนพัฒนาชุมชนกลางเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมวิถีชีวิต และ กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อให้การท่องเที่ยวในชุมชนช่วยให้ชุมชนมีความสามัคคี และ สอดคล้องกับวิถีชีวิต โหนด นา เล มีการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีการจัดสรร

พื้นที่จัดจำหน่ายให้กับคนในชุมชน ได้แก่ จุดสาธิตการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด เช่น น้ำตาลตะโหนด แว่น น้ำตาลตะโหนดผง ขนมพื้นเมือง และอาหารท้องถิ่น ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนคำนึงถึงสิทธิมนุษยชนของคนทุกกลุ่ม เช่น เด็ก สตรี คนชรา และคนพิการ ให้มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืนชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดการใช้พื้นที่ตามวัตถุประสงค์ (Zoning) เพื่อการท่องเที่ยวโดยมีการร่วมวางแผน และ จัดทำเส้นทางท่องเที่ยวตามแผนผังการใช้พื้นที่ เพื่อให้การท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบต่อด้านลบกับการใช้พื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ชุมชนมีการพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณชุมชนให้มีความร่มรื่น เป็นระเบียบ สวยงามตามความเหมาะสม มีส่วนร่วมในการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมท่องเที่ยว และสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ และสมาชิกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ

ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน พบว่าพื้นที่นี้มีรูปแบบที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ กล่าวคือทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสนเป็นหลักในการขับเคลื่อนเรื่องการท่องเที่ยวของชุมชน โดยให้ความสำคัญการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่เขาพระทอง สร้างการมีส่วนร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่เข้ามารับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยมีฐานทรัพยากรทางท่องเที่ยวยกพื้นที่โดยรอบเขาพระทอง 8 ตารางกิโลเมตร บริเวณนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชนเขาชัยสน นักท่องเที่ยวติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์และเดินทางเข้าติดต่อ ณ สถานที่ติดต่อบริเวณศูนย์ประสานงาน ตั้งอยู่บริเวณบ่อน้ำร้อนเขาชัยสน ทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสนได้กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการข้อมูลด้านท่องเที่ยวและเรื่องการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจะใช้รถยนต์ของนักท่องเที่ยวเอง และตามด้วยการเดินทางด้วยการเดินเท้าเพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวเช่น บ่อน้ำร้อน เส้นทางท่องเที่ยวบนเขา ถ้ำ และในบางจุดใช้เรือ โดยมีไกด์ท้องถิ่นพายเรือนำชมถ้ำบริเวณธารน้ำเย็น ในพื้นที่เขาชัยสน ไม่มีโปรแกรมท่องเที่ยวเป็นวันเดียว (One Day trip) หรือโปรแกรม 2 วัน 1 คืน เหมือนชุมชนอื่น ๆ แต่นักท่องเที่ยวสามารถพักค้างคืนกับชุมชนได้ กล่าวคือทางองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสนมีที่พักรองรับนักท่องเที่ยว บริเวณบ่อน้ำร้อน นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวได้ตนเอง ทั้งแบบวันเดียว และสองวันหนึ่งคืน ส่วนเรื่องอาหารบริเวณพื้นที่เขาพระทองมีร้านอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว และที่สำคัญชุมชนท่องเที่ยวมีร้านค้าสำหรับจำหน่ายของฝาก จำพวก ยาสมุนไพร อาหารพื้นเมืองแปรรูป เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนสามารถให้บริการศึกษาดูงานด้านการจัดการท่องเที่ยวที่ดำเนินงานโดยองค์การบริหารส่วนตำบลร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน ปัจจุบันหลายหน่วยงานได้เข้ามาศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวเป็นระยะ

ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนยังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน คือ กิจกรรมการแช่หรืออาบน้ำแร่ที่บ่อน้ำร้อนเขาชัยสน และในพื้นที่บริเวณบ่อน้ำร้อนมีการบริการนวดไทย ไว้คอยให้บริการนักท่องเที่ยว และนอกจากนี้ยังมีธารน้ำเย็นที่อยู่เหนือบ่อน้ำร้อนไปประมาณ 700 เมตร เป็นที่ตั้งของถ้ำพระ ภายในมีบ่อน้ำเย็นมีน้ำลึกประมาณ 1 เมตร มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ด้านบนของถ้ำเป็นที่ประดิษฐานพระนอนและยังมีภาพผนังถ้ำที่สวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบ

การเผชิญภัย เพื่อความปลอดภัยกับนักท่องเที่ยวตลอดเส้นทางภายในถ้าจะมีเจ้าหน้าที่คอยรักษาความปลอดภัยเป็นอย่างดี

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยภาพรวมมีประสิทธิภาพดี เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสนได้ร่วมกับคนในชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และมีการวางแผนระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน และความปลอดภัย คณะกรรมการได้จัดทำระเบียบ กฎ กติกา สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ และมีโครงสร้างการทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ชัดเจน โดยมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นคนในชุมชน มีแผนการดำเนินงานที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม/วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ชุมชนมีเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นต้น เปิดให้บริการด้านการท่องเที่ยวในหลายเรื่อง เช่น การชมถ้ำ การแช่น้ำแร่ การล่องเรือชมถ้ำธารน้ำเย็น และการเดินชมถ้ำโพรงจระเข้ ชมถ้ำสุโขทัย รวมทั้งมีการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยที่ชุมชนเขาชัยสนซึ่งได้รับการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ จากสำนักงานพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวของชุมชนมีการพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะคนพิการ เด็ก และผู้สูงอายุ นอกจากนี้ชุมชนมีระบบการรักษาความปลอดภัย และการเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่มีประสิทธิภาพ ขั้นตอน อุปกรณ์ และมาตรการรองรับกรณีฉุกเฉิน

ชุมชนยังมีการวัดระดับความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์วางแผนการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ชุมชนมีนำเสนอความหมายที่ได้รับการพัฒนาและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนได้อย่างถูกต้องชัดเจน ชุมชนมีเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย ชุมชนมีป้ายสื่อความหมายต่างๆ ที่ชัดเจนติดตั้งในจุดที่เหมาะสม ชุมชนมีวิธีและเส้นทางในการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน แต่ยังคงขาดการติดตามประเมินผล ระบบตรวจสอบ และการรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนองค์การบริหารส่วนตำบลเขาชัยสนได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในวางแผน ออกแบบ พัฒนาการท่องเที่ยว และให้คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนมีการจัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง มีการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว มีการจัดสรรพื้นที่จัดจำหน่ายให้กับคนในชุมชน การท่องเที่ยวของชุมชนยังสามารถระดับคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น พืชสมุนไพร สินค้าพื้นเมือง ร้านอาหาร มีคุณภาพเพื่อเสริมสร้างโอกาสแต่สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมาก แต่ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยว แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเท่าที่ควร เช่น เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ และ คนกลุ่มน้อยต่าง ๆ

ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสนมีการจัดการข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการรักษา ป้องกัน พัฒนา ฟื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยมีแนวทางในปฏิบัติที่มีผลต่อความรู้สึกด้านจิตใจ และความศรัทธา ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแกะหนังตะลุง การทำสมุนไพร เป็นต้น ชุมชนมีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้องแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยส่งให้สมาชิกได้เรียนรู้ต่อยอด ให้เยาวชนได้เรียนรู้การแกะหนังตะลุง รวมทั้งมีรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ผ่านกิจกรรมการปลูกสมุนไพร และศึกษาเรียนรู้คุณประโยชน์ของสมุนไพรท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวมีการวางกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ใช้บริการและคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสมยังมีค่อนข้างน้อย และยังขาดการควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด

การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน และมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว รวมถึงมีการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ อันได้แก่ การขยายพันธุ์สมุนไพรและการปกป้องแหล่งอาศัยของลิง แต่ยังขาดการระบุนความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบการแก้ปัญหาความเสี่ยงกับสิ่งแวดล้อม และขาดระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม

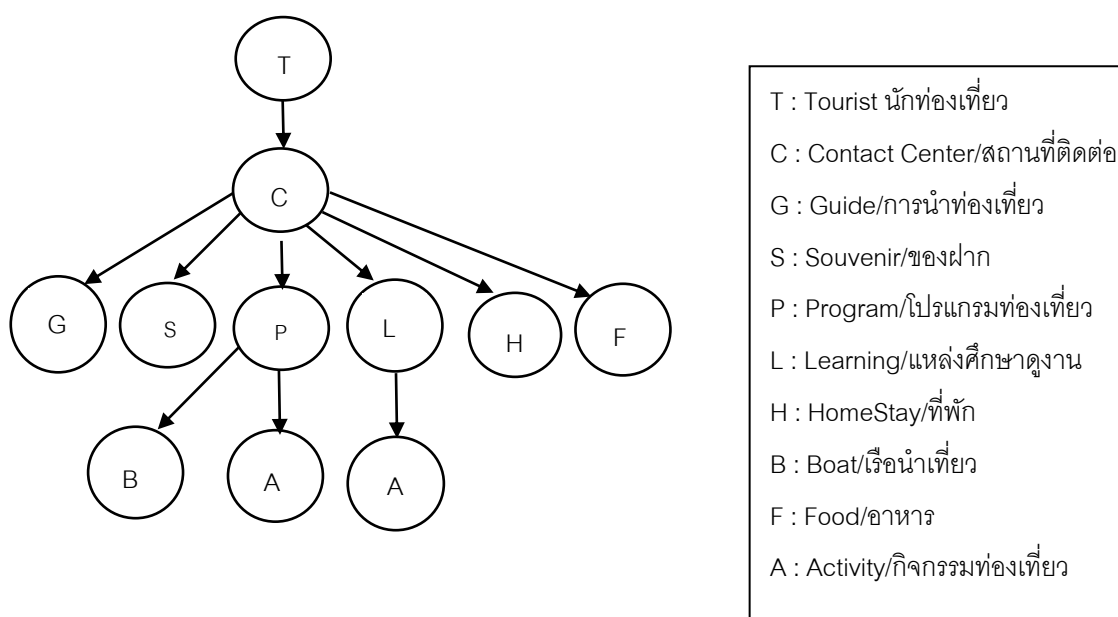
ต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก

การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ตำบลเกาะหมาก โดยให้กลุ่มคนที่สนใจพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวไปสู่ความยั่งยืนได้เข้าร่วมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเดินทางไปศึกษาดูงาน มีการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่เกาะหมากและคัดเลือกฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาเป็นเส้นทาง โปรแกรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการฝึกอบรมให้ความรู้จากวิทยากรที่มาจากคณะนักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลากหลายคน มีการทดสอบการท่องเที่ยว ระยะเวลาที่ผ่านมา 1 ปีก่อให้เกิดกลุ่มท่องเที่ยวต่างๆ เกิดขึ้น

ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่ตำบลเกาะหมาก ดำเนินการบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนเกาะหมากมีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ ในช่วงแรก ชาวบ้านได้รวมตัวกันทำกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อศึกษาชุมชนและสำรวจและศึกษาฐานทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทะเลสาบ วิถีประมงพื้นบ้านต่อมาได้พัฒนาแผนแม่บทชุมชนกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและชายฝั่ง และเพิ่มเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการดูแลทรัพยากรประมงชายฝั่ง บ้านช่องพิน เพื่อชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาเพื่อศึกษา เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพื่อสนับสนุนงานด้านการพัฒนา ส่วนกิจการด้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากมีคนมาศึกษาดูงาน จึงได้คิดนำทรัพยากรท่องเที่ยวที่อยู่ใน

ชุมชน มาบริการเพิ่มเติมให้กับคนที่มาศึกษาดูงาน และได้เตรียมแผนในการตั้งรับ เพื่อเรียนรู้กันอย่างมีสติ และมีความเชื่อมั่นในหลักการที่ร่วมกันวางไว้ จึงนำได้ร่วมศึกษาค้นหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทั้งแหล่งทางธรรมชาติและแหล่งที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิต และร่วมการพัฒนาสินค้าพื้นเมืองเพื่อนำไปเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน แกนนำของชุมชน กล่าวว่าชุมชนต้องมี เพื่อวางแผนการพัฒนา ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ข้อมูลองค์กร และพัฒนาการศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและชายฝั่งทะเล ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน และข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และรายรับ-รายจ่าย ซึ่งประเด็นเรื่องรายได้ของชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญ เล่าประสบการณ์การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ได้เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งขององค์กรเกษตรกร ชุมชน เยาวชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากอย่างยั่งยืนเป็นดังนี้

ภาพที่ 4.2 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากอย่างยั่งยืน

โดยรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากนักท่องเที่ยวติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์และเดินทางเข้าติดต่อ ณ สถานที่ติดต่อบริเวณศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวหรือติดต่อผ่าน Facebook ผ่าน LINE -ของแต่ละชุมชนเกาะหมาก จะผู้ติดต่อประสานงานคอยให้บริการในเรื่องการนำเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่แหล่งของเกาะหมาก ที่สำคัญโดยการเดินทางด้วยเรือ และการเดินเท้าเพื่อชมแหล่งวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน และนอกจากชุมชนยังมีเรือนำเที่ยวชมหมู่เกาะสี่เกาะห้า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งกลุ่มได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกาะเสือ และกลุ่มท่องเที่ยวกรวดหิน รักซ์ ดิน เล มีโปรแกรมท่องเที่ยวเป็นวันเดียว (One Day Trip) และโปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน มีที่พักไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวทางกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องการอาหารเที่ยงจะมีกลุ่มแม่บ้านคอยเตรียมอาหารได้เช่นกัน

จุดเด่นของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก มีระบบการให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีที่พักสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ในรูปของโฮมสเตย์ แต่อย่างไรก็ตามพบว่าระบบการจัดการที่พักเรื่องโฮมสเตย์ของกลุ่มยังไม่มีมาตรฐานมารองรับ มีการดำเนินการโดยคัดเลือกบ้านของชาวบ้านที่มีความพร้อมมาคอยให้บริการนักท่องเที่ยว เรื่องนี้เป็นจุดที่ควรนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาเรื่องโฮมสเตย์และที่พักของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากต่อไป ส่วนประเด็นเรื่องของอาหารที่คอยให้บริการนักท่องเที่ยว พบว่ากลุ่มนี้มีความพร้อมพอสมควร มีชาวบ้านที่มีฝีมือในการทำอาหาร สามารถให้บริการจัดทำอาหารเลี้ยงนักท่องเที่ยวได้ทั้งมือหลักและมือรอง ส่วนประเด็นที่ทางกลุ่มถือว่าเป็นจุดอ่อนคือเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือตัวสินค้าที่เป็นของฝากของที่ระลึก ทางกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากยังไม่มีสินค้าที่สมาชิกของกลุ่ม โดยเฉพาะสินค้ากลุ่มอาหาร ยังไม่มีสินค้าที่คอยให้บริการนักท่องเที่ยวมากนัก ส่วนสินค้าของที่ระลึกก็มีเพียงแค่เครื่องมือประมงพื้นบ้านจำลองขนาดเล็ก เช่น ไซตักปลา ไม้คอยบริการนักท่องเที่ยว

ในการพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก แผนงานงานวิจัยได้ร่วมทำงานร่วมโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการและต่อมาแผนงานวิจัย ได้ทำการประเมินซ้ำหลังได้พัฒนาในรอบระยะเวลา 1 ปีสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับดี การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก คนในชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมากมีความรู้ความเข้าใจตามแนวทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น และในช่วงท้ายของโครงการวิจัย ชุมชนท่องเที่ยวได้นำผลการวิจัยเข้าสู่กระบวนการวางแผนระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน และความปลอดภัย คณะกรรมการท่องเที่ยวบางชุมชนเช่น พื้นที่บ้านแหลมกรวด บ้านเกาะเสือ ได้พยายามยกเร่งจัดทำระเบียบ กฎ กติกา สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ และกำหนดโครงสร้างการทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ชัดเจน โดยมีกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นคนในชุมชน แต่ในช่วงแรกของการดำเนินงานแผนการดำเนินงานที่ยังไม่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม/วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันบางชุมชนในพื้นที่เกาะหมากมีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต เป็นต้น เปิดให้บริการด้านการท่องเที่ยวในหลายเรื่อง เช่น การล่องเรือในทะเลสาบชมหมู่เกาะสี่เกาะ ชมรักนก ชมนกน้ำ ร่วมกิจกรรมประมงพื้นบ้าน ปั่นจักรยาน ร่วมกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนและอื่น ๆ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยที่ชุมชนเกาะหมากซึ่งได้รับการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ จาก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก และสำนักงานท่องเที่ยวกีฬาจังหวัดพัทลุง การท่องเที่ยวของชุมชนมีการพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเข้ามาหนุนเสริม นอกจากนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากมีระบบการรักษาความปลอดภัย และการเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่มีประสิทธิภาพ ขั้นตอน อุปกรณ์ และมาตรการรองรับกรณีฉุกเฉิน

ภาพที่ 4.3 แผนที่แหล่งท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนตำบลเกาะหมาก

ชุมชนมีการวัดระดับความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูล และนำข้อมูล มาวิเคราะห์วางแผนการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ชุมชนมีระบบสื่อความหมายที่ได้รับการพัฒนาและสามารถ ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชน ชุมชนมีเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย ชุมชนมีวิธีและ เส้นทางในการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน แต่ยังคงขาดการติดตามประเมินผล ระบบตรวจสอบ และการรายงาน ต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ

การประเมินในช่วงปลายปีพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในวางแผน ออกแบบ พัฒนาการท่องเที่ยว และให้คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรม การท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนมีการจัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการส่งเสริมการ พัฒนาผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว เช่น ไข่ในหิน ปลาแห้ง ผลิตภัณฑ์ กลุ่มของฝากของระลึก หลายรายการ การจัดสรรพื้นที่จัดจำหน่ายให้กับคนในชุมชนเปิดเป็นตลาดนัดชุมชน มีการเปิดตลาดในวันอาทิตย์ การท่องเที่ยวของชุมชนยังเริ่มที่ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยว แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหา ที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเท่าที่ควร เช่น เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ และ คนกลุ่มน้อยต่าง ๆ

การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม

ชุมชนเกาะหมากมีศูนย์บริการท่องเที่ยว ที่บ้านแหลมกรวด กลุ่มกรวดหินรักษ์ดินเล และบ้านเกาะ เสือ 3 จุด โดยเฉพาะกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากที่บริเวณบ้านแหลมกรวด มีการจัดการข้อมูลทาง มรดกวัฒนธรรมนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว โดยนำวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และความ เป็นอยู่ของผู้คน เช่น แปะปลาชุมชน การทำตาลโตนด การทำหลังคาจากใบ เป็นต้น นำมาพัฒนาเป็น กิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนเริ่มคิดและเริ่มแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้อง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ยังคงขาดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมในการร่วมอนุรักษ์ ทรัพยากรทางธรรมชาติ และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจุบันบางชุมชนได้ยกร่างและวางกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด และข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและ วิถีชีวิตของคนท้องถิ่นดีสมควร สามารถอธิบายให้กับนักท่องเที่ยว และชุมชนสามารถขอความร่วมมือจาก นักท่องเที่ยวให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม แต่ยังคงขาดข้อบังคับการ ควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยว

การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อม

การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่าชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญา ด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืนน้อยและมีการสร้างความตระหนักถึง ความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย รวมถึง ยังขาดมีการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ อันได้แก่ ที่อยู่อาศัยของ สัตว์น้ำ และขาดการระบุนความเสี่ยง ทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบการแก้ปัญหาความเสี่ยงกับสิ่งแวดล้อม และขาดระบบการควบคุมและดูแล ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่เกาะหมากมีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพปานกลาง คนในชุมชนเริ่มคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้ไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกาของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในอนาคตอันใกล้จะขอควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนในจุดที่เปราะบางและจุดเสี่ยง เช่นพื้นที่ที่เป็นอยู่อาศัยของนกน้ำ

ชุมชนได้มีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนในการรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน มีการส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมและการเป็นสมาชิกท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ จากภาครัฐและภาคเอกชนที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืนแต่ยังไม่ได้มีกิจกรรมให้หน่วยงานภายนอกและคนในชุมชนได้เข้ามาตรวจสอบ ผลกระทบที่มาจากกรการท่องเที่ยว และโดยภาพรวมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากมีความเข้มแข็งที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากมีผู้นำที่มีความรู้และเสียสละ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนได้เข้าเพื่อพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวของตัวเองนำไปสู่ความยั่งยืน

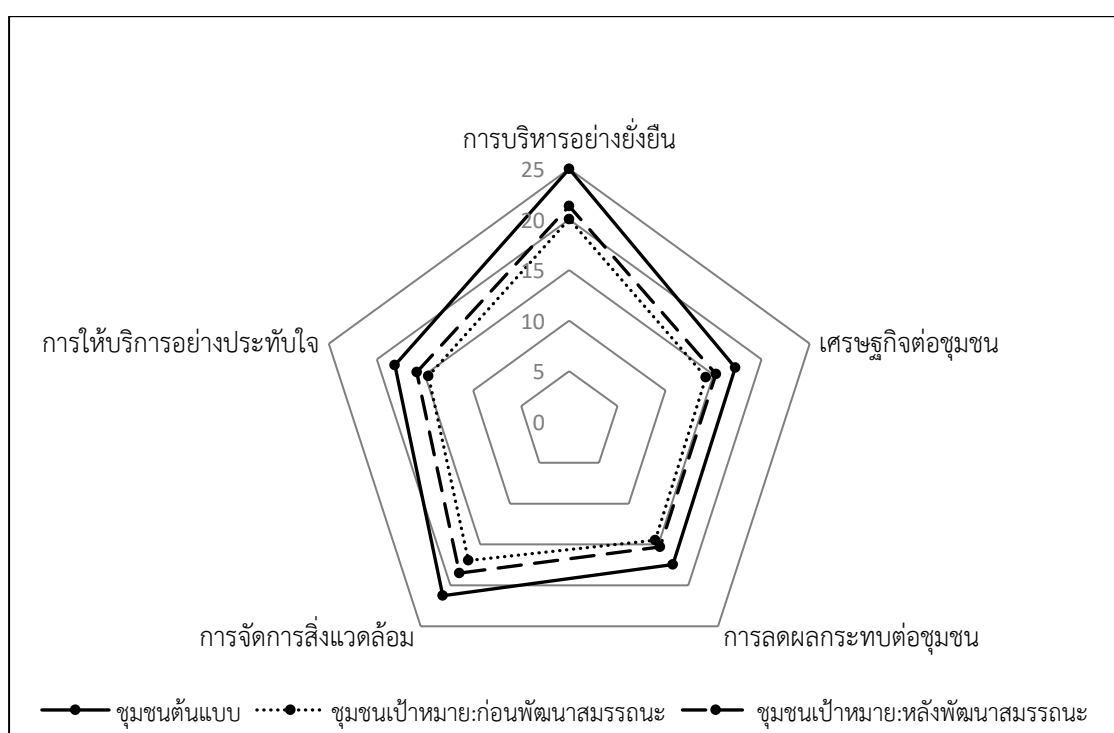
4.3 ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ในการจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้สังเคราะห์ผลการวิจัยจากโครงการย่อยที่ 3: และแผนงานวิจัยได้จัดเวทีประชุมระดมความเห็นกับพื้นที่กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่ชุมชนเขาชัยสน ชุมชนท่าหิน ชุมชนท่าหิน และทำการพัฒนาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ต้นแบบบริเวณตำบลเกาะหมากที่มีชุมชนท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมให้การพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ข้อมูลเหล่านี้คาดว่าจะใช้เป็นแนวทางในการนำไปขยายผลเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่อื่น ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

ในช่วงต้นของแผนงานวิจัย คณะผู้วิจัยได้ทำการประเมินความสามารถหรือสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนที่ผ่านการพัฒนาพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ได้แก่ชุมชนเขาชัยสน ชุมชนท่าหิน ชุมชนท่าหิน พบว่าทั้ง 3 ชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวมีความสามารถในการนำพาและสามารถจัดการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างยั่งยืน กล่าวได้ว่าทั้ง 3 ชุมชนเป็นต้นแบบ สำหรับการทดลองนำชุดความรู้ที่ได้จากการประเมินชุมชนเขาชัยสน ชุมชนท่าหิน ชุมชนท่าหิน ครั้งนี้

ต่อมาคณะผู้วิจัยได้พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาสมรรถนะของคนในชุมชน โดยการคัดเลือกชุมชนเกาะหมาก เป็นเป้าหมายสำหรับการพัฒนาเพื่อต้นแบบสำหรับใช้ขยายผลไปสู่ชุมชนต่อไป พบว่าในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณทำให้ทราบว่าชุมชนเกาะหมาก ในตอนต้นของแผนงานวิจัยมีระดับสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมและรายมิติทุกมิติน้อยกว่าชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชุมชนดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นชุมชนเกาะหมากจึงควรได้รับการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อให้สามารถดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพทำให้ทราบและเข้าใจช่องว่างของสมรรถนะระหว่างชุมชนเกาะหมากและชุมชนต้นแบบ ทั้ง 3 ชุมชนในแต่ละมิติในเชิงลึก ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการออกแบบกระบวนการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่เกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ และทักษะสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบสมรรถนะของชุมชนเกาะหมากและชุมชนต้นแบบ ทั้ง 3 ชุมชน พบว่าชุมชนเกาะหมากมีระดับสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ต่างกัน และเมื่อพิจารณาสมรรถนะของชุมชนเกาะหมากที่เข้าสู่กระบวนการพัฒนาเปรียบเทียบระหว่างก่อนและหลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ พบว่า ชุมชนเกาะหมากมีคะแนนเฉลี่ยของสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยรวมและรายมิติเพิ่มมากขึ้นดังที่ได้แสดงในภาพข้างล่าง ถึงแม้ว่าเมื่อทดสอบทางสถิติแล้วสามารถสรุปได้ว่าหลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะชุมชนเป้าหมายมีคะแนนเฉลี่ยของสมรรถนะโดยรวมและรายมิติสูงกว่าก่อนกระบวนการพัฒนาสมรรถนะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ภาพที่ 4.4 แสดงคะแนนเฉลี่ยของสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรายมิติของชุมชนต้นแบบและชุมชนเป้าหมายก่อนและหลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ

แผนงานวิจัยและโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ เข้าไปมีส่วนร่วมร่วมการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมากในรอบระยะเวลา 1 ปีที่ผ่านมาและประกอบกับการสังเคราะห์ผลการวิจัยของโครงการย่อยที่ 3 สามารถสรุปได้ว่ามีข้อมูลและสิ่งบ่งชี้เชิงประจักษ์สนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ ดังที่ได้สรุป

ข้างล่างนี้ กล่าวคือ เมื่อศึกษาสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นสิ่งบ่งชี้สะท้อนว่าชุมชนต้นแบบคือชุมชนคลองแดน ชุมชนท่าหิน และชุมชนเขาชัยสนมีสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในทั้ง 5 มิติ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับสิ่งบ่งชี้ของชุมชนเกาะหมากที่สะท้อนว่าก่อนกระบวนการพัฒนาสมรรถนะชุมชนเป้าหมายมีสิ่งบ่งชี้เพียง 1 รายการ ได้แก่ การเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชุมชนกับการท่องเที่ยว ที่สะท้อนว่าชุมชนมีสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เป็นสิ่งบ่งชี้เชิงประจักษ์ และหลังจากกระบวนการพัฒนา

สมรรถนะชุมชนเป้าหมายมีจำนวนสิ่งบ่งชี้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เพิ่มขึ้นในทั้ง 5 มิติ แต่อย่างไรก็ตามจำนวนสิ่งบ่งชี้ดังกล่าวอาจจะยังไม่มากพอเมื่อเทียบกับชุมชนต้นแบบ

ตารางที่ 4.1 แสดงสิ่งบ่งชี้ที่สะท้อนสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนต้นแบบและชุมชนเป้าหมายก่อน-หลังกระบวนการพัฒนาสมรรถนะ

สมรรถนะรายมิติ	สิ่งบ่งชี้	ชุมชนต้นแบบ	ชุมชนเป้าหมาย	
			ก่อน	หลัง
1. การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน	1.1 โครงสร้างองค์กรที่ชัดเจน	✓		
	1.2 กฎกติการัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนด	✓		มีแต่ไม่ชัดเจน
	1.3 มีแผนยุทธศาสตร์	✓		
	1.4 ประชุมสม่ำเสมอ	✓		✓
2. การสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน	2.1 จัดสรรเงินเข้ากลุ่ม	✓		✓
	2.2 กิจกรรมท่องเที่ยวหลากหลายกระจายรายได้ให้ชุมชน	✓		✓
3. การลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นนักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม	3.1 กำหนดกฎกติกาสำหรับนักท่องเที่ยว	✓		
	3.2 มีมาตรการเพื่อความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว	✓		✓
	3.3 อัตลักษณ์ของชุมชนเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว	✓	✓	✓
	3.4 เตรียมพร้อมรับมือกับเหตุการณ์ฉุกเฉิน	✓		
4. การจัดการสิ่งแวดล้อม	4.1 สะอาด ไร้ขยะในจุดท่องเที่ยว	✓		
	4.2 เชิญชวนให้ทิ้งขยะลงถังขยะแยกขยะ	✓		
	4.3 บรรจุภัณฑ์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	✓		✓
	4.4 จัดเวรทำความสะอาดแหล่งท่องเที่ยว	✓		✓
5. การให้บริการอย่างประทับใจ	5.1 อธิบายดี ทักทาย พุดจาเป็นกันเอง	✓		✓
	5.2 แม่ค้า พ่อค้า สวมใส่เครื่องแบบ	✓		
	5.3 ถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว	✓		มีแต่ไม่ชัดเจน

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แนวทางการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จากองค์ความรู้ที่ได้จากแผนงานงานวิจัยมีข้อเสนอที่เป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกับผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการพัฒนากำลังคนในด้านการท่องเที่ยวควรเน้นชุมชนรอบ ๆ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้เป็นเจ้าของทรัพยากรที่แท้จริง ซึ่งมีทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ และวิถีชีวิต ฐานทรัพยากรเหล่านี้ผู้คนควรสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ เส้นทางโปรแกรมการท่องเที่ยวที่จะต้องนำเสนอต่อนักท่องเที่ยว ดังนั้นข้อเสนอแนะแนวทาง การพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรขยายผลจากชุดความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ควรดำเนินการให้ครอบคลุมในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อเร่งการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว เพื่อการเสริมสร้างคุณภาพ ทักษะ และความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยชุมชนแบบพึ่งพาตนเองบนฐานความพอเพียงและความรู้

ชุดความรู้ดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องกระทำตามขั้นตอนหลักของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การค้นหาความจำเป็นในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) การออกแบบโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) ดำเนินการและการบริหารโครงการตามที่กำหนด และ 4) การประเมินผลและการติดตามผล ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นผลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างชัดเจน และจำเป็นต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

อีกทั้งกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวที่จะไปสู่ความยั่งยืน เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรมีรูปแบบของกระบวนการที่คำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ของวัยผู้ใหญ่ ได้แก่ 1) เรียนรู้ตามความต้องการ ไม่ใช่การบังคับ 2) เรียนรู้เพื่อนำมาใช้ปฏิบัติงานเฉพาะหน้าในขณะนั้น 3) เรียนรู้เพื่อมุ่งวิธีการปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้ทฤษฎี 4) เรียนรู้โดยเชื่อมโยงวิธีการปฏิบัติงานให้เข้ากับประสบการณ์ที่สะสมไว้อย่างมากมาย 5) เรียนรู้โดยการชี้ให้เห็นปัญหาที่ทำให้คิดได้เองจนเกิดการยอมรับมากกว่าเรียนรู้จากการสอน 6) เรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมอภิปราย และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในระยะยาว และเกิดการพัฒนาสมรรถนะทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะ (Attribute) ได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการออกแบบกระบวนการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้และผสมผสานกระบวนการเรียนรู้หลายหลายวิธีการ เช่น การเรียนรู้จากการฟัง การบรรยาย (Lecture) เพื่อให้เกิดสมรรถนะในระดับความรู้ (Knowledge) การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในอบรมเชิงปฏิบัติการ (Active learning) เพื่อให้เกิดสมรรถนะในระดับทักษะ (Skills) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) การเรียนรู้จากการได้รับประสบการณ์จริง (Experiential learning) อันจะทำให้เกิดสมรรถนะในระดับทักษะ (Skills) ที่สามารถลงมือปฏิบัติงานได้จริง

จากผลการวิจัยครั้งนี้ได้ค้นพบกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนเป้าหมายในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ประกอบด้วยชุมชนย่อย 3-4 ชุมชน มีสมาชิกมาก 100 คน ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนต้นแบบคือชุมชนเขาชัยสน ชุมชนคลองแดน ชุมชนท่าหิน ทั้ง 3 ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ถือว่าประสบความสำเร็จในการ

บริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน การพัฒนาคนด้านการท่องเที่ยวผ่านประสบการณ์จริงที่ประสบความสำเร็จมาแล้วเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะในระดับความรู้และทักษะที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากได้เรียนรู้จากการพูดคุย สอบถาม ได้เห็น ได้ทดลองในกิจกรรมการท่องเที่ยวจากประสบการณ์ตรงของชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาแล้วก่อนหน้านี้ และเกิดการเรียนรู้จากการได้รับประสบการณ์โดยตรงด้วยตนเองในการเยี่ยมชมชุมชนต่าง ๆ ที่เดินทางไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ข้อพึงระวังของกระบวนการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนต้นแบบ คือ ชุมชนเป้าหมายที่ต้องการพัฒนาอาจยึดติดกรอบหรือตีกรอบตนเองจากชุมชนต้นแบบ จึงอาจไม่นำอัตลักษณ์ของตนเองออกมาเชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ในกรณีของชุมชนตำบลเกาะหมากนี้ ชุมชนไม่ได้ตีกรอบตนเองจากชุมชนต้นแบบ แต่ชุมชนได้นำอัตลักษณ์ของตนเองออกมาเชื่อมโยงกับฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การนำฐานทรัพยากรทางธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา วิธีประมงพื้นบ้าน ฐานกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ หรือกลับมาคิดสร้างสรรค์พัฒนากิจกรรมการนำเที่ยววนบก โดยพัฒนารถจักรยานต์ฟ่วงข้าง เรียกว่าหน้าติดล้อไว้ให้บริการด้านการเดินทางกับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

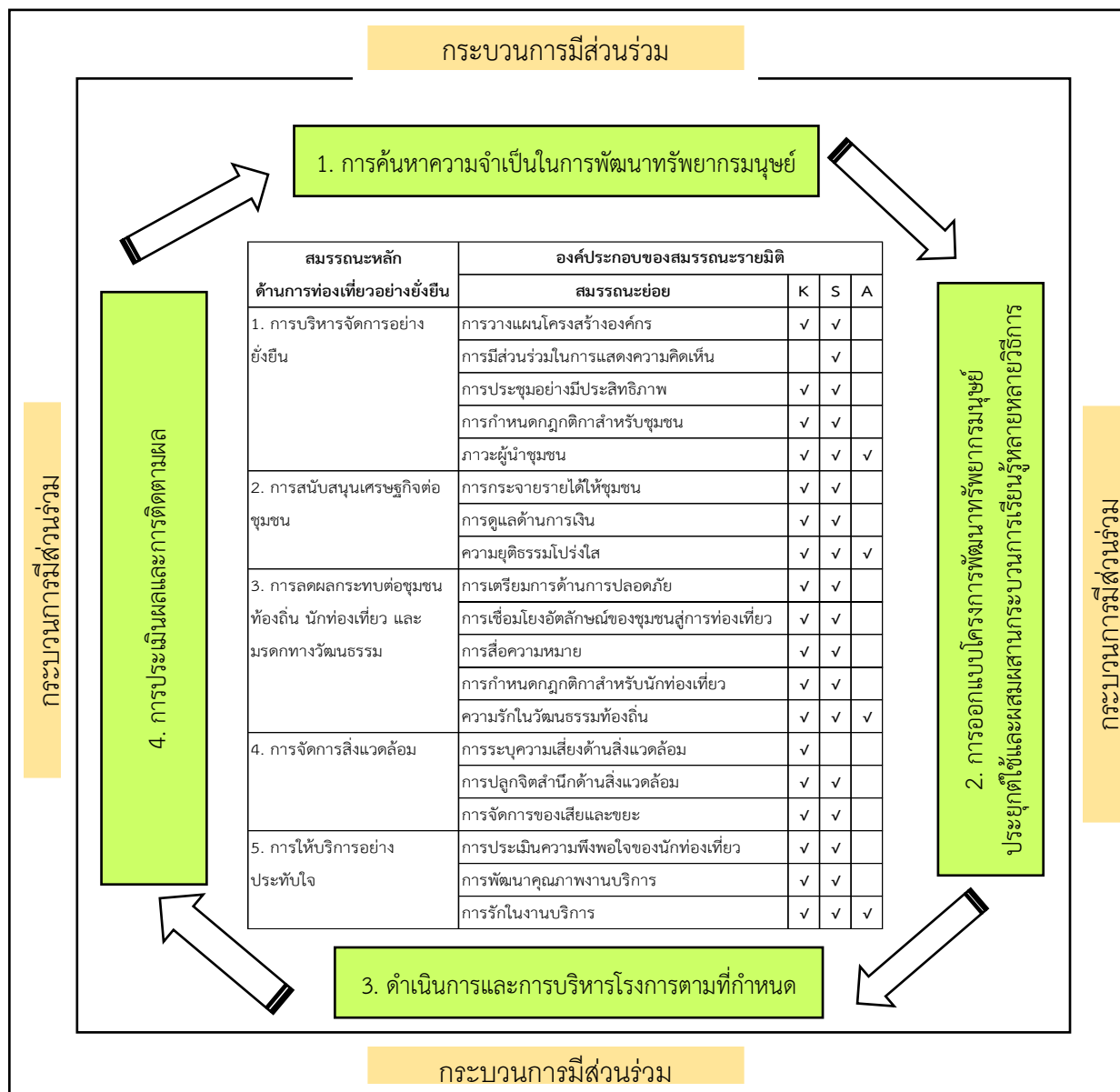
จากการค้นหาความต้องการในการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่าสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ต้องการพัฒนามี 5 มิติ ได้แก่ 1) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 2) สมรรถนะด้านการสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน 3) สมรรถนะด้านการลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม 4) สมรรถนะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 5) สมรรถนะด้านการให้บริการอย่างประทับใจ ซึ่งสมรรถนะ 4 มิติแรกสอดคล้องกับ GSTC (Global Sustainable Tourism Council) ส่วนสมรรถนะมิติที่ 5 สมรรถนะในมิติด้านการบริการอย่างประทับใจ จะเป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม ที่เป็นเอกลักษณ์ของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้กับพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรพัฒนาสมรรถนะใน 5 มิติดังกล่าว ซึ่งได้แสดงในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.2: สมรรถนะหลักด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้ง 5 มิติ ที่ประกอบด้วยสมรรถนะย่อยใน 3 องค์ประกอบ (K = Knowledge, S = Skills, A = Attribute)

สมรรถนะหลัก ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	องค์ประกอบของสมรรถนะรายมิติ			
	สมรรถนะย่อย	K	S	A
1. การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน	การวางแผนโครงสร้างองค์กร	✓	✓	
	การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น		✓	
	การประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ	✓	✓	
	การกำหนดกฎกติกาสำหรับชุมชน	✓	✓	
	ภาวะผู้นำชุมชน	✓	✓	✓
2. การสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน	การกระจายรายได้ให้ชุมชน	✓	✓	
	การดูแลด้านการเงิน	✓	✓	
	ความยุติธรรมโปร่งใส	✓	✓	✓
3. การลดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม	การเตรียมการด้านการปลอดภัย	✓	✓	
	การเชื่อมโยงอัตลักษณ์ของชุมชนสู่การท่องเที่ยว	✓	✓	
	การสื่อความหมาย	✓	✓	
	การกำหนดกฎกติกาสำหรับนักท่องเที่ยว	✓	✓	
	ความรักในวัฒนธรรมท้องถิ่น	✓	✓	✓
4. การจัดการสิ่งแวดล้อม	การระบุความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม	✓		
	การปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม	✓	✓	
	การจัดการของเสียและขยะ	✓	✓	
5. การให้บริการอย่างประทับใจ	การประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว	✓	✓	
	การพัฒนาคุณภาพงานบริการ	✓	✓	
	การรักในงานบริการ	✓	✓	✓

ดังนั้นชุดความรู้จากการแผนงานวิจัยและโครงการย่อยที่ 3 ครั้งนี้ได้แนวทางการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จำเป็นต้องกระทำตามขั้นตอนหลักของกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 4 ขั้นตอน ซึ่งการพัฒนาสมรรถนะควรออกแบบให้มีกระบวนการเรียนรู้หลากหลาย โดยเน้นการได้เรียนรู้จากการได้รับประสบการณ์โดยตรง และสมรรถนะด้านการ

ห้องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ควรประกอบด้วย 5 มิติ อีกทั้งจำเป็นต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังที่ได้แสดงในภาพข้างล่างนี้

ภาพที่ 4.5 กระบวนการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 5 มิติ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แผนงานวิจัยมุ่งศึกษาเพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อยู่บนหลักการพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยตระหนักว่าแนวทางการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนได้อย่างเป็นองค์รวม แต่อย่างไรก็ตามการขาดแคลนบุคลากรที่มีคุณภาพในสาขาการท่องเที่ยวของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ยังทำให้ชุมชนท่องเที่ยว

ขาดที่เลี้ยงที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและรวดเร็ว จากการวิจัยนี้สังเกตเห็นได้ว่าหน่วยงานภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงโครงสร้างเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การพัฒนาถนน ป้ายบอกทาง อาคารขายของที่ระลึก เป็นต้น จึงละเลยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวของชุมชนที่เป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นแกนหลักที่สำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยเฉพาะการมองข้ามการพัฒนาสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ และสมาชิกของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน อันจะทำให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวของชุมชน

จากขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ทำให้ตระหนักถึงกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้ง เพื่อพัฒนาสมรรถนะให้ทันกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมรรถนะด้านดิจิทัล (Digital competency) เป็นอีกสมรรถนะหนึ่งที่มีความสำคัญในยุคดิจิทัลที่ชุมชนควรได้รับการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของชุมชน ตลอดจนการใช้ดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้วยตนเอง ดังนั้นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของชุมชนควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และนอกจากที่กล่าวข้างที่ประชุมจากหลากหลายเวทีต้องการยกระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนของจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา เพื่อยกระดับให้ชุมชนให้แก่งขึ้น มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และมีความจำเป็นที่ต้องสร้างเครือข่ายระดับจังหวัด และระดับรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อไป และนอกจากนี้ในเวทีต่าง ๆ มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเร่งดำเนินโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

4.4 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนงานวิจัยได้ค้นพบกระบวนการคิดแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ดำเนินการควรให้ความสำคัญสมาชิกท่องเที่ยวชุมชนหรือคนในชุมชนรอบลุ่มแม่น้ำทะเลสาบสงขลา เรื่องนี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นรากฐานของการพัฒนา คือกระบวนการคิดแบบยั่งยืนของคน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จากผลการวิจัยในตอนเริ่มต้นตรวจประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพบว่า ชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับปานกลางและระดับน้อย ที่เป็นเช่นนี้จากประชุมและสัมภาษณ์แกนนำชุมชน 28 ชุมชน กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าโดยส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งหลักคิดนี้ประกอบด้วยพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเป้าหมายด้านเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจ คำนึงความเปลี่ยนแปลงที่มีกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และที่ผ่านมาชุมชนรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้ง 3 จังหวัดพยายามพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและหาทางทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักแหล่งเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเพื่อก่อให้เกิดเม็ดเงินจากทางท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการเพิ่มรายได้จากภาคเกษตรและหรืองานอาชีพประมงพื้นบ้านหรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนเพียงเท่านั้น ต่อมาในระยะ 1-2 ที่ผ่านได้ชุมชนได้พัฒนาบนกระบวนการคิดแบบยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเพราะหลายชุมชนมีฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่ประาะบาง เช่น บริเวณทะเลสาบสงขลาที่มีนกนางแอ่น มีสัตว์น้ำเศรษฐกิจ พันธุ์พืช หรือพันธุ์ไม้หายาก และหลายชุมชนมีอัตลักษณ์วิถีชีวิตที่หาชม

ได้ยาก หากมีชุดความรู้และระบบการคิดการทองเที่ยวของชุมชนแบบยั่งยืน จะทำให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และส่งผลต่อการสร้างรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น และมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดตามจากการทองเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่หรือชุมชนต่าง ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แผนงานวิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืน และสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ ดังนั้นเพื่อได้องค์ความรู้ที่เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ต้นแบบที่ชุมชนเกาะหมาก และทดสอบก่อน-หลังในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการทองเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางชุมชนต้นแบบคือชุมชนคลองแดน ชุมชนท่าหิน และชุมชนเขาชัยสน ที่ดำเนินจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเครือข่ายและสมาชิกของเครือข่ายทองเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากได้เรียนรู้ความสำเร็จ และนำกลับมาพัฒนาเป็นต้นแบบการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืนและสร้างกลไกและเครือข่ายชุมชน และระดับระดับตำบลเกาะหมาก

ชุดความรู้ที่ได้พัฒนาต้นแบบการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก มีกลไกการพัฒนาถือเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องสร้างขึ้นในพื้นที่ให้ได้ เพราะกลไก เป็นพื้นที่เป็นตัวหลักในการทำงานเป็นวิธีการทำงานที่ต้องอาศัยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของคน ที่ต้องมาทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย กลไกเป็นรูปแบบความร่วมมือกันทำงาน เพื่อสร้างระบบการพัฒนานำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กลไกการพัฒนาพัฒนาต้นแบบการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก ที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ได้เริ่มต้นจากเวทีการประชุมและเวทีเสวนาทิศทางเพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการทองเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก โดยมีภาคีเครือข่ายที่สำคัญ ดังนี้ องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก กลุ่มทองเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก กลุ่มประมงอินทรีบ้านช่องพิน กลุ่มกรวดหินรักดินเล กลุ่มทองเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะเสือ กลุ่มผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร ผู้ประกอบการจำหน่ายของฝากของที่ระลึก และคณะนักวิจัย รวมถึงภาคีเครือข่ายภาคประชาชนที่สนใจเรื่องการพัฒนาทองเที่ยวของพื้นที่เกาะหมาก

ตลอดระยะเวลา 1 ปี ของโครงการวิจัยครั้งนี้ ได้ออกแบบกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และนำไปสู่การสร้างกลไกการพัฒนา ที่มีความเป็นมาดังนี้ กล่าวคือในกิจกรรมการวิจัย ได้ดำเนินงานโดยเฉลี่ยมีการพบกลุ่มในภาคีเครือข่าย โดยเฉลี่ย 2 เดือน 1 ครั้ง กิจกรรมการวิจัยที่ได้ออกแบบไว้ก่อให้เกิดการพัฒนากลไกและการสร้างเครือข่าย โดยที่คณะผู้วิจัยได้นำแนวความคิดการสร้างกลไกและเครือข่ายการทำงานลักษณะนี้เป็นวิธีการทำงานที่ได้รับความนิยมทั้งในภาคธุรกิจและในการพัฒนาสังคม กลไกและเครือข่ายเป็นรูปแบบความร่วมมือในการทำงานซึ่งได้นำมาประยุกต์กับพื้นที่เกาะหมากเพื่อให้เกิดการพัฒนาเพื่อรองรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจะนำแนวคิดนี้เข้ามาขับเคลื่อนเพื่อการการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนั้นในการพัฒนาเพื่อรองรับการทองเที่ยวเกาะหมาก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินงานดังนี้

คณะผู้วิจัยร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่เกาะหมากได้ร่วมกันพัฒนาเครือข่ายและกลไกการพัฒนาเมืองเกาะหมาก พร้อมกันนี้ได้จัดทำกระบวนการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายจากลงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกาะหมากอย่างยั่งยืน สามารถพัฒนาตัวแบบหรือโมเดลการพัฒนากลไกและเครือข่ายทองเที่ยวเกาะหมากอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบดังนี้ 1) วิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม 2) การปรับเปลี่ยนแนวคิด 3) สร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน 4) พัฒนาตนเอง ชุมชน องค์การ 5) กลไกและเครือข่าย นำไปสู่การจัดการ

การสร้างกลไกและเครือข่ายที่จะไปสู่การจัดการที่ด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนราชการ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา

1.ส่วนราชการ

ส่วนราชการประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพัทลุง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปากพะยูน สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพัทลุง เป็นต้น ส่วนหน่วยงานระดับพื้นที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

2.ภาคเอกชน

ภาคเอกชนประกอบด้วย มีเครือข่ายผู้ประกอบการ ที่พัก ร้านอาหาร และเครือข่ายผู้ประกอบการ นำเที่ยวนอกพื้นที่เกาะหมาก เช่นสมาคมส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.ชุมชน

ชุมชนในพื้นที่เกาะหมาก ประกอบด้วย 1.ชุมชนแหลมกรวด 2) ชุมชนเกาะเสือ 3) ชุมชนหัวหิน (กลุ่มกรวดหินรักษัดินเล) 4) ชุมชนช่องพิน 5) ชุมชนเขาชัน

4.สถาบันการศึกษาและ หน่วยงานวิจัย

ประกอบไปด้วย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และโรงเรียนมัธยมเกาะหมาก

กลไกที่สำคัญที่สร้างขึ้นนี้ ปัจจุบันและในอนาคต กลายเป็นเครือข่ายในการพัฒนา โดยเกิดจาก ผลการวิจัยที่ได้ในแต่ละระยะหรือแต่ละกิจกรรมนำไปสู่ ภาคปฏิบัติเป็นระยะ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ เช่น ผลการวิจัยเกี่ยวข้องกับฐานทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของตำบลเกาะหมาก ข้อมูลชุดนี้ในพื้นที่เกาะหมาก ทั้งชุมชนและทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก นำข้อมูลเหล่านี้มาจัดทำเป็น ฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ตลอดระยะเวลาในโครงการวิจัยนี้ ที่ได้สร้างกลไกและเครือข่ายการพัฒนาพื้นที่เกาะหมากให้พื้นที่ ที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทำให้ภาคเครือข่ายได้รู้จักกัน ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น ร่วมกันส่งตัวแทนของแต่ละชุมชน ร่วมสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาดูงาน และแต่ละพื้นที่ได้นำ ผลการวิจัยและความรู้ในระหว่างกระบวนการวิจัยนำมาพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องและ เหมาะสมกับพื้นที่หรือฐานทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของพื้นที่ตนเอง ต่อมาได้รูปแบบ การท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น และเกิดการก่อร่างสร้างตัวกลไกใหม่ ๆ ขึ้นมากในแต่ละจุด เช่น เกิดกลุ่มท่องเที่ยวกรวด หิน รักษัดินเล เกิดตลาดนัดชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก ชุมชนท่องเที่ยวบ้าน เกาะเสือ ชุมชนประมงอนุรักษ์บ้านช่องพิน และทดลองจากกิจกรรมการวิจัย ในแต่ละ ห่วงโซ่คุณค่า โดยมีภาคีเครือข่ายระดับจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มย่อยเหล่านี้ได้เข้าร่วมเครือข่าย การท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดพัทลุง และภาคประชาชนได้เข้ามาร่วมเป็นจำนวนมาก

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก เป็นรูปแบบทางสังคมที่ ภาคีในเครือข่ายโดยเปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์กร เพื่อการแลกเปลี่ยนสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวและทำงานร่วมกันเครือข่ายและเครือข่ายสร้างให้มีความถี่ของการทำกิจกรรมที่ ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร หรือบุคคล ทั้งนี้เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน ทำกิจกรรม ระหว่างองค์กร

สมาชิก การจะสร้างให้เกิดเครือข่าย นั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้านี้จะทำความเข้าใจ ตกลงกันเป็นองค์กรเครือข่ายการสร้างเครือข่ายอาจปรากฏในรูปของการจัดตั้งองค์กรใหม่ในการใช้ เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ในการทำงานภาระสำคัญมิได้อยู่ที่การสร้างเครือข่ายเท่านั้นแต่ยังเป็นการทำนุ บำรุงรักษาเครือข่ายด้วยการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพให้ปฏิบัติการบรรลุเป้าหมายตลอดจน พัฒนาเครือข่ายให้ก้าวไปสู่การทำงาน ร่วมกัน และที่สำคัญเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากการทบทวนยุทธศาสตร์แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่เกาะหมากสอดคล้องยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้า และบริการด้านการท่องเที่ยวให้ เกิดความสมดุลและยั่งยืน ประกอบด้วย

- 1) พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการทุกรูปแบบอย่างมีมาตรฐาน
- 2) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการอย่างยั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ภาคีเครือข่าย การท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการตั้งอยู่บนพื้นฐานการ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในเชิงอัตลักษณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และสิ่งแวดล้อม
- 3) สร้างสมดุลในแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการ ทั้งในเชิงพื้นที่ เชิงเวลา ฤดูกาล และรูปแบบ การท่องเที่ยวโดยการส่งเสริมความสมดุลเชิงพื้นที่ในการท่องเที่ยว ทั้งในแง่การกระจายรายได้และจำนวน นักท่องเที่ยว

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการ ขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 1) พัฒนาระบบโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยว โดยการพัฒนากระบวนการคมนาคมขนส่งในการเดินทาง เข้าสู่ประเทศทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ
- 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงระบบการตรวจคนเข้าเมือง ปรับปรุงและอำนวยความสะดวกในการเดินทางผ่านแดน ปรับปรุงป้ายบอกทางและป้ายสัญลักษณ์ให้เป็น มาตรฐานเดียวกัน จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกแหล่ง เพิ่มจุดบริการ Free-WiFi ในแหล่ง ท่องเที่ยวเป็นต้น
- 3) พัฒนาระบบความปลอดภัยและสุขอนามัยในแหล่งท่องเที่ยว โดยการสนับสนุนเครื่องมือและ อุปกรณ์เพื่อป้องกันและช่วยเหลือนักท่องเที่ยว ได้แก่ กล้องวงจรปิด เครื่องแปลภาษา การติดตั้งไฟ ใน สถานที่ท่องเที่ยว อุปกรณ์ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวเบื้องต้น เป็นต้น

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของ ประชาชน ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 1) พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งระบบให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน สอดคล้องกับมาตรฐานสากล และเพียงพอต่อความต้องการของตลาด โดยการส่งเสริมความร่วมมือระหว่าง ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากร และ ได้รับการฝึกอบรมที่ได้ มาตรฐานสากล
- 2) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์ จาก การท่องเที่ยว โดยการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้ประชาชน

และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการบนพื้นฐานของมรดก และวัฒนธรรมท้องถิ่น เพิ่มช่องทางการลงทุนและพัฒนาธุรกิจด้านการท่องเที่ยวให้แก่ภาคเอกชน ภายใต้ หลักการสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม Thailand 4.0

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4.การสร้างความสมดุลให้การท่องเที่ยวไทย ผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทย และการสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1) เสริมสร้างภาพลักษณ์คุณภาพและความปลอดภัยให้กับประเทศไทย โดยการพัฒนาภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นด้านคุณภาพ มุ่งเน้นการสื่อสารคุณค่าและภาพลักษณ์ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม (Preferred Destination) ที่มีคุณภาพสูงต่อนักท่องเที่ยว การทำการตลาดเป้าหมายและสร้างการรับรู้ แก่นักท่องเที่ยวผ่านช่องทางต่าง ๆ เป็นต้น

2) ส่งเสริมการตลาดเฉพาะกลุ่มเพื่อดึงดูดการเดินทางท่องเที่ยว และกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ โดยการส่งเสริมการตลาดแบบเฉพาะกลุ่มสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป กลุ่มตลาดระดับกลาง-บน ในพื้นที่ตลาดที่มีศักยภาพ และการทำการตลาดแบบเฉพาะกลุ่มสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มความสนใจพิเศษ เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ

3) ส่งเสริมเอกลักษณ์ของประเทศไทยและของแต่ละท้องถิ่น ด้วยการสื่อสารเอกลักษณ์ความเป็นไทยให้เป็นที่เข้าใจในเวทีโลก อาทิ การสร้างคุณค่าความเป็นไทยในสินค้าและบริการต่างๆ ผ่านสัญลักษณ์ "Thainess" บนสินค้าและบริการที่คงอัตลักษณ์ความเป็นไทย การสื่อสารเอกลักษณ์ความเป็นไทยผ่านสื่อสร้างสรรค์และนวัตกรรมทางสื่อต่างๆ เช่น รายการโทรทัศน์ การจัดแสดง Roadshow เป็นต้น

4) ส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศและการท่องเที่ยวที่สมดุลเชิงพื้นที่และเวลา โดยการสร้างการรับรู้สินค้า บริการ และแหล่งท่องเที่ยว เพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวนอกฤดูกาล อาทิ การจัดกิจกรรมเทศกาล และงานประเพณีประจำปีในในแต่ละเดือน การสร้างความนิยมของจังหวัดท่องเที่ยวรอง

5) ส่งเสริมความร่วมมือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการใช้เทคโนโลยีในการทำการตลาดด้วยการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคส่วนในการทำการตลาด ได้แก่ การร่วมมือกับชุมชนในการสร้างสรรค์สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว ให้สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนและสอดคล้องแบรนด์จังหวัด การส่งเสริม การตลาดร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการตลาด เช่น การสนับสนุนการพัฒนาและต่อยอดแอปพลิเคชันที่ส่งเสริมการทำการตลาด เพิ่มประสิทธิภาพหน่วยงาน ที่รับผิดชอบการตลาดดิจิทัล ทั้งในด้านการดูแล บริหาร และวิเคราะห์สถิติ ข้อมูลออนไลน์เกี่ยวกับ การท่องเที่ยวไทย

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5.การบูรณาการการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ ประกอบด้วย

1) ส่งเสริมการกำกับดูแลการพัฒนาและบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเสริมสร้างการทำงานอย่างบูรณาการระหว่างหน่วยงานระดับนโยบาย โดยมีคณะกรรมการนโยบาย การท่องเที่ยวแห่งชาติและกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นหน่วยงานหลัก ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT) จัดให้มีแผนบริหารจัดการความเสี่ยงและแผนบริหารจัดการสภาวะวิกฤตด้านการท่องเที่ยวในทุกมิติ

2) ปรับปรุงกฎหมายข้อบังคับและมาตรฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และการบังคับใช้

กฎหมายอย่างจริงจัง ส่งเสริมการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อระเบียบด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ประชาสัมพันธ์เสริมสร้างความเข้าใจ ในระเบียบและกฎหมายด้านการท่องเที่ยว

3) สนับสนุนการลงทุนจากภาคเอกชนและการจัดทำศูนย์ข้อมูลสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว อาทิ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการลงทุนต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว

4) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการประสานความร่วมมือกับนานาประเทศในการส่งเสริมการพัฒนาท่องเที่ยวและการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงภายใต้กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศระดับต่างๆ และส่งเสริมการตลาดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในภาพรวมของกลุ่มประเทศ ตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศต่างๆ

การขับเคลื่อนแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) สู่การปฏิบัตินั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการร่วมกันวางนโยบาย การใช้ทรัพยากร และงบประมาณที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการตามขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของตน เพื่อให้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้ เพื่อให้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 เกิดการพัฒนาขับเคลื่อนอย่างสัมฤทธิ์ผล จึงได้มีการวางระบบความเชื่อมโยงของแผนพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแผนยุทธศาสตร์ ของหน่วยงาน แผนแม่บทเฉพาะด้าน แผนปฏิบัติการ ทั้งในระดับเขต พัฒนาการท่องเที่ยว กลุ่มจังหวัด จังหวัด และท้องถิ่น และการใช้กลไกภาคีเครือข่ายต่างๆ ที่ให้ความสำคัญ กับความร่วมมือภาครัฐ เอกชน และประชาชน รวมถึงระบบการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพที่ต้องตอบสนองต่อการพัฒนา เชิงบูรณาการและมีความต่อเนื่อง

ดังนั้นต้นแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกาะหมากใช้แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) ในการพัฒนายุทธศาสตร์ คาดว่าหากยุทธศาสตร์ พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของพื้นที่เกาะหมาก จะกลายเป็นต้นแบบที่สามารถนำแนวทางเหล่านี้ไป พัฒนาขยายผลกับพื้นที่ต่าง ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้กับประชาชน สมาชิกในเครือข่ายท่องเที่ยว ชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากได้ร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานกลยุทธ์ ระยะยาว การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่ม ผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่ม ผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ และพื้นที่ชุมชนเกาะหมาก ตำบลเกาะหมาก อำเภอปาก พะยูม จังหวัดพัทลุง สภาพการพัฒนาในปัจจุบันและในอนาคตของชุมชน เกาะหมาก เป็นดังนี้

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะยาว มีการวิเคราะห์ศักยภาพด้านพื้นที่ของ ตำบลเกาะหมาก โดยชุมชน

จุดแข็ง

1. มีความได้เปรียบเชิงภูมิทัศน์มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่งดงามและน่าสนใจจำนวนมาก
 2. แหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งทางศิลปวัฒนธรรม ทางธรรมชาติและนิเวศวิทยา
- มีทั้งที่เป็นภูเขา ป่า ชายหาด ป่าพรุ หุ่นไล่

3. พื้นที่เป็นเกาะ หาดหินกรวดกลางทะเลสาบสงขลาเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติ

4. ชาวบ้านในพื้นที่มีน้ำใจ อธิยาศัยดี ยิ้มแย้ม
5. อากาศในพื้นที่ยังคงบริสุทธิ์ สะอาด
6. มีกลุ่มโรงเรียนเกาะเล็ที่เป็นสถานที่ศึกษาจากทั่วประเทศและมี School Stay
7. เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่ง ร.5 เคยเสด็จประพาส
8. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติยังคงมีความสมบูรณ์ มีพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์หลากหลาย ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพที่น่าสนใจต่อการเรียนรู้

จุดอ่อน

1. การคมนาคมหลายพื้นที่เกาะหมากยังไม่สะดวก
2. แหล่งท่องเที่ยวขาดการประชาสัมพันธ์หลากหลายช่องทาง
3. คนในพื้นที่ขาดความรู้เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขาดการจัดการบริหารพื้นที่ดี
4. ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และยังไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม
5. สาธารณูปโภคที่รองรับกับการท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอและไม่สะดวกในหลายพื้นที่
6. ในพื้นที่เกาะหมากสถานที่พักไม่เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว

โอกาส

1. พื้นที่ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหาดใหญ่ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ และมีเที่ยวบินของสายบินเป็นจำนวนจากหลายจังหวัดและต่างประเทศ
2. กระแสของกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสนใจความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิตประมง
3. หน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน
4. ความก้าวหน้าของสื่อสังคมออนไลน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และอินเทอร์เน็ต
5. การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุ
6. ประชากรวัยทำงานที่มีรายได้นิยมเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น

อุปสรรค

1. สภาพพื้นที่เป็นเมืองปิดถูกล้อมรอบด้วยทะเล
2. พื้นที่บางส่วนถูกสัมปทานโดยนายทุนนอกพื้นที่ เช่น เกาะสี่ เกาะห้า ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวบางจุดได้
3. พื้นที่ภูเขาบางจุดของเกาะหมาก มีการขุดและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดฝุ่น
4. แหล่งเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ มีปัจจัยดึงดูดมากกว่า เช่น ภูเก็ต กระบี่ ตรัง หาดใหญ่

ภาพที่ 4.6 การจัดทำ SWOT ชุมชนเกาะหมาก

ภาพที่ 4.7 ประชุมระดมความคิดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
จากการวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมาก ทั้งจากปัจจัย
ภายในและปัจจัยภายนอกและนำผลการวิเคราะห์ SWOT ไปจัดทำ TOWS (TOWS Matrix)

ตารางที่ 4.3 TOWS (TOWS Matrix) ในพื้นที่เกาะหมาก

ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก	จุดแข็ง (Strength) 1. มีความได้เปรียบเชิงภูมิทัศน์มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่งดงามและน่าสนใจจำนวนมาก 2. แหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายทั้งทางศิลปวัฒนธรรมทางธรรมชาติและนิเวศวิทยามีทั้งที่เป็นภูเขา ป่า ชายหาด ป่าพรุ หุ่นไล่กา 3. พื้นที่เป็เกาะ หาดหินกรวดกลางทะเลสาบสงขลาเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ 4. ชาวบ้านในพื้นที่มีน้ำใจ อ่อนโยนดี ยิ้มแย้ม 5. อากาศในพื้นที่ยังคงบริสุทธิ์สะอาด 6. มีกลุ่มโรงเรียนเกาะเล็กที่เป็นสถานที่ศึกษาดูงานจากทั่วประเทศและมี School Stay 7. เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่ง ร.5 เคยเสด็จประพาส 8. สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติยังคงมีความสมบูรณ์ มีพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์หลากหลาย ซึ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพที่น่าสนใจต่อการเรียนรู้	จุดอ่อน (Weakness) 1. การคมนาคมหลายพื้นที่เกาะหมากยังไม่สะดวก 2. แหล่งท่องเที่ยวขาดการประชาสัมพันธ์หลากหลายช่องทาง 3. คนในพื้นที่ขาดความรู้เรื่องการจัดจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวโดยชุมชน และขาดการจัดการบริหารพื้นที่ดี 4. ชาวบ้านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์และยังไม่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม 5. สาธารณูปโภคที่รองรับกับการท่องเที่ยวยังไม่เพียงพอและไม่สะดวกในหลายพื้นที่ 6. ในพื้นที่เกาะหมากสถานที่พักไม่เพียงพอรองรับนักท่องเที่ยว
โอกาส (Opportunity) 1. พื้นที่ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหาดใหญ่ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ และมีเที่ยวบินของสายบินเป็นจำนวนจากหลายจังหวัดและต่างประเทศ 2. กระแสของกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสนใจความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิตประมง 3. หน่วยงานของรัฐให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน	SO Strategies การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวและสินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวที่อยู่บนฐานอัตลักษณ์และวิถีลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สู่อุตสาหกรรมที่ยั่งยืน	WO Strategies การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว

4.ความก้าวหน้าของสื่อสังคมออนไลน์ เทคโนโลยีสารสนเทศและอินเทอร์เน็ต 5.การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุ 6.ประชากรวัยทำงานที่มีรายได้นิยมเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น		
อุปสรรค (Threats) 1.สภาพพื้นที่เป็นเมืองปิดถูกล้อมรอบด้วยทะเล 2.พื้นที่บางส่วนถูกสัมปทานโดยนายทุนนอกพื้นที่ เช่น เกาะสี เกาะห้า ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวบางจุดได้ 3.พื้นที่ภูเขาบางจุดของเกาะหมากมีการขุดและทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดฝุ่น 4.แหล่งเที่ยวในพื้นที่อื่น ๆ มีปัจจัยดึงดูดมากกว่า เช่น ภูเก็ต กระบี่ ตรัง หาดใหญ่	ST Strategies การสร้างความสะดวกกลุ่มนักท่องเที่ยวผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่มและการสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว	WT Strategies การสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กับหน่วยงานของรัฐ เอกชน พื้นที่ชุมชน และระดับกลุ่มพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ผลกระทบต่อการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น สามารถนำไปสู่การเป็นฐานข้อมูลประกอบการวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2562-2565) ต่อไป เป็นดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และสินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวที่อยู่บนฐานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของพื้นที่เกาะหมากสู่ความยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความสมดุลกลุ่มนักท่องเที่ยวผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่มและการสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กับหน่วยงานของรัฐ เอกชน พื้นที่ชุมชน และระดับกลุ่มพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จาก TOWS Matrix สามารถนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก ได้ดังต่อไปนี้

วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก
“การท่องเที่ยวเกาะหมากยั่งยืนโดยมีการจัดการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชน”

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมากและพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำคัญสำคัญของแผนยุทธศาสตร์มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนให้มีความรู้ และเพิ่มทักษะความสามารถในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้อย่างยั่งยืน ตามแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งเพื่อเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวทรัพยากรชุมชนที่จะทำให้เกิดการยกระดับความสำคัญของชุมชนในสังคม เพื่อเพิ่มจำนวนชุมชนที่มีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่มีมาตรฐานคุณภาพภายใต้ขีดความสามารถของการรองรับของชุมชน และเพื่อเพิ่มจำนวนเครือข่ายและความเข้มแข็งของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของพื้นที่เกาะหมาก ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ในการพัฒนาทั้งสิ้น 4 ยุทธศาสตร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และสินค้าและบริการของชุมชนท่องเที่ยวที่อยู่บนฐานอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของพื้นที่เกาะหมากสู่ความยั่งยืน

เพื่อส่งเสริมการเพิ่มคุณค่าและมูลค่าของต้นทุนทรัพยากรชุมชน ทั้งด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นสินค้าและบริการบนฐานอัตลักษณ์ และวิถีชีวิตและการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่ต้นแบบเป็นแหล่งเรียนรู้การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับต่าง ๆ โดยมีโครงการที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. โครงการปรับปรุง/ฟื้นฟูภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
2. โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมวิถีชีวิตอย่างยั่งยืนภายใต้อัตลักษณ์ของชุมชน
3. โครงการพัฒนาและยกระดับสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพและมาตรฐาน
4. โครงการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์และแนะนำแหล่งท่องเที่ยว
5. โครงการจัดทำป้ายชี้ทาง/ป้ายสื่อความหมาย/ป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว
6. โครงการพัฒนาเครื่องมือสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว
7. โครงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว

เพื่อการเสริมสร้างคุณภาพ ทักษะ และความสามารถของบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนให้มีความรู้ศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนแบบพึ่งพาตนเองบนฐานความพอเพียงและความรู้

1. โครงการพัฒนาอาสาสมัครนำเที่ยวชุมชน
2. โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
3. โครงการอบรมส่งเสริมเยาวชนและคนในชุมชนด้านการสื่อความหมายการท่องเที่ยว
4. โครงการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครทุกเพศทุกวัย
5. โครงการเยาวชนสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวรักบ้านเกิด

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างความสมดุลกลุ่มนักท่องเที่ยวผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่มและการสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว

เพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลของความสุขอย่างเท่าเทียมระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว

1. โครงการพัฒนาสินค้าและบริการ จำแนกตลาดเฉพาะกลุ่มที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของแต่ละชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. โครงการ Road Show ส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวเชิงรุกทั้งในประเทศ
3. โครงการทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
4. โครงการสร้างอาสาสมัครดูแลความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวของชุมชน
5. โครงการพัฒนาการสื่อสารทางการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายของแต่ละชุมชนท่องเที่ยวในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กับหน่วยงานของรัฐ เอกชน พื้นที่ชุมชน และระดับกลุ่มพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เพื่อพัฒนากลไกการขับเคลื่อนระบบการบริหารจัดการ และการทำงานเชื่อมโยงเชิงเครือข่าย ประชาธิรัฐ โดย 3 ภาคี ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และชุมชนท่องเที่ยวที่มีเอกภาพ มั่นคงและยั่งยืน

1. โครงการอบรมสัมมนาการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. โครงการศึกษาดูงานต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในพื้นที่ภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย
3. โครงการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก
4. โครงการศึกษาถอดบทเรียนปัจจัยแห่งความสำเร็จด้านการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่และระดับกลุ่มพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
5. โครงการมิตรสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวและกับชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของพื้นที่เกาะหมาก ได้สังเคราะห์ข้อมูลจากผลการวิจัย องค์ความรู้การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระดับกลุ่มพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ และการนำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไปดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากโดยมีกระบวนการ มีการจัดตั้งส่วนงานที่รับผิดชอบการท่องเที่ยว จัดลำดับความสำคัญของโครงการในแต่ยุทธศาสตร์ไปดำเนินงานให้สอดคล้องแผนปฏิบัติราชการขององค์การบริหารส่วนตำบลและส่งโครงการต่าง ๆ ไปของบประมาณจากส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

แผนงานวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นการศึกษาต่อยอดงานวิจัยที่เชื่อมโยงจากผลการศึกษาแผนงานวิจัยในปี พ.ศ. 2559 - 2560 เรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ผลการวิจัยพบว่าพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต แตกต่างหลากหลายมีภูมิวัฒนธรรมทางทิศตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดพัทลุงเป็น แบบ เขา ป่า นา เล และส่วนของทิศตะวันออกพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่เขตคาบสมุทรสทิงพระมีลักษณะภูมิวัฒนธรรมเป็นเรียก โหนด นา เล เนื่องจากเป็นราบสามารถปลูกข้าว และอาชีพที่เกี่ยวข้องตาลโตนดและประมงพื้นบ้านในทะเลสาบสงขลา ได้ทราบทิศทางการความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับลักษณะภูมิวัฒนธรรม ได้ข้อมูลเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการธุรกิจและชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แต่อย่างไรก็ตามจากแผนงานวิจัยแผนงานวิจัยในปี พ.ศ. 2559 - 2560 เรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา พบว่าทิศทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยังเป็นประเด็นต้องศึกษาและพัฒนาให้กับชุมชนท่องเที่ยวเนื่องจากคนในชุมชนถือครองทรัพยากรทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อสร้างการส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้นแผนงานโครงการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2) เพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 3) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยแผนงานวิจัยเป็นโครงการวิจัยเชิงประยุกต์ที่จะนำเอาผลโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ โครงการวิจัยย่อยที่ 1 การพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โครงการวิจัยย่อยที่ 2 การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และโครงการวิจัยย่อยที่ 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำมาสังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ โดยจะนำเสนอสรุปภาพรวมการวิจัยและข้อเสนอแนะเป็นดังนี้

5.1 สรุปภาพรวมการวิจัย

ปัจจุบัน พ.ศ. 2561 พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เริ่มมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้นเนื่องจากมีความพร้อมและอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงสร้างรายได้ ให้แก่ ชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนั้นการเตรียมความพร้อมของด้านคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้านการท่องเที่ยวเพื่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการทางท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กำลังส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรอง ปัจจุบันเริ่มโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น แนวโน้มนักท่องเที่ยวในอนาคตจะเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึง ควรหันมาให้

ความสนใจในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยในระยะแรกมุ่งเน้นนำเอาทรัพยากรทางธรรมชาติ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิตนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือคิดสร้างสรรค์จากองค์ความรู้ที่อบรมและการศึกษาดูงาน โดยการถ่ายทอดความรู้ซึ่งกันและกันนำไปสู่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และประการสุดท้ายการพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะสามารถขยายผลรูปแบบการจัดการอย่างยั่งยืนต่อไป แนวทางการใช้ ประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว รวมทั้งปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างชาญฉลาด และรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและวัฒนธรรมไว้ให้นานที่สุด โดยคำนึงถึงการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1.แนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แผนงานวิจัยและโครงการย่อยที่ 1 ได้ประเมินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ ซึ่งสามารถสรุปผลทั้ง 4 ด้าน ดังนี้

1. การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และชุมชนมีศักยภาพมากที่สุดที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวได้ รองลงมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่รับผิดชอบโดยอุทยานแห่งชาติเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และสวนสัตว์สงขลา ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยส่วนมากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในพระพุทธศาสนา กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม โบราณสถานโบราณวัตถุ และการปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งหมดมีการจัดการตามฤดูกาล มีทั้งกิจกรรมที่สามารถท่องเที่ยวได้ตลอดปีและบางช่วงฤดูกาล เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนที่นี่ผูกพันกับความเชื่อและความศรัทธา นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ทั้งปี การเล่นน้ำตกสามารถท่องเที่ยวได้ระหว่างเดือนมกราคม-ตุลาคม ชุมชนได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวตามกฎระเบียบ ข้อกำหนด หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโดนงาช้างรับผิดชอบบริเวณน้ำตกโดนงาช้าง น้ำตกโดนปลิว เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัดรับผิดชอบพื้นที่ป่าในอำเภอป่าบอน ตะโหมด กงหรา และศรีนครินทร์ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย รับผิดชอบบริเวณทะเลน้อย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ทะเลสาบสงขลา รับผิดชอบบริเวณเกาะหมาก หมู่เกาะสี่ เกาะห้า อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาเย่า รับผิดชอบบริเวณอำเภอศรีบรรพต องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของ อบต.และเทศบาล หน่วยงานราชการส่วนกลาง เช่น หน่วยงานภายใต้กระทรวงวัฒนธรรมที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานโบราณวัตถุ กรมป่าไม้รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ป่า นอกจากแหล่งท่องเที่ยวบางพื้นที่ยังมีหน่วยงานที่เป็นคณะกรรมการประจำของแต่ละพื้นที่รับผิดชอบด้วย เช่น วัดแต่ละ

วัดมีคณะกรรมการรับผิดชอบ มีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนการจัดทำรายงานความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมท่องเที่ยว ได้นำข้อมูลไปแก้ไข พบว่า ยังไม่ได้ดำเนินการแต่ในบางชุมชนมีสมุดเยี่ยมสำหรับกลุ่มที่ติดต่อประสานงานล่วงหน้า

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยคนในชุมชนทั้งสิ้น เช่น การเดินป่า บริการเรือ ตลาดนัดชุมชน กลุ่มทอผ้า หัตถกรรม กะลามะพร้าว ชุมชนวิถีพุทธคลองแดน ชุมชนทำหิน วิถีโหนด นา เล เป็นต้น กิจกรรมท่องเที่ยวทางธรรมชาติบริเวณอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังไม่ดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสุขภาพบ่อน้ำร้อนเขาชัยสนมีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ดำเนินการผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลัก ในขณะที่เขตรักษาสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการใช้พื้นที่เพื่อจำหน่ายสินค้า บริการเรือท่องเที่ยว และจัดงานกิจกรรมต่างๆ การกระจายได้ไปสู่ชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นของคนในพื้นที่ ส่วนการเปิดโอกาสให้เครือข่ายผู้ประกอบการท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนพัฒนาและนำนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน พบว่า สวนสละลุงถันได้มีการจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวร่วมกับผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวเสนอขายกิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสวนผลไม้ ส่วนในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ยังไม่ได้ดำเนินการ

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวมี พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวได้มีส่วนในการรักษา ป้องกัน พื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เช่น การอนุรักษ์วิธีการผสมพันธุ์เกสรสละ การอนุรักษ์รูปแบบผลิตภัณฑ์การทำโพน กะลามะพร้าว กระจุต การอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนผ่านการเรียนรู้จากฐานต่าง ๆ ตามวิถีพุทธคลองแดน การอนุรักษ์วิถีชีวิตโดยให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้ร่วมกับชุมชนทำหิน วิถีโหนด นา เล . และกิจกรรมท่องเที่ยวมีระบบการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน แต่ไม่ได้เป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทุกวัดได้ดำเนินการผ่านคณะกรรมการวัดที่ตั้งขึ้นมา ส่วนข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวได้เผยแพร่ไว้ในสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมต่าง ๆ ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวข้อมูลแนะนำแหล่งท่องเที่ยว หรือป้ายสื่อความหมายภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น ทะเลน้อย น้ำตกโตนงาช้าง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา วัดเขาอ้อ วัดเจดีย์งาม วัดสุวรรณคีรี วัดแหลมพ้อ วัดถ้ำเขารูปช้าง สำนักปฏิบัติธรรมแม่ชีสุขชี วัดยางงาม วัดคลองแดน วัดเจ้าเมือง มัสยิดกลางสงขลา

4. การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่า กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม กฎหมายท้องถิ่น กฎหมายประจำชาติและกฎหมายระหว่างประเทศในเรื่องการเก็บเกี่ยว การล่า การแสดง และการค้าสิ่งมีชีวิตจากป่า ทั้งพันธุ์ไม้และสัตว์ แต่กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม และชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดทำข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีทิศทางไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบ

ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้แผนงานวิจัยมีแนวทางการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอให้ใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามแนวคิดทฤษฎีของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ต่อยอดจากกิจกรรมที่เชื่อมกับการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและการท่องเที่ยววัฒนธรรมแต่เน้นให้นักท่องเที่ยวได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งในพื้นที่มีกิจกรรมที่สามารถต่อยอดก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ หรือต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังตัวอย่างแนวทางดังนี้

1. กิจกรรมท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตท้องถิ่นของผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับการเกษตร ได้แก่ เรียนรู้การเย็บตบจาก อยากรู้วิถีประมงต้องลงมือทำ วิถีคนใต้โหนด ประติมากรรมหินทราย ปลีกแสงนือออน นอนดูดาว เฝ้าร้านยอ ปันจักรยาน ทานมื้อเช้าแล้วเฝ้าดู เป็นต้น

2. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอาหารโดยการใช้แนวคิดประสาทสัมผัสทั้ง 5 ในการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งกำเนิดของการผลิตอาหาร การบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมา การทดลองทำอาหาร ภูมิปัญญาของการแปรรูปอาหารโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประกอบด้วย ปลาชนิดต่าง ๆ ไข่ เป็ด กุ้งหัวมัน เป็นต้น ได้แก่ เรียนรู้ภูมิปัญญาการผลิตไข่ในหิน การทำปลาต้ม การแปรรูปประมงอินทรีย์ บ้านช่องฟีน

3. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมที่ได้เรียนรู้ระบบนิเวศของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ศึกษาพันธุ์ไม้ น้ำ ศึกษาพันธุ์นกนานาชนิด ศึกษาพันธุ์บัว ได้แก่ ชมวิว เขานางฟ้าทำประลองยิงปางนุปลูกเมล็ดพันธุ์ป่าศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

4. กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ เป็นกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เข้าถึงความภาคภูมิใจของชาวบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับพื้นที่เกาะสี่เกาะห้ากับการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวง 5. ประกอบด้วย กิจกรรมเรียนรู้ตามรอยเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นต้น

2. ต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ดังนั้นสามารถสรุปผลการประเมินเพื่อรายงานการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยภาพรวมเป็นดังนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายแบบ สามารถสรุปการจัดการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นดังนี้ ชุมชนท่องเที่ยวหรือกลุ่มชมรมท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีหลายกลุ่มสนใจรวมตัวกันทำกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบางกลุ่มยังไม่ได้รับรองจากหน่วยงานราชการ และมีหลายกลุ่มที่จดทะเบียนกับหน่วยงานรัฐ เช่น กลุ่มรัฐวิสาหกิจ อีกส่วนหนึ่งเป็นเป็นกลุ่มแบบมีโครงสร้าง สนับสนุนโดย ผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสงขลาและพัทลุง พัฒนาการจังหวัดพัทลุง อุตสาหกรรมจังหวัดพัทลุง และพาณิชย์จังหวัดพัทลุง บางกลุ่มเป็นกลุ่มแบบมีโครงสร้าง สนับสนุนโดย องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา สามารถสังเคราะห์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกพื้นที่ตำบลเกาะหมาก โดยให้กลุ่มคนที่สนใจพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวนำไปสู่ความยั่งยืนได้เข้าร่วมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อเดินทางไปศึกษาดูงาน มีการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวของพื้นที่เกาะหมากและคัดเลือกฐานทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อนำมาพัฒนาเป็นเส้นทาง โปรแกรมการท่องเที่ยว และ

กิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการฝึกอบรมให้ความรู้จากวิทยากรที่มาจากคณะนักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนหรือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลากหลายคน มีการทดสอบผลการท่องเที่ยว ระยะเวลาที่ผ่านมา 1 ปีก่อให้เกิดกลุ่มท่องเที่ยวต่างๆ เกิดขึ้น

ต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่ตำบลเกาะหมาก ดำเนินการบนพื้นฐานการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนเกาะหมากมีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ ในช่วงแรก ชาวบ้านได้รวมตัวกันทำกิจกรรมเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อศึกษาชุมชนและสำรวจและศึกษาฐานทรัพยากรที่เกี่ยวข้องทะเลสาบ วิถีประมงพื้นบ้าน ต่อมาได้พัฒนาแผนแม่บทชุมชนกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและชายฝั่ง และเพิ่มเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยบูรณาการกิจกรรมที่เกี่ยวข้องการดูแลทรัพยากรประมงชายฝั่งบ้านช่องหิน เพื่อชุมชนอื่นๆ ได้เข้ามาเพื่อศึกษา เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเพื่อสนับสนุนงานด้านการพัฒนาส่วนกิจการด้านท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากมีคนมาศึกษาดูงาน จึงได้คิดนำทรัพยากรท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน มาบริการเพิ่มเติมให้กับคนที่มาศึกษาดูงาน และได้เตรียมแผนในการตั้งรับ เพื่อเรียนรู้กันอย่างมีสติ และมีความตั้งมั่นในหลักการที่ร่วมกันวางไว้ จึงนำได้ร่วมศึกษาค้นหาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทั้งแหล่งทางธรรมชาติและแหล่งที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิต และร่วมการพัฒนาสินค้าพื้นเมืองเพื่อนำไปเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน แกนนำของชุมชน กล่าวว่าชุมชนต้องมี เพื่อวางแผนการพัฒนา ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ข้อมูลองค์กร และพัฒนาการ ศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติและชายฝั่งทะเล ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน และข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และรายรับ-รายจ่าย ซึ่งประเด็นเรื่องรายได้ของชุมชนเป็นเรื่องที่สำคัญ เล่าประสบการณ์การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ได้เสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งขององค์กรเกษตรกร ชุมชน เยาวชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม

โดยรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากนักท่องเที่ยวติดต่อประสานงานทางโทรศัพท์และเดินทางเข้าติดต่อ ณ สถานที่ติดต่อบริเวณศูนย์ประสานงานท่องเที่ยวหรือติดต่อผ่าน Facebook ผ่าน LINE -ของแต่ละชุมชนเกาะหมาก จะผู้ติดต่อประสานงานคอยให้บริการในเรื่องการนำเที่ยวในเส้นทางท่องเที่ยวสำหรับพื้นที่แหล่งของเกาะหมาก ที่สำคัญโดยการเดินทางด้วยเรือ และการเดินเท้าเพื่อชมแหล่งวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน และนอกจากชุมชนยังมีเรือนำเที่ยวชมหมู่เกาะสี่เกาะห้า ชุมชนท่องเที่ยวทั้งกลุ่มได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกาะเสือ และกลุ่มท่องเที่ยวกรวดหิน รักซ์ ดิน เล มีโปรแกรมท่องเที่ยวเป็นวันเดียว (One Day Trip) และโปรแกรมท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน มีที่พักไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวทางกลุ่มนักท่องเที่ยวต้องการอาหารเที่ยงจะมีกลุ่มแม่บ้านคอยเตรียมอาหารได้เช่นกัน

จุดเด่นของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก มีระบบการให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี นอกจากนี้ทางกลุ่มยังมีที่พักสำหรับให้บริการนักท่องเที่ยวอยู่ในรูปของโฮมสเตย์ แต่อย่างไรก็ตามพบว่าระบบการจัดการที่พักเรื่องโฮมสเตย์ของกลุ่มยังไม่มีมาตรฐานมารองรับ มีการดำเนินการโดยคัดเลือกบ้านของชาวบ้านที่มีความพร้อมมาคอยให้บริการนักท่องเที่ยว เรื่องนี้เป็นจุดที่ควรนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาเรื่องโฮมสเตย์และที่พักของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากต่อไป ส่วนประเด็นเรื่องอาหารที่คอย

ให้บริการนักท่องเที่ยว พบว่ากลุ่มนี้มีความพร้อมพอสมควร มีชาวบ้านที่มีฝีมือในการทำอาหาร สามารถให้บริการจัดทำอาหารเลี้ยงนักท่องเที่ยวได้ทั้งมือหลักและมือรอง ส่วนประเด็นที่ทางกลุ่มถือว่ายังเป็นจุดอ่อนคือเรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือตัวสินค้าที่เป็นของฝากของที่ระลึก ทางกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากยังไม่มีสินค้าที่สมาชิกของกลุ่ม โดยเฉพาะสินค้ากลุ่มอาหาร ยังไม่มีสินค้าที่คอยให้บริการนักท่องเที่ยวมากนัก ส่วนสินค้าของที่ระลึกก็มีเพียงแค่เครื่องมือประมงพื้นบ้านจำลองขนาดเล็ก เช่น ไซดักปลา ไม้คอบบริการนักท่องเที่ยว

ในการพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมาก แผนงานงานวิจัยได้ร่วมทำงานร่วมโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการและต่อมาแผนงานวิจัยได้ทำการประเมินซ้ำหลังได้พัฒนาในรอบระยะเวลา 1 ปีสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับดี การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก คนในชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมากมีความรู้ความเข้าใจตามแนวทางการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น และในช่วงท้ายของโครงการวิจัย ชุมชนท่องเที่ยวได้นำผลการวิจัยเข้าสู่กระบวนการวางแผนระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน และความปลอดภัย คณะกรรมการท่องเที่ยวบางชุมชนเช่น พื้นที่บ้านแหลมกรวด บ้านเกาะเสือ ได้พยายามยกเร่งจัดทำระเบียบ กฎ กติกา สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ และกำหนดโครงสร้างการทำงาน แบ่งบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่ชัดเจน โดยมีกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นคนในชุมชน แต่ในช่วงแรกของการดำเนินงานแผนการดำเนินงานที่ยังไม่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคม/วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันบางชุมชนในพื้นที่เกาะหมากมีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต เป็นต้น เปิดให้บริการด้านการท่องเที่ยวในหลายเรื่อง เช่น การล่องเรือในทะเลสาบชมหมู่เกาะสี่เกาะ ชมรักนก ชมนกน้ำ ร่วมกิจกรรมประมงพื้นบ้าน ปั่นจักรยาน ร่วมกิจกรรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนและอื่น ๆ รวมทั้งมีการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง โดยที่ชุมชนเกาะหมากซึ่งได้รับการรับรองจากหน่วยงานภาครัฐ จาก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก และสำนักงานท่องเที่ยว กีฬาจังหวัดพัทลุง การท่องเที่ยวของชุมชนมีการพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากเข้ามาหนุนเสริม นอกจากนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากมีระบบการรักษาความปลอดภัย และการเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว โดยมีแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่มีประสิทธิภาพ ขั้นตอน อุปกรณ์ และมาตรการรองรับกรณีฉุกเฉิน

ชุมชนมีการวัดระดับความพึงพอใจในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูล และนำข้อมูลมาวิเคราะห์วางแผนการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ชุมชนมีระบบสื่อความหมายที่ได้รับการพัฒนาและสามารถถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชน ชุมชนมีเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัย ชุมชนมีวิธีและเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชน แต่ยังคงขาดการติดตามประเมินผล ระบบตรวจสอบ และการรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ

การประเมินในช่วงปลายปีพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากได้เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในวางแผน ออกแบบ พัฒนาการท่องเที่ยว และให้คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนมีการจัดสรรรายได้ที่เกิดจากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว เช่น ไข่ในหิน ปลาแห้ง ผลิตภัณฑ์กลุ่มของฝากของระลึก หลายรายการ การจัดสรรพื้นที่จัดจำหน่ายให้กับคนในชุมชนเปิดเป็นตลาดนัดชุมชน มีการเปิดตลาดในวันอาทิตย์ การท่องเที่ยวของชุมชนยังเริ่มที่ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ วางแผนการท่องเที่ยว แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเท่าที่ควร เช่น เด็ก สตรี คนชรา คนพิการ และคนกลุ่มน้อยต่าง ๆ

การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม

ชุมชนเกาะหมากมีศูนย์บริการท่องเที่ยว ที่บ้านแหลมกรวด กลุ่มกรวดหินรักษ์ดินเล และบ้านเกาะเสือ 3 จุด โดยเฉพาะกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากที่บริเวณบ้านแหลมกรวด มีการจัดการข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมนำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว โดยนำวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และความเป็นอยู่ของผู้คน เช่น แปปลาชุมชน การทำตาลโตนด การทำหลังคาจากใบ เป็นต้น นำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนเริ่มคิดและเริ่มแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้องแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แต่ยังขาดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัจจุบันบางชุมชนได้ยกร่างและวางกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด และข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นดีสมควร สามารถอธิบายให้กับนักท่องเที่ยว และชุมชนสามารถขอความร่วมมือจากนักท่องเที่ยวให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม แต่ยังขาดข้อบังคับการควบคุมพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยว

การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อม

การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ พบว่าชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืนน้อยและมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย รวมถึงยังขาดมีการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ อันได้แก่ ที่อยู่อาศัยของ สัตว์น้ำ และขาดการระบุความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อม ระบบการแก้ปัญหาความเสี่ยงกับสิ่งแวดล้อม และขาดระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่เกาะหมากมีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพปานกลาง คนในชุมชนเริ่มคำนึงถึงการอนุรักษ์ และ ดูแลรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้ไม่ถูกทำลายหรือลดคุณค่าลงจากกิจกรรมท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมีการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกาของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในอนาคตอันใกล้จะขอควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนในจุดที่เปราะบางและจุดเสี่ยง เช่น พื้นที่ที่เป็นอยู่อาศัยของนกน้ำ

ชุมชนได้มีการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนในการรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชน มีการส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมและการเป็นสมาชิกท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชนมีการทำงานร่วมกับภาคีต่าง ๆ จากภาครัฐและภาคเอกชนที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืนแต่ยังไม่ได้มีกิจกรรมให้หน่วยงานภายนอกและคนในชุมชนได้เข้ามาตรวจสอบ ผลกระทบที่มาจาก การท่องเที่ยว และโดยภาพรวมกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากมีความเข้มแข็งที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากมีผู้นำที่มีความรู้และเสียสละ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนได้เข้าเพื่อพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวของตัวเองนำไปสู่ความยั่งยืน

3. ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หลักการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับพัฒนาสมรรถนะที่พึงประสงค์ของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยตระหนักว่าแนวทางการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนได้อย่างเป็นองค์รวม จากการวิจัยนี้สังเกตเห็นได้ว่าหน่วยงานภาครัฐมุ่งเน้นการพัฒนาเชิงโครงสร้างเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น การพัฒนาถนนป้ายบอกทาง อาคารขายของที่ระลึก เป็นต้น จึงละเลยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยวของชุมชนที่เป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นแกนหลักที่สำคัญที่นำไปสู่ความยั่งยืน โดยเฉพาะการมองข้ามการพัฒนาสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้กับสมาชิกของชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยวในชุมชน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐ และสมาชิกของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน

ข้อเสนอแนะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวที่จะไปสู่ความยั่งยืน เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 1) เรียนรู้ตามความต้องการ ไม่ใช่การบังคับ 2) เรียนรู้เพื่อนำมาใช้ปฏิบัติงานเฉพาะหน้าในขณะนั้น 3) เรียนรู้เพื่อมุ่งวิธีการปฏิบัติจริง มากกว่าการเรียนรู้ทฤษฎี 4) เรียนรู้โดยเชื่อมโยงวิธีการปฏิบัติงานให้เข้ากับประสบการณ์ที่สะสมไว้อย่างมากมาย 5) เรียนรู้โดยการชี้ให้เห็นปัญหาที่ทำให้คิดได้เองจนเกิดการยอมรับมากกว่าเรียนรู้จากการสอน 6) เรียนรู้ด้วยการมีส่วนร่วมอภิปราย และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในระยะยาวและเกิดการพัฒนาสมรรถนะทั้ง 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และคุณลักษณะ (Attribute) ได้อย่างแท้จริง และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องประยุกต์ใช้และผสมผสานกระบวนการเรียนรู้หลายหลายวิธีการ เช่น การเรียนรู้จากการฟังการบรรยาย (Lecture) เพื่อให้เกิดสมรรถนะในระดับความรู้ (Knowledge) การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในอบรมเชิงปฏิบัติการ (Active learning) เพื่อให้เกิดสมรรถนะในระดับทักษะ (Skills) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) การเรียนรู้จากการได้รับประสบการณ์จริง (Experiential learning) อันจะทำให้เกิดสมรรถนะในระดับทักษะ (Skills) ที่สามารถลงมือปฏิบัติงานได้จริง

ดังนั้นข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเน้นที่สมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 1) สมรรถนะด้านการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน 2) สมรรถนะด้านการสนับสนุนเศรษฐกิจต่อชุมชน 3) สมรรถนะด้านการลดผลกระทบต่อชุมชน

ท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรม 4) สมรรถนะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และ 5) สมรรถนะด้านการให้บริการอย่างประทับใจ

จากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ทำให้ตระหนักถึงกระบวนการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนนั้น เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้ง เพื่อพัฒนาสมรรถนะให้ทันกับยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ชุมชนควรได้รับการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวของชุมชน ตลอดจนการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้วยตนเอง ดังนั้นโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะของชุมชนควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และนอกจากที่กล่าวข้างที่ประชุมจากหลากหลายเวทีต้องการยกระดับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนของจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา เพื่อยกระดับให้ชุมชนให้แก่งขึ้น มีความรู้ ทักษะ ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และมีความจำเป็นที่ต้องสร้างเครือข่ายระดับจังหวัด และระดับรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ต่อไป และนอกจากนี้ในเวทีต่าง ๆ มีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเร่งดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

4.แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แผนงานวิจัยใช้กระบวนการคิดแบบยั่งยืน โดยให้ความสำคัญสมาชิกท่องเที่ยวชุมชนหรือคนในชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา รากฐานของการพัฒนา คือ กระบวนการคิดแบบยั่งยืนของคน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จากผลการวิจัยในตอนเริ่มต้นตรวจประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพบว่า ชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญอยู่ในระดับปานกลางและระดับน้อย ที่เป็นเช่นนี้จากประชุมและสัมภาษณ์แกนนำชุมชน 28 ชุมชน กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าโดยส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อเป้าหมายด้านเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจ คำนึงความเปลี่ยนแปลงที่มีกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และที่ผ่านมาชุมชนรอบพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้ง 3 จังหวัดพยายามพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและหาทางทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักแหล่งเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเพื่อก่อให้เกิดเม็ดเงินจากทางท่องเที่ยวเป็นช่องทางในการเพิ่มรายได้จากภาคเกษตรและหรืองานอาชีพประมงพื้นบ้านหรือการแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนเพียงเท่านั้น ต่อมาในระยะ 1-2 ปี ที่ผ่านได้ชุมชนได้พัฒนาบนกระบวนการคิดแบบยั่งยืนเพิ่มมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากเพราะหลายชุมชนมีฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่เปราะบาง เช่น บริเวณทะเลสาบสงขลาที่มีนกนางแอ่น มีสัตว์น้ำเศรษฐกิจ พันธุ์พืช หรือพันธุ์ไม้หายาก และหลายชุมชนมีอัตลักษณ์วิถีชีวิตที่หาชมได้ยาก หากมีชุดความรู้และระบบการคิดการท่องเที่ยวของชุมชนแบบยั่งยืน จะทำให้เกิดผลต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและส่งผลกระทบต่อสร้างรายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น และมีภูมิคุ้มกันทางสังคมที่รู้เท่าทันสิ่งที่เกิดตามจากการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่หรือชุมชนต่าง ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แผนงานวิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสังเคราะห์ผลการวิจัยโครงการย่อยทั้ง 3 โครงการ ดังนั้นเพื่อได้องค์ความรู้ที่เป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คณะผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบกิจกรรมการ

ที่ยาวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ต้นแบบที่ชุมชนเกาะหมาก และทดสอบก่อน-หลังในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยใช้แนวทางชุมชนต้นแบบคือชุมชนคลองแดน ชุมชนท่าหิน และชุมชนเขายัสสน ที่ดำเนินจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเครือข่ายและสมาชิกของเครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมากได้เรียนรู้ความสำเร็จ และนำกลับมาพัฒนาเป็นต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและสร้างกลไกและเครือข่ายชุมชน และระดับระดับตำบลเกาะหมาก

ชุดความรู้ที่ได้ที่เป็นแนวทางพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก มีกลไกการพัฒนาถือเป็นหัวใจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีความจำเป็นต้องสร้างขึ้นในพื้นที่ให้ได้ เพราะกลไก เป็นฟันเฟืองตัวหลักในการทำงานเป็นวิธีการทำงานที่ต้องอาศัยพื้นฐานการมีส่วนร่วมของคน ที่ต้องมาทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย กลไกเป็นรูปแบบความร่วมมือกันทำงาน เพื่อสร้างระบบการพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลง กลไกการพัฒนาพัฒนาต้นแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก ที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ได้เริ่มต้นจากเวทีการประชุมและเวทีเสวนาทิศทางเพื่อพัฒนาต้นแบบการจัดการ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก โดยมีภาคีเครือข่ายที่สำคัญ ดังนี้ องค์การบริหารตำบลเกาะหมาก กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก กลุ่มประมงอินทรีบ้านช่องพิน กลุ่มกรวดหินรักดินเล กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเกาะเสือ กลุ่มผู้ประกอบการที่พัก ผู้ประกอบการร้านอาหาร ผู้ประกอบการจำหน่ายของฝากของที่ระลึก และคณะนักวิจัย รวมถึงภาคีเครือข่ายภาคประชาชนที่สนใจเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวของพื้นที่เกาะหมาก

ตลอดระยะเวลา 1 ปี ของโครงการวิจัยครั้งนี้ ได้จัดทำแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และออกแบบกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และนำไปสู่การสร้างกลไกการพัฒนา ที่มีความเป็นมาดังนี้ กล่าวคือในกิจกรรมการวิจัย ได้ดำเนินงานโดยเฉลี่ยมีการพบกลุ่มในภาคีเครือข่าย โดยเฉลี่ย 2 เดือน 1 ครั้ง กิจกรรมการวิจัยที่ได้ออกแบบไว้ก่อให้เกิดการพัฒนากลไกและการสร้างเครือข่าย โดยที่คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดการสร้างกลไกและเครือข่ายการทำงานลักษณะนี้เป็นวิธีการทำงาน ที่ได้รับความนิยมทั้งในภาคธุรกิจและในการพัฒนาสังคม กลไกและเครือข่ายเป็นรูปแบบความร่วมมือในการทำงานซึ่งได้นำมาประยุกต์กับพื้นที่เกาะหมากเพื่อให้เกิดการพัฒนาเพื่อรองรับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยจะนำแนวคิดนี้เข้ามาขับเคลื่อนเพื่อการการพัฒนาเชิงพื้นที่ ดังนั้นในการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเกาะหมาก คณะผู้วิจัยได้ดำเนินงานดังนี้

คณะผู้วิจัยร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่เกาะหมากได้ร่วมกันพัฒนาเครือข่ายและกลไกการพัฒนาเมืองเกาะหมาก พร้อมกันนี้ได้จัดทำกระบวนการเพื่อนำไปสู่เป้าหมายจากลงพื้นที่เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกาะหมากอย่างยั่งยืน สามารถพัฒนาตัวเองหรือโมเดลการพัฒนากลไกและเครือข่ายท่องเที่ยวเกาะหมากอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบดังนี้ 1) วิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม 2) การปรับเปลี่ยนแนวคิด 3) สร้างความรู้และเรียนรู้ร่วมกัน 4) พัฒนาตนเอง ชุมชน องค์การ 5) กลไกและเครือข่าย นำไปสู่การจัดการ

การสร้างกลไกและเครือข่ายที่จะไปสู่การจัดการที่ด้วย 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนราชการ ภาคเอกชน ชุมชน และสถาบันการศึกษา

1.ส่วนราชการ

ส่วนราชการประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพัทลุง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอปากพะยูน สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพัทลุง เป็นต้น ส่วนหน่วยงานระดับพื้นที่ประกอบไปด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก

2.ภาคเอกชน

ภาคเอกชนประกอบด้วย มีเครือข่ายผู้ประกอบการ ที่พัก ร้านอาหาร และเครือข่ายผู้ประกอบการ นำเที่ยวนอกพื้นที่เกาะหมาก เช่นสมาคมส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา สมาคมไทยธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.ชุมชน

ชุมชนในพื้นที่เกาะหมาก ประกอบด้วย 1.ชุมชนแหลมกรวด 2) ชุมชนเกาะเสือ 3) ชุมชนหัวหิน (กลุ่มกรวดหินรักษัดินเล) 4) ชุมชนช่องฟีน 5) ชุมชนเขาชัน

4.สถาบันการศึกษาและ หน่วยงานวิจัย

ประกอบไปด้วย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และโรงเรียนมัธยมเกาะหมาก

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับพื้นที่หรือฐานทรัพยากร ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของพื้นที่ตนเอง ต่อมาได้รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น และเกิดการก่อสร้างตัวกลไกใหม่ ๆ ขึ้นมากในแต่ละจุด เช่น เกิดกลุ่มท่องเที่ยวกรวด หิน รักษัดินเล เกิดตลาดนัดชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนเกาะหมาก ชุมชนท่องเที่ยวบ้าน เกาะเสือ ชุมชนประมงอนุรักษ์บ้านช่องฟีน และทดลองจากกิจกรรมการวิจัย ในแต่ละช่วงไข่คุณค่า โดยมีภาคีเครือข่ายระดับจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกลุ่มย่อยเหล่านี้ได้เข้าร่วมเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดพัทลุง และภาคประชาชนได้เข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

คณะผู้วิจัยได้พัฒนาต้นแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่เกาะหมาก เป็นรูปแบบทางสังคมที่ภาคีในเครือข่ายโดยเปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือองค์กร เพื่อการแลกเปลี่ยนสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวและทำงานร่วมกันเครือข่ายและเครือข่ายสร้างให้มีความถี่ของการทำกิจกรรมที่ ก่อให้เกิดกลุ่ม องค์กร หรือบุคคล ทั้งนี้เพื่อมีวัตถุประสงค์ในการแลกเปลี่ยน ทำกิจกรรม ระหว่างองค์กร สมาชิก การจะสร้างให้เกิดเครือข่าย นั้นจำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันมาก่อนหน้านี้จะทำความ ตกลงกันเป็นองค์กรเครือข่ายการสร้างเครือข่ายอาจปรากฏในรูปของการจัดตั้งองค์กรใหม่ในการใช้ เครือข่ายเป็นกลยุทธ์ในการทำงานภาระสำคัญมิได้อยู่ที่การสร้างเครือข่ายเท่านั้นแต่ยังเป็นการทำนุ บำรุงรักษาเครือข่ายด้วยการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพให้ปฏิบัติการบรรลุเป้าหมายตลอดจน พัฒนาเครือข่ายให้ก้าวไปสู่การทำงาน ร่วมกัน และที่สำคัญเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้คัดเลือกพื้นที่สำหรับการพัฒนาในพื้นที่เกาะหมาก ดังนั้นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายควรกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชุมชนท่องเที่ยวและกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยมีระยะเวลา 3-5 ปี มีเป้าประสงค์ที่สำคัญ 3 เรื่องใหญ่ ได้แก่ 1) แนวทางการจัดการต้องกำหนดเป็นยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับการพัฒนาระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อนำยุทธศาสตร์นี้ส่งต่อไปให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดเป็นนโยบายยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดพัทลุงต่อไป 2) มุ่งเน้นพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นฐานทรัพยากรทางธรรมชาติ อัตลักษณ์และวิถีชีวิต ให้เห็นเป็นรูปธรรมภายในระยะเวลา 1-3 ปี 3) ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และเร่งสร้างกลไกในการขับเคลื่อนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสูงโดยสร้างภาคีส่วนร่วมระหว่างจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ให้เกิดการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในทุกระดับให้มีความผูกพันมีมิติที่ชัดเจนและก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทุกระดับให้มีความเชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับนโยบายและภาคีชุมชนท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มือถือ อินเทอร์เน็ต เป็นเครื่องมือการเรียนรู้และเครื่องมือทางการตลาดเพื่อติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

จากผลการศึกษาที่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยภาพรวมของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พบว่าพื้นที่หรือชุมชนที่มีความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3 ชุมชนได้แก่ชุมชนท่องเที่ยวเขาชัยสน ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน และชุมชนท่องเที่ยวท่าหิน ทั้ง 3 ชุมชนมีผลงานด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดดเด่นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม และชุมชนมีการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างเห็นได้ชัดเจน บางชุมชนเช่น ชุมชนท่องเที่ยวคลองแดน สามารถสร้างได้ปีละมากกว่า 14 ล้านบาท ทั้ง 3 ชุมชนในด้านสังคม การท่องเที่ยวไม่ส่งผลกระทบต่อด้านลบ หลายชุมชนสภาพสังคมที่เคยเจ็บเหงาหรือบางชุมชนรกร้างไปแล้ว แต่การท่องเที่ยวเข้าไปส่วนช่วยทำให้ชุมชนกลับมามีชีวิตชีวา มีสีสัน โดยเฉพาะชุมชนคลองแดน การท่องเที่ยวได้ฟื้นฟูวัฒนธรรมและระบบสังคมคนคลองแดนขึ้นมาใหม่ และหลายคนที่เคยละทิ้งถิ่นฐานก็ได้กลับยังพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง ส่วนในด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าทั้ง 3 ชุมชนได้ให้ความสำคัญสร้างความตระหนักให้ทั้งกับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาช่วยดูแลรักษาและปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ชุดความรู้ที่ได้เดินทางศึกษาดูงานทั้ง 3 ชุมชน แผนงานวิจัยครั้งนี้ได้สังเคราะห์และต่อมานำกลับมาพัฒนาต้นแบบพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเกาะหมาก ชุดความรู้นี้ควรขยายผลไปสู่กลุ่มเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในระยะต้นที่เร่งด่วน ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวและจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อวันหรือต่อครั้ง การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีความจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) จากพื้นที่ในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อเชื่อมโยงไปยังพื้นที่ทะเลฝั่งอ่าวไทย จากจังหวัดตรัง กระบี่ พังงาและภูเก็ต โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ ต้องการให้เกิดการ

กระจายตัวของนักท่องเที่ยวและเกิดการกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่นบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและควรคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

สำหรับข้อเสนอเพื่อเกิดการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมากในระยะ 3-5 ปี เป็นดังนี้ คือ 1) การปรับเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการวางรากฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเกาะหมากที่เน้นการสร้างพันธมิตรแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวให้รู้จักกันระหว่างชุมชนและผู้ประกอบการท่องเที่ยวมากขึ้นเพื่อร่วมคิดร่วมทำให้เกิดการบูรณาการ 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ชุมชนท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง 2) การกำหนดแนวทางการบริหารจัดการหรือการจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเกาะหมากอย่างยั่งยืน ต้องใช้ความต้องการและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นปัจจัยทางการตลาดเพื่อเป็นตัวตั้งต้นให้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์โครงการพัฒนารวมถึงการพัฒนากิจกรรมอย่างยั่งยืนที่จะเกิดการปฏิบัติและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว 3) แนวทางการบริหารจัดการที่กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ควรอยู่บนพื้นฐานที่สามารถวัดความสำเร็จในเชิงปริมาณได้ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น จำนวนรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น และควรวัดจากการรับรู้ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะหมาก เช่น การรับรู้เรื่องแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) การขับเคลื่อนการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณระยะยาวทั้งงบประมาณจากส่วนกลาง งบประมาณกลุ่มจังหวัด งบประมาณจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและงบประมาณสนับสนุนผ่านกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้หน่วยงานที่มีงบประมาณในการบูรณาการอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

นอกจากมีข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่เกาะหมาก

สำหรับข้อเสนอแนะในครั้งนี้อาจอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินกิจกรรมของโครงการนี้โดยจะเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมากและสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพัทลุงในประเด็นเรื่องการพัฒนาแหล่ง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในประเด็นต่าง ๆ เป็นหลักสำคัญดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งดึงดูดในแหล่งท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบสำคัญตามที่ได้กล่าวมาและนอกจากแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เดียว การเชื่อมต่อเส้นทางด้านการท่องเที่ยวระดับชุมชน และรอบเกาะหมาก ซึ่งสามารถเชื่อมต่อได้ทั้งในระดับพื้นที่ระดับจังหวัด ในเรื่องของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสร้างเครือข่ายการพัฒนาการท่องเที่ยว และมีข้อเสนอแนะเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ซึ่งการศึกษาเชิงพื้นที่นั้นสามารถศึกษาเชื่อมโยงพื้นที่ได้อีกหลายเส้นทางและหลายโปรแกรม

กิจกรรมด้านการท่องเที่ยว พบว่าในพื้นที่รอบเกาะหมาก มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายที่สามารถนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอว่าควรศึกษาและใช้ความคิดสร้างสรรค์ที่หลากหลายที่เสนอรูปแบบกิจกรรมที่เป็นทางเลือกในแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับบริบทที่เหมาะสมของแต่ละชุมชนนั้นๆ ซึ่งในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนั้นกิจกรรมที่เหมาะสมจะเป็นในลักษณะของกิจกรรมร่วม หรือให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมซึ่งนำเสนอตัวอย่างในทุกบทความ เช่น กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมทำโฮมสเตย์ กิจกรรมการแปรรูปใช้ในหิน ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มได้โดยมีนักท่องเที่ยวมาเป็นชาวบ้านในการสื่อความหมาย การจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบแพ็คเกจ การจับจ่ายซื้อ

สินค้า เชิงธรรมชาติ เชิงนิเวศ หรือเชิงศึกษาเรียนรู้ การพัฒนาให้เกิดมัคคุเทศก์ และยุวมัคคุเทศก์เพื่อนำเที่ยวในชุมชนท่องเที่ยวเกาะหมากได้ เป็นต้น

ในด้านที่พัก การพัฒนาที่พักในชุมชนในรูปแบบโดยเฉพาะโฮมสเตย์ ซึ่งเป็นดำเนินการการควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวในชุมชน แนวคิดนี้ซึ่งได้รับความนิยมในระยะ 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมา และเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ และเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีการจัดการอย่างเป็นระบบและเป็นที่ยอมรับซึ่งสามารถดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการชุมชนได้

การมีสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะขั้นพื้นฐานเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญ ควรมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานคือ ถนนที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ทางกายภาพ ความสะอาดเป็นสิ่งสำคัญ การจัดโซนพื้นที่ของสิ่งอำนวยความสะดวก มีสถานที่พักผ่อน ปรับถนนที่มีอยู่แล้วให้พร้อมใช้ มีห้องน้ำบริการรวมถึงศูนย์ข้อมูลชุมชนและรวมถึงสถานที่ละหมาด

การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่ง และสามารถสร้างภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยวให้แก่พื้นที่เกาะหมากได้ ซึ่งการจัดการด้านการท่องเที่ยวควรคำนึงถึง

ข้อเสนอแนะด้านการวิจัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้ผู้วิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจ และคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประเด็นที่ 1) นำความรู้ที่ได้จากการอบรม ศึกษาดูงาน และต้นแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเกาะหมาก ถ่ายทอดเทคโนโลยีจากการวิจัยไปสู่ชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ รอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 2) วิจัยพัฒนาระบบสื่อความหมายของกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) วิจัยเพื่อสร้างกลไกการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายระดับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2557). รายงานสถานะการท่องเที่ยวไทย . กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2543). โครงการศึกษาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทงาน ประเพณีและกิจกรรมพิเศษเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- คันธรส พวงแก้วและคณะ. (2552). ศึกษาการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล. รายงานวิจัย. กองทุน สนับสนุน การวิจัย (สกว).
- แคล้ว ทองสม. (2526). แนวทางพัฒนา ทะเลสาบสงขลา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ. รายงานวิจัย.
- จิราภรณ์ นวลทอง. (2553). ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง. รายงานวิจัย.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. (2548). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชัยรัตน์ จุสปาโล และคณะ. (2560). การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภายใต้อัตลักษณ์และวิถีของ ท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา. รายงานวิจัย. สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชัยรัตน์ จุสปาโลและคณะ. (2560). ศักยภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวของธุรกิจและชุมชนในพื้นที่ลุ่ม น้ำทะเลสาบสงขลา: นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย.
- ดรชณี เอมพันธุ์. (2546). เอกสารประกอบการสอน วิชาการจัดการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2557). การวิจัยและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยใช้วัดเป็นฐานการ เรียนรู้และท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดนครปฐม.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 1. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์
- ปรัชญากรณ์ ไชยคช. (2554). รูปแบบการท่องเที่ยวชนบท กรณีศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา International Journal of Management & Information Systems – Second Quarter 2012 Volume 16, Number 2.
- ประยูร ศรีประสาธน์. 2542. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานของคณะกรรมการการศึกษา ประจำโรงเรียนประถมศึกษา. ปทุมธานี : รายงานการวิจัย,มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บุษกร ถาวรประสิทธิ์. (2550). แนวทางการพัฒนาระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยวรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. รายงานวิจัย.
- บุษกร ถาวรประสิทธิ์. (2554). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณลุ่มน้ำ ทะเลสาบสงขลา. รายงานวิจัย.

- ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ. (2550). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา การท่องเที่ยวทางน้ำ
ชุมชนริมคลองเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร /ประกอบศิริ ภัคดีพินิจ. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประมาณ เทพสงเคราะห์และจรินทร์ เทพสงเคราะห์. (2554). ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืนของชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ฝั่งตะวันตก. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยทักษิณ
- ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร และกำพล มีสวัสดิ์. (2548). การประสานข้อมูลและเครือข่ายการท่องเที่ยว ใน
ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรอบลุ่ม ทะเลสาบสงขลา . รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยสงขลา
นครินทร์
- ปรัชญากรณ์ ไชยคช. (2554). รูปแบบการท่องเที่ยวชนบทในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา . รายงานวิจัย.
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- พจนา สวนศรี. (2546). คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ : โครงการท่องเที่ยวเพื่อ
ชีวิตและธรรมชาติ.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : [http://
www.thailabour.org/thai/news/47120601.html](http://www.thailabour.org/thai/news/47120601.html). 25 มกราคม 2547.
- ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิดและคณะ. (2553). ระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้
และเชิงสร้างสรรค์ : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ : รายงานการวิจัย.
โฆงเจียม จ.อุบลราชธานี.
- มณฑารพ ยมาภัย และคณะ (2554) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณ
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา . รายงานวิจัย
- วิชานันท์ ผ่องศรี และ สมพงษ์ ธงไชย. (2550). การสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการพื้นที่
อำเภอโฆงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี, รายงานวิจัย.
- วิจิต นันทสุวรรณ และจำนงค์ แรกพินิจ. " บทบาทของชุมชนกับการศึกษา ". รายงานการศึกษา
วิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี , 2541.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2546).การบริหารและจัดการเทศบาลในยุคปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
โฟร์เพช , ธิญญา อุไรรัตน์. (2554). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณ ทะเลสาบ
สงขลา . รายงานวิจัย.
- สุธาทิพย์ เข้มน้อย. (2554). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน :
กรณีศึกษา : ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมชาย เลี้ยงพรพรรณ. (2542). การศึกษาแหล่งทรัพยากรนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน
บริเวณทะเลน้อย ทะเลหลวง และ ทะเลสาบสงขลา. รายงานวิจัย.
- สุธี วรประดิษฐ์. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชน (ออนไลน์). แหล่งที่มา :
http://52011310474.blogspot.com/2012/04/blog-post_30.html
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดระนอง. (2560). คู่มือกระบวนการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว
จังหวัดระนอง จังหวัดระนอง.สืบค้น www.ranong.go.th/wpmqa/pdf/travel.doc วันที่ 26
เมษายน 2560
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์. (2547) “การศึกษาทางเลือกของชุมชน”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- 27 (4) : 18 – 23. (มิถุนายน – สิงหาคม 2547).
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล และชัยรัตน์ จุสปาโล. (2555). “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล.” เอกสารประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2555 โดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ร่วมกับ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตราภรณ์ จุสปาโล และชัยรัตน์ จุสปาโล. (2553). “รูปแบบการจัดการเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อการเรียนรู้และเชื่อมโยงในอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 5 จังหวัดในภาคใต้ : นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล และสงขลา. รายงานวิจัย. กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- สุพาดา สิริกิตตา. (2556). การท่องเที่ยวสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนเพื่อตอบสนองต่อช่วงว่างระหว่างความคาดหวังและการรับรู้ของนักท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่โขงตอนบน: กรณีศึกษา ประเทศไทย (เชียงราย/เชียงใหม่) สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า (เชียงใหม่) สาธารณรัฐประชาชนจีน (เชียงรุ่ง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- อภิญา กังสนารักษ์. (2544). รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิภาพระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- อุษาวดี พลพิพัฒน์. (2545). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย. จุลสารการท่องเที่ยว 21,4 (ตุลาคม- ธันวาคม): 38-48.
- อาทิตย์ยาพร อรุณพิพัฒน์พงศ์. (2554). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม /อาทิตย์ยาพร อรุณพิพัฒน์พงศ์.ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรนุช โกศล และโชคชัย สุทธาเวช. (2557). การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่4 ฉ1,ก.ย.56-ก.พ.57.
- GLOBE '90. (1990). An Action Strategy for Sustainable Tourism. Ottawa: Tourism Canada. Nature-based tourism destinations. Environmental). Universality.
- Lindroth, K., Ritalahti, J., & Soisalon-Soininen, T. (2007). Creative tourism in destination development. *Tourism review*, 62(3/4), 53-58.
- Raymond, C. (2007). Creative tourism New Zealand: The practical challenges of developing creative tourism. *Tourism, creativity and development*, 145-157.
- Richards, G. (2008). Creative tourism and local development. In *Santa Fe International Conference on Creative Tourism, September*.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of tourism research*, 38(4), 1225-1253.
- Richards, G., & Wilson, J. (Eds.). (2007). *Tourism, creativity and development* (Vol. 10). Routledge.

- Landry, C. (2012). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. Earthscan.
- Huybers, T., & Bennett, J. (2003). Environmental management and the competitiveness of and Resource Economics, 24(3),
- Dymond, S. J. (1997). Indicators of Sustainable tourism in New Zealand: A local government perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 5(4), 279-293.
- Stipanovic, C., & Rudan, E. (2014). Development concept and strategy for creative tourism of the Kvarner destination. In *Faculty of Tourism and Hospitality Management in Opatija. Biennial International Congress. Tourism & Hospitality Industry* (p. 507). University of Rijeka, Faculty of Tourism & Hospitality Management.
- Unesco. (2006). *Toward sustainable strategies for creative tourism discussion report of the planning meeting for 2008*. International conference on creative tourism Santa Fe, New Mexico, USA October 25-27, 2006.
- Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University, 1981.
- Fornaroff, A. *Community involvement in Health System for Primary Health Care*. Geneva : World Health Organization, 1980.
- Koufman, H.F. *Participation Organized Activities in Selected Kentucky Localities*. Agricultural Experiment Station Bulletins. March, 1949.
- Oakley, P. *Approaches To Participation In Rural Development*. Geneva : International Office, 1984.
- Reeder, W.W. (1974). *Some Aspects of The Information Social Participation of Farm Families in New York State*. New York : Unpublished Ph.D Dissertation, Cornell University.
- United Nations. (1981). *Department of International Economic and Social Affairs. Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and National Development*. Report of The Meeting for The Adhoc Group of Experts. New York : United Nations,

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสันทนากลุ่มการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แบบแบบสนทนากลุ่มการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ชื่อชุมชน.....
 สถานที่ตั้ง.....
 ผู้บันทึก (ชื่อ/สกุล).....โทรศัพท์.....
 .Email:
 วัน/เดือน/ปี (การบันทึกข้อมูล).....

กิจกรรมท่องเที่ยว	รายละเอียด	สรุปประเด็นสำคัญ

ภาคผนวก ข

แบบแบบสันทนากลุ่มการบริหารจัดการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

แบบประเมินการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

แบบประเมินการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนให้ได้มาตรฐานสามารถแข่งขันได้ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การตรวจเยี่ยมชุมชนท่องเที่ยว การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีการแบ่งเป็น 5 หมวดดังนี้

การบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การตรวจเยี่ยมชุมชนท่องเที่ยว การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีการเกณฑ์ประเมินแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ GSTC 4 ด้าน คือ 1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ 3) การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ และ 4) การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ

1.ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

1) ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรหรือคณะกรรมการเพื่อรับผิดชอบดำเนินงานเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

2) ชุมชนมีการวางแผนระยะยาว มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแผนการดำเนินงานในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพการดำเนินงาน และความปลอดภัย

3) ชุมชนมีการจัดทำระเบียบ กฎ กติกา สำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่างๆ โดยได้รับการยินยอมและความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น

4) ชุมชนมีโปรแกรมการท่องเที่ยว เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น มีความสวยงามทางทัศนียภาพ เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรม เป็นต้น

5) การท่องเที่ยวของชุมชนมีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย

6) ชุมชนมีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข/ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

7) ชุมชนมีระบบการรักษาความปลอดภัยและมีวิธีการจัดการด้านความปลอดภัยด้านชีวิตและทรัพย์สินสำหรับนักท่องเที่ยว

8) การเตรียมความพร้อมรับมือกรณีฉุกเฉิน มีแผนรับมือเมื่อเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับนักท่องเที่ยว มีระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการพัฒนาทักษะการปฏิบัติงานสำหรับบุคลากรเป็นอย่างไร

9) การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ชุมชนมีสื่อที่เพื่อการเผยแพร่/ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความเป็นจริง

10) ชุมชนไม่มีการติดตามประเมินผล มีระบบตรวจสอบประเมินผลและรายงานต่อสาธารณะในประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และมรดกทางวัฒนธรรม

2. การเพิ่มผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเจ้าของสถานที่และการลดผลกระทบเชิงลบ

1) คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในวางแผน ออกแบบ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2) คนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน

3) การท่องเที่ยวของชุมชนมีส่วนทำให้เกิดการจ้างงาน และ มีส่วนทำให้อำเภอให้เกิดการกระจายได้ไปสู่ชุมชน เช่น ร้านอาหาร ที่พัก การจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

4) ส่วนราชการหรือภาคเอกชนให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภค - สาธารณูปการ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทำให้เศรษฐกิจในชุมชนขยายตัว สร้างรายได้ให้กับชุมชน

5) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและวางแผนการท่องเที่ยว เปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงแนวทางการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

6) การท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน นักท่องเที่ยวตระหนักและเคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. การเพิ่มผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน นักท่องเที่ยว วัฒนธรรม และการลดผลกระทบเชิงลบ

1) การท่องเที่ยวชุมชนได้นำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ นำเสนอผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยว

2) การท่องเที่ยวชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษา ป้องกัน ฟื้นฟู ทรัพยากรทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

3) กิจกรรมท่องเที่ยวมีแนวทางในปฏิบัติตัวในสถานที่ท่องเที่ยวที่มีผลต่อความรู้สึกด้านจิตใจ และความศรัทธา

4.) ชุมชนท่องเที่ยวมีแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การปกป้องแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

5) มีการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ หรือกรอบกติกาของ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด

6) ชุมชนไม่มีการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวอันไม่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด

7) ชุมชนมีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ใช้บริการพร้อมมีคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

8) การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว มีรูปแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและอนุรักษ์วัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพ

9) ชุมชนมีศูนย์บริการท่องเที่ยว

4.การเพิ่มผลประโยชน์ให้สิ่งแวดล้อมและผลกระทบด้านลบ

1) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้แก่คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว

2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่มีการระบุความเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อมและมีระบบการแก้ปัญหาความเสี่ยงกับสิ่งแวดล้อม

3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่มีระบบการควบคุมและดูแลผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม

4) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการปฏิบัติตามกฎหมายหรือกฎระเบียบ กติกา ของการท่องเที่ยวชุมชนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5) การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่มีการปกป้องสิ่งแวดล้อมที่เปราะบาง มีระบบในการตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีความเปราะบาง เช่น เป็นแหล่งอาศัยของหรือขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์ เป็นต้น

6) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

7) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติผ่านการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างยั่งยืน

8) การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่ได้เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกและคนในชุมชนได้เข้ามาตรวจสอบผลกระทบที่มาจาก การท่องเที่ยว

ภาคผนวก ค

แบบแบบสันทนาการกลุ่มการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ชื่อชุมชนท่องเที่ยว.....
 สถานที่ตั้ง.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์ 1โทรศัพท์.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์ 2โทรศัพท์.....
 ผู้ให้สัมภาษณ์ 3โทรศัพท์.....
 ผู้บันทึกโทรศัพท์.....
 Email:
 วัน/เดือน/ปี (การบันทึกข้อมูล).....

ประเด็นคำถาม

1. สถานการณ์การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนของท่านโดยภาพรวมมีความเป็นอย่างไร
2. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวในชุมชนของท่านมีความยั่งยืนมากน้อยเพียงใด ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 - การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน การร่วมคิดและร่วมทำ
 - การเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมของชุมชนกันผ่านการจัดการการท่องเที่ยว
 - การท่องเที่ยวในชุมชนสามารถกระตุ้นให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรในชุมชน
 - การกระจายประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมสู่ท้องถิ่น
 - นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ทรัพยากร และวิถีชีวิต
 - การมีข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานการตัดสินใจ และการติดตามตรวจสอบ
3. ท่านคิดว่าปัจจัยใดบ้างที่ทำให้การท่องเที่ยวในชุมชนของท่านมีความยั่งยืนในระดับที่ท่านประเมิน
4. ท่านคิดว่าบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชนของท่านเป็นอย่างไรบ้าง (มีทักษะ ความรู้ และทัศนคติ เป็นอย่างไร เพียงพอหรือไม่ ในการดำเนินการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน)
5. ปัญหาและอุปสรรคของการท่องเที่ยวในชุมชนของท่านมีอะไรบ้าง
6. ชุมชนของท่านมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างไร

รูปกิจกรรมเปิดตัวแผนงานโครงการวิจัย ณ ห้องประชุมอริวดี ศาลากลาง จังหวัด พัทลุง

รูปกิจกรรมการประเมินการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รูปกิจกรรมการประเมินการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รูปกิจกรรมวิจัยลงพื้นที่เขาชัยสน

รูปกิจกรรมวิจัยลงพื้นที่ทำหิน

รูปกิจกรรมวิจัยลงพื้นที่คลองแดน

รูปกิจกรรมวิจัยการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รูปกิจกรรมวิจัยการทดลองท่องเที่ยวการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนพื้นที่ชุมชนเกาะหมาก

